asociace debatních klubů
české republiky

Debatování napříč osnovami

Metodická příručka pro pedagogy

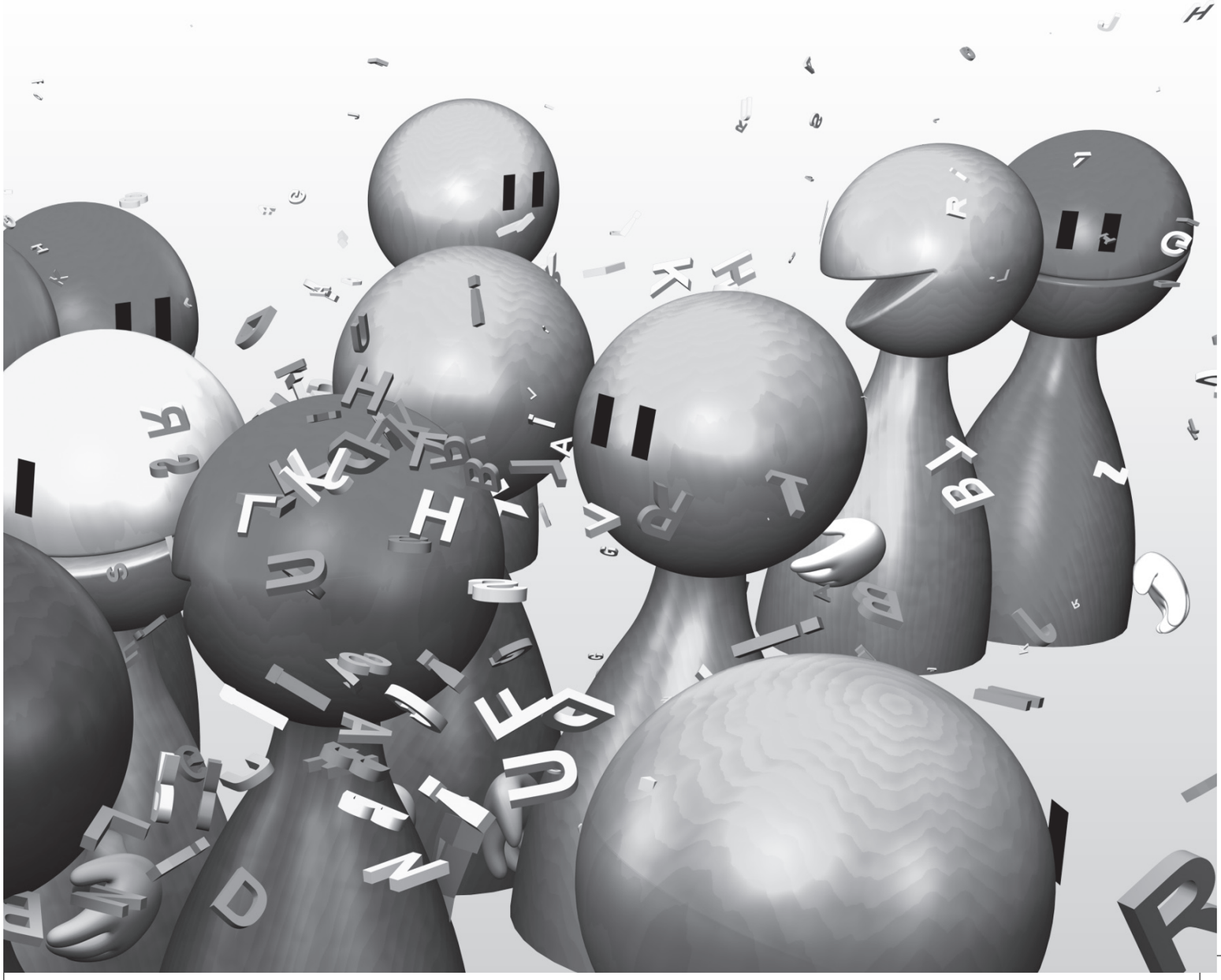

asociace debatních klubů
české republiky

ISBN 978-80-254-9095-2

Obsah

	Předmluva (Melissa Maxcy Wade, Emory University)	4
1.	Představení debaty jako vzdělávací metody	5
2.	Předmětová debata a klíčové kompetence	9
3.	Cíle školní debaty	13
4.	Základní procesy debaty	18
5.	Formy vzdělávací debaty	22
6.	Teze pro předmětové debatování	30
7.	Příprava žáků na předmětové debatování	33
8.	Realizace předmětových debat	44
9.	Účast diváků v debatě	48
10.	Hodnocení předmětových debat	52
11.	Využití metody debatování ve vzdělávacích oblastech	56
	Přílohy	79

Předmluva

Historii vzdělávací reformy ve Spojených státech provázelo množství kroků a opatření, které ve střetu s realitou neuspěly a očekávání nesplnily. Současný trend používání technik vytvářejících mezi žákem a učitelem partnerský vztah není v žádné jiné metodě vyjádřen tak, jako v metodě „debatování napříč osnovami" (DNO). Tento vzdělávací nástroj využívá procesu debaty k výuce prakticky všech intelektuálních disciplín školních osnov.

Akademické soutěžní debatování má prokazatelné výsledky v učení kritickému myšlení na druhém stupni základních škol, středních školách a na vysokých školách. Mnoho učitelů používá metodu debaty i mimo samotné hodiny debatování jako nástroje, který splňuje rozmanité vzdělávací potřeby: interaktivní vyučování, partnerství učitel-žák, demokratický dialog, přisvojování vzdělávacího procesu žáky, zážitkové vzdělávání, rozvoj komunikační dovedností mluvení a naslouchání, argumentace, kooperativní učení, kritické myšlení, vyhledávání informací (tradiční i elektronické), účelné psaní poznámek, logická organizace, kritické čtení, hodnocení a, v neposlední řadě, zábavu. Debata, jak v rámci školního vyučování, tak mimo něj je skutečným příkladem kooperativního učení, které podporuje kritické myšlení.

Základním principem světa debaty je, že soutěž motivuje intelektuální úspěch a spolupráci. Vyhledávání informací a zkoumání myšlenek a nápadů dává vzniknout jak individuálnímu, tak skupinovému vlastnictví vzdělávacího procesu. Žáci a učitelé pracují společně způsoby, které podporují partnerství pro vzdělávání. Paulo Freire nazývá tuto spolupráci cestou k osvobození vzdělávání, takovému, které podporuje demokratický dialog a kritické myšlení. Tím, že zapojí žáky a učitele do plodného procesu vzájemného učení, má DNO potenciál přinést do školství opravdovou změnu.

Melissa Maxcy Wade
Emory University

Kapitola první
Představení debaty jako vzdělávací metody

- Přesvědčování v informační éře
- Definice debatování – prvky struktury
- Debata ve společnosti
- Debata v každodenním životě
- Obsahové složky debaty
- Soutěžní a předmětové debaty
- Debatní techniky podporující výchovně vzdělávací proces

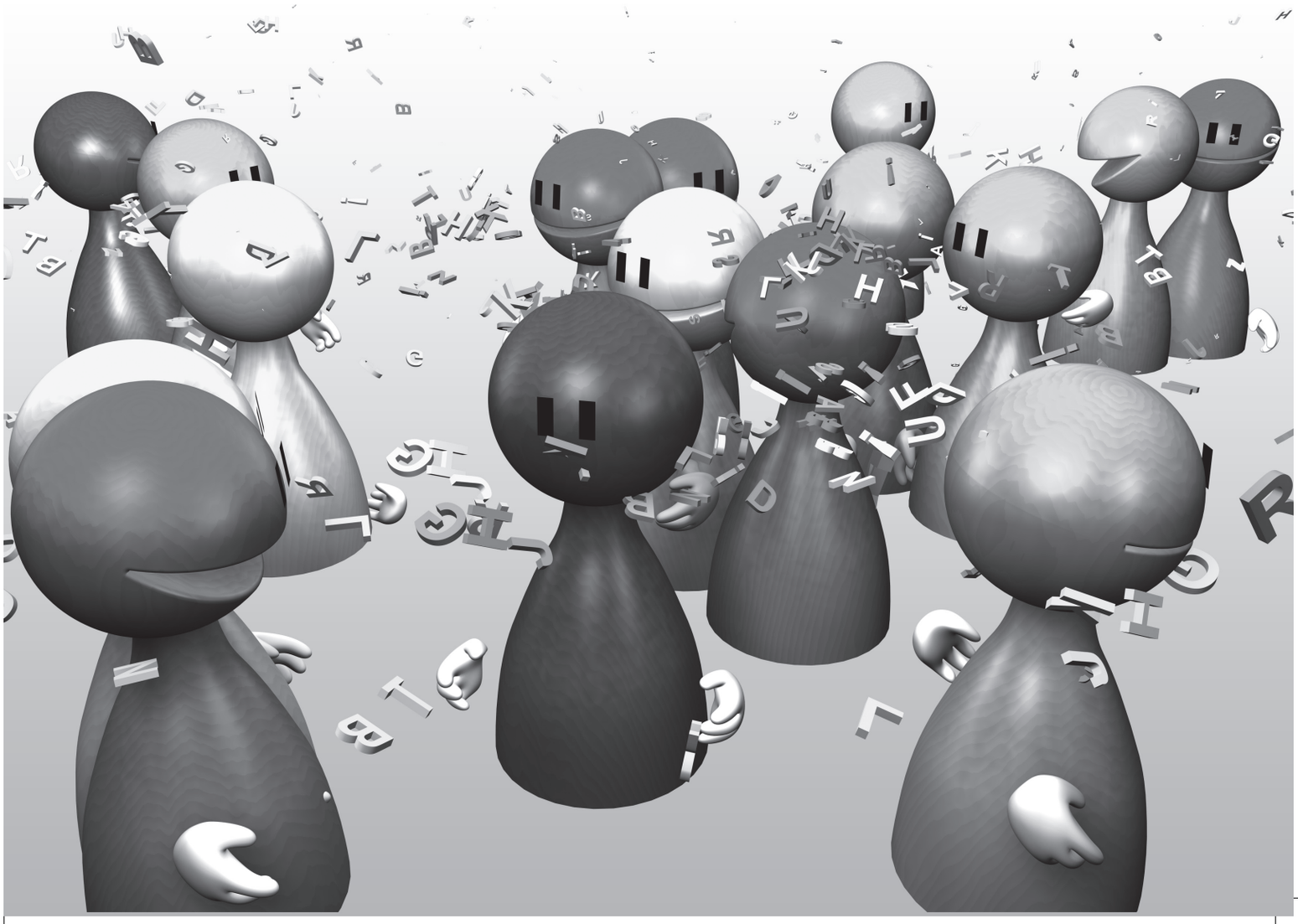

Alexander Meikeljohn, bývalý rektor Amherst College, již před osmdesáti lety řekl:

„Snažím se v dlouhé řadě žáků najít skupinu. Skupinu těch nejlepších, vynikajících studijními výsledky a nejperspektivnějších z hlediska potenciálu budoucích intelektuálních výsledků. Jakkoliv bych tak rád učinil, nemohu za takové označit mé oblíbené žáky filozofie. Ani nadané matematiky. Ani excelentní biology. S čistým svědomím palmu vítězství nemohu přidělit ani členkám a členům společnosti Phi Beta Kappa, kteří excelovali ve všech předmětech. Zdá se mi, že silnější než kterákoliv jiná skupina, hladovější po vzdělání, lépe vyzbrojeni do bitev s budoucími problémy jsou naši debatéři. Mladé ženy a muži, kteří se, kromě studijních povinností, spojují k vzájemným intelektuálním sporům mezi sebou a přáteli – debatéry jiných škol.“

(Wilhoft,W.: Modern Debate Practice, Prentice Hall, New York, 1929, str. 9)

Přesvědčování v informační éře

Způsob získávání informací a osvojování znalostí je dnes významně jiný, než před pouhými několika desetiletími, nemluvě již vůbec o době před několika sty lety, kdy se formoval náš základní vzdělávací model. Množství informací narostlo a tempo změn se urychlilo. Z těchto důvodů se musí měnit i vyučovací metody, tak, aby lépe vyhovovaly současnosti. Je nezbytné učit žáky metodě celoživotního vzdělávání.

Potřebu znovu uvážit používané vyučovací metody ovlivňuje několik zásadních inovací. Jsou zřejmé v životech nás všech. Jen málo oblastí lidského konání jimi není ovlivněno.

Zaprvé, dnes máme mnohem více informací než kdy dříve. Pouhý objem existujících dat je asi tak vzdálen Ptolemajské knihovně v Alexandrii, jako by byla jediná kniha vzdálena knihovně Kongresu USA. Vzrůstá význam dovedností spojených se sběrem, tříděním, hodnocením a využíváním informací jako klíče k úspěchu a pozitivním společenským výsledkům.

Za druhé, podstatně se urychlilo tempo sociálních změn a nevykazuje žádné známky zpomalování. V minulosti se životy generací lišily jen málo. Za pomoci poměrně statických sad vzdělávacích dovedností byli lidé vychovávání a vzdělávání k poměrně přesně určeným úkolům a rolím – a takové vzdělávání bylo v dané situaci i zdrojem jejich úspěchu. Povolání a životní styl se dědily z generace na generaci. Nyní, v 21. století, si uvědomujeme, že za života každého z nás může dojít a dochází k několika výrazným změnám povolání. Nemůžeme tedy předpokládat, že „vzdělání“ můžeme omezit na „léta školy“. Je stále významnější učit žáky metodám, které mohou použít v měnících se situacích.

Za třetí, vzájemné vztahy mezi událostmi se stávají složitějšími. V minulosti žily národy a komunity v relativní izolaci. Dnes, díky globální ekonomice, dopadům na životní prostředí a výměně informací, je každá společnost silně ovlivňována jinými. Technologický pokrok přináší systémové změny a ovlivňují celou společnost. Porozumění globálním a systémovým změnám je naléhavý úkol, který stojí před každým člověkem.

Za čtvrté, krajina komunikace čím dál více pozbývá logičnosti. Člověk žasne nad rozdílem mezi ranou reklamou, která se soustředila na potřeby, užití a vlastnosti propagovaných výrobků, a současným zaměřením na obrazy, asociace a často nelogická spojení. I politická komunikace ve zvýšené míře využívá symbolů, cituje a je charakterizována slogany přenášenými prostřednictvím masivních multimediálních kampaní. Demokracie se rozšířila do nových zemí, ale všude zůstává plytká ve smyslu opravdového občanského vědomí a účasti. Takzvaný „trh idejí“ vzrůstající měrou odměňuje myšlenky, které jsou módní a reklamou nafouklé na konto idejí logicky platných. Máme za to, že debatování je metodou, která odpovídá na výzvy doby. Je cenným přínosem v řešení naznačených problémů a způsobem, jak by je občan řešit měl. Debata učí jak obsahu, tak procesu.

Debatování o něčem vyžaduje získávání a používání informací. Debatér musí prozkoumat a porozumět různým stránkám problému. Debatéři se učí, jak informace pro daný účel shromažďovat a pořádat. Proces debatování je dynamický, plynulý a proměnlivý. Každý den přináší nové myšlenky a nové argumenty. Každý oponent používá některé argumenty, které jsou očekávané a jiné, které jsou překvapivé. V každé debatě je třeba ustavit logické vazby mezi argumenty tak, jak debatéři hledají nová řešení ve světle kritiky svých argumentů opozicí. Debatéři se také učí soutěžit s druhými v království myšlenek a přitom musí současně spolupracovat se členy svého týmu či spolužáky ve třídě. Debatéři se za účelem soutěžení učí spolupracovat. Debatéři musí rozebírat a kritické analýze podrobovat argumentaci oponentů – jako přípravu na naprosto totožnou činnost, kterou budou při veškerých informačních výměnách provádět po celý zbytek svého života.

Debata demaskuje zjednodušující podstatu veřejného dialogu a nabádá k jistému druhu globálního kritického myšlení. Tím, že nutí žáky pečlivě zkoumat základní příčiny a implikace sporů a tím, že je učí, že odborníci, když vydávají svá svědectví, formulují fakta a stanovují normy, že tedy i tito odborníci mohou mít či sledovat své vlastní zájmy, tím debata pomáhá vytvářet mocnou frontu odporu problémům, které nás dnes obklopují. Co je nejdůležitější, debata učí metodě kritického zkoumání a učení se, která může pomoci komukoliv, kdo hledá nové výklady. Debatování podporuje žáky nejen k diskusím o obsahu, ale také o rámcích, systémech problémů. Debatování zvyšuje mentální ostražitost.

Cílem projektu Debatování napříč osnovami a i této brožury je napomoci přinést tuto stimulující aktivitu do každé učebny, školními osnovami napříč. Chováme naději, že text bude k užitku všem, kdo mají zájem o včlenění této starobylé a přesto dynamické vyučovací metody mezi potřeby dnešních žáků a občanů.

Definice debatování – prvky struktury

Protože za slovy „otevřená diskuse" se skrývá mnoho rozličných aktivit, chceme ustanovit přísnější definici. Debata by měla být definována jako

„Rovnovážně strukturovaná komunikační situace na závažnou tezi, v níž se střídají obhájci opozičních stanovisek a kde je na závěr poskytnut prostor pro rozhodnutí." Tato definice implikuje množství principů debatování:

Debata by měla být rovnovážně strukturována. To znamená, že všechny určené „strany" by měly mít vymezeny obdobný prostor k prezentaci svých názorů. Ve struktuře debaty by měly být stanoveny jasné, ohraničené úseky. Taková struktura umožňuje přípravu a strategii.

Debata je *komunikační situace*, ve které je operačním modem ústní nebo písemná komunikace a která slouží jednak k předvedení, jednak jako metoda přenosu názorů a tvrzení.

Každá debata má *„tezi"* či zadaný problém, ty procesu debaty dávají směr a obsah.

Debatu tvoří dvě či více „stran" náhledu na tezi-problém, jednotlivé strany jsou předem určeny. Na příklad, debata se vede o problematice trestu smrti, jedna ze stran bude trest smrti obhajovat (strana tak může být nazývána „pro", „souhlasná", „afirmativní", „návrhová", „vláda") a druhá strana bude vystupovat proti trestu smrti (strana tak může být nazývána „proti", „nesouhlasná", „negativní" nebo „opozice"). Uvedený princip oponujících si stran je pro hloubkovou analýzu debatované teze klíčový. Prezentace jednotlivých stran v debatě by se měly střídat a vytvářet tak tep kritické komunikace, kde každý z úderů tepu přináší podporu a oponenturu tepům předchozím a následujícím. V průběhu debaty budou obhájci jednotlivých stran žádat další účastníky debaty a pozorovatele, aby přijali jejich stanovisko a nakonec vyzvou přítomné ať již k veřejnému nebo soukromému „verdiktu". Tyto verdikty, rozhodnutí o vítězné straně v debatě, jsou platné v daném okamžiku a pochopitelně se mohou v průběhu času a ve světle nových informací měnit.

Debata ve společnosti

Protože v každé společnosti existuje nekonečné množství způsobů diskuse, k lepšímu pochopení procesu debaty použijeme tři příklady běžných veřejných rozprav.

Pravděpodobně nejnápadnější jsou debaty spojené s výkonem státní moci. Legislativní orgány diskutují o návrzích zákonů, opatření a o výhradách k nim. Všem stranám je dáno slovo a je jim vyhrazen vymezený čas. Jako teze slouží konkrétní návrh opatření, normy. V závěru rozpravy je hlasováním orgánu vynesen verdikt. Dalším příkladem debaty je soudní proces. I v této debatě se diskutuje o tezi, zastánci stran střídavě vystupují a na závěr vynese soudce či porota verdikt.

Velmi viditelným příkladem veřejné rozpravy jsou panelové diskuse. Bohužel jde o příklad často spíše odstrašující, kdy nám takové debaty názorně ilustrují, jaký dopad může mít forma na obsah.

Debata v každodenním životě

S prvky debaty se setkáváme každý den. Neustále se pokoušíme ovlivnit rozhodování jiných. Mezi běžné debatní situace může patřit například:

Pohovor uchazeče o zaměstnání. Jde vlastně jednostrannou debatou na tezi, zda uchazeč bude přijat. Uchazeč předkládá své důvody pro, personalista klade otázky. Situace pohovoru je strukturována a na jeho konci přichází verdikt. Schůzka s učitelem ve věci žádosti o prodloužení termínu odevzdání domácího úkolu je podobnou situací. Žák přednáší argumenty, téma diskuse je zřejmé, na závěr je vynesen verdikt.

Snaha prodat ojeté auto, žádost rodičům o zapůjčení chaty, rozbor politiky nebo zápasu oblíbeného týmu s přáteli, hodnocení knih či filmů – všechny tyto situace obsahují složky debaty, i když zdaleka nejsou tak formální. Stále však platí, že jsou předkládány oponující si názory a během diskuse či po ní je žádán verdikt.

Debata je přirozený proces, něco, s čím všichni máme zkušenost. Debatování není neznámou činností, ale prostě jen formálnější typ rozmluvy, kterou vedeme dnes a denně.

Obsahové složky debaty

Dobrá debata by měla mít následující obsahové složky:

1. Tvrzení, jeho prostřednictvím jsou argumenty předneseny a podpořeny,
2. Spor, jeho prostřednictvím jsou argumenty řádně prodiskutovány,
3. Rehabilitace, jejím prostřednictvím jsou argumenty bráněny proti vyvracení,
4. Dopad, jeho prostřednictvím se jednotlivé argumenty vztahují k širší problematice debatované teze/problému.

Prostředkem prezentace myšlenek v debatě je argumentace. Tvrzení, aby mělo v debatě šanci na úspěch, musí být předneseno, vysvětleno a dokázáno. V debatě o zavedení jediné zdravotní pojišťovny nestačí říci, že je to dobrý nápad, od mluvčího se očekává, že vysvětlí proč jediná pojišťovna stačí, jaká opatření budou přijata a jak bude námi představený plán úspěšně fungovat.

Argumenty přinesené do debaty jsou vyvraceny, to představuje koncept sporu. Tvrzení prezentované oponujícími si debatéry jsou kriticky prozkoumána,, jsou odhaleny jejich slabiny. Protistraně nestačí prostě nesouhlasit, musí ukázat konkrétní důvody, proč odmítá to které konkrétní tvrzení oponentů. Má-li být debata k užitku, tvrzení oponentů nemohou být ignorována, musí být vystavena kritice.

Kritizovaná tvrzení jsou v debatě bráněna. V debatním žargonu říkáme procesu obhajoby kritizovaných tvrzení „rehabilitace". Když oponenti napadli debatérovo tvrzení, na toto napadení je třeba reagovat, bránit své tvrzení, rehabilitovat je. Kritiku nelze ignorovat. Tento proces vytváří kruh kritické analýzy, kde tvrzení jsou prezentována, napadána, bráněna, znovu napadána a znovu bráněna a to až do konce debaty. Rehabilitace vytváří prostor pro bohatou výměnu názorů.

Konečně, každá debata by měla být rozhodnuta. To je proces „dopadu". Rozhodnutí je sumarizací představených argumentů, tvrzení a názorů. Některá tvrzení jsou významnější než jiná a navíc se mohou k sobě vztahovat mnoha různými způsoby. Debatéři se snaží nabídnout takovou prezentaci a závěry, aby diváci mohli zvážit jednotlivá tvrzení a dospět k logickým závěrům. Narozdíl od mnoha jiných typů diskuse debata vyžaduje na svém konci verdikt – ať již o problému, o kterém se diskutovalo, nebo o tom, kdo odvedl lepší práci v obhajobě a obraně svého stanoviska. Rozhodovací fáze umožňuje formálně debatu ukončit a nutí účastníky o proběhlé diskusi přemýšlet a vyjadřovat se k ní, nezůstávat nezaujatí.

Dobrá předmětová debata by tyto složky měla obsahovat.

Soutěžní a předmětové debaty

Soutěžní a předmětové debaty mají svůj předobraz v debatě ve společnosti i každodenním životě.

Soutěžní debaty se odehrávají ve volném čase žáků, kteří se pravidelně schází k turnajům, aby určili nejlepšího. I tyto jsou však přísně vzdělávací – vzdělávací a výchovné cíle soutěží jsou nadřazeny „sportovním" cílům. Soutěžní debaty jsou interdisciplinární – teze jsou vybírány z celého spektra společenských, politických a kulturních problémů. Soutěžní debaty mají pevně daná, psaná pravidla.

Předmětové debaty jsou vzdělávací metodou na podporu výuky jednotlivých předmětů školních osnov. Odehrávají se v době vyučování, slouží cílům vzdělávacího programu školy. Jejich formu a pravidla si určují jednotliví vyučující.

Debatní techniky podporující výchovně vzdělávací proces

Debata je velmi užitečná vzdělávací metoda pro školní praxi, na kterou pozitivně reagují jak žáci, tak učitelé. Debatu jako metodu lze použít prakticky v libovolném předmětu – doslova „napříč osnovami". Debatní aktivity mohou zvýšit rozsah a úroveň zapojení žáků do vzdělávacího procesu a látky předmětu, povzbudit samostatné a kritické myšlení a často přináší požitek jak žákům, tak pedagogům.

Debata ve školní praxi zřetelně ukazuje, že učení se je procesem růstu a rozvoje jedince prostřednictvím komunikace a vzájemné interakce, nejen pouhým memorováním a osvojováním jednotlivých údajů. Austin Freeley, autor oblíbené učebnice debatování, shrnul intelektuální sílu debaty pro žáky takto:

„Debata je charakteristická svou jedinečnou dialektickou formou, tím, že poskytuje prostor intelektuálnímu střetu testování idejí. Tvorba argumentu je jednou z nejsložitějších kognitivních činností, kterými se žák může zabývat. Sestavit argument pro žáka znamená do hloubky prozkoumat danou problematiku (což vyžaduje znalost jak využívat knihoven, databází a dalších zdrojů informací), organizovat poznatky, analyzovat je, syntetizovat různé druhy informací a hodnotit je podle povahy závěrů, ke kterým mohou vést. Musí znát a v praxi použít zásady logického usuzování, musí být schopen rozpoznat a hodnotit metody usuzování a musí rozumět zásadám rozhodování. Úspěch argumentu dále závisí na schopnosti předat sdělení – a to je další poznávací dovednost: schopnost pomocí slov jasně sdělit složité myšlenkové konstrukce. A konečně argumentativní interakce žáků v debatě odráží dokonce ještě složitější poznávací schopnost – schopnost zpracovat, rychle a dobře zpracovat, argumenty ostatních , přeformulovávat je či upravovat, nebo bránit svá předchozí tvrzení."

Takového přístupu ke vzdělávání je třeba, pokud chceme lépe sloužit lidem informačního věku. Jako učitelé utváříme budoucnost. Pokaždé, když u žáků rozšiřujeme dovednosti „kritické obhajoby" a současně je máme k hlubšímu uvažování nad probíranou látkou, přinášíme této budoucnosti pozitivní příspěvek. Tato kapitola začala rozborem, jak znalosti a „krajina poznání" 21. století vyžadují nové kritické metody a nový přístup ke vzdělávání. V žádném případě si nemyslíme, že debatování je panaceou, všelékem, na tuto závažnou výzvu. Pevně však věříme, že je mocným nástrojem pro tvorbu lepšího světa.

Kapitola druhá
Předmětová debata a klíčové kompetence

- Debata a klíčové kompetence
- Kompetence k učení (KU)
- Kompetence k řešení problémů (KŘP)
- Kompetence komunikativní (KK)
- Kompetence sociální a personální (KSP)
- Kompetence občanské (KO)
- Kompetence k podnikavosti (KP)
- Příklad rozvoje kompetencí přípravou na debatu

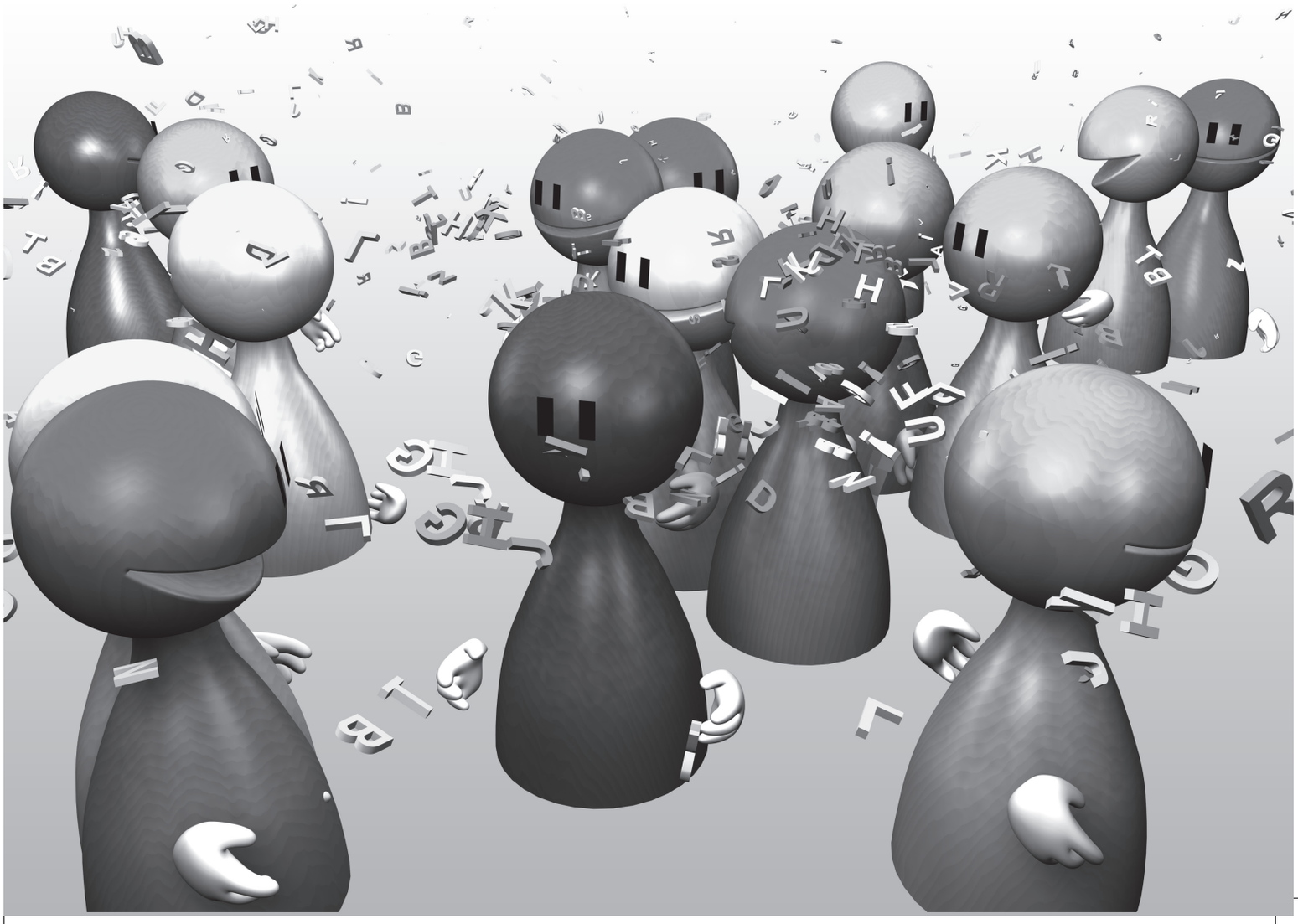

Debata a klíčové kompetence

Novodobá historie debatování v ČR začala v roce 1995. Debatování si záhy získalo velkou oblibu jak mezi žáky, tak mezi učiteli. Zapojení učitelé vítali (a dodnes oceňují) vzdělávací potenciál debatování. V euforii devadesátých let se zdálo, že i ve školství nastává čas změn. Jaké bylo naše nadšení, když se dovednosti, které debatování rozvíjí a které jsme si vytkli propagací debaty u žáků rozvíjet, objevily v roce 2001 v tzv. Bílé knize, národním programu rozvoje vzdělávání v ČR. MŠMT jim neříkalo dovednosti, ale kompetence, dokonce klíčové, ale pořád to byly naše staré známe dovednosti rozvíjené debatou. Jinými slovy „dovednosti, které rozvíjí debatování" jsou až na některé jednotlivosti ekvivalentem spojení „klíčové kompetence". Nepodezíráme MŠMT z opisování. Tvůrci dokumentu prostě pochopili, k čemu nezávisle na sobě, a asi i docela dávno, došli mnozí – že biflování a papouškování jako základní vzdělávací metoda pro 21. století stačit nebude.

Mezitím naše nadšení poněkud opadlo, a obáváme se, že i nadšení mnoha kolegů. Důraz na rozvoj klíčových kompetencí je sice pevně zakotven jako jeden ze základních kamenů reformy českého školství, ale jaksi uniká, co s nimi. Asi všichni jsme absolvovali nemálo školení a bezpočet schůzí o tom, jak psát ŠVP a evaluovat kdeco. Školení jak to udělat, aby vzdělávání skutečně vedlo k rozvoji významných dovedností, či chcete-li klíčových kompetencí bylo významně méně. Pokud nějaká byla. Noční můra jménem ŠVP a bolehlav státních maturit vedly k diskreditaci celé reformy. Obáváme se, že jejím vnitřním odmítáním vyléváme s vaničkou i dítě. Samotné kompetence – dovednosti jsou přeci důležité a stojí za to je rozvíjet! Jejich význam byl odhalen dávno před ŠVP a zůstává stále aktuální. Debatování není metodou, kterou bychom si my, či kdokoliv jiný vymyslel na podporu české kurikulární reformy. Je metodou, pomocí které se již 150 let rozvíjí mladí lidé na celém světě. Dělali a dělají to proto, že dovednosti, které pomocí debatování získávají jsou významné.

Ve třetí kapitole popíšeme cíle a přínos předmětového debatování. Čím debata zejména přispívá?

- Poutá pozornost žáků k probíranému učivu.
- Pomáhá systematizovat probírané učivo.
- Podporuje vzdělání, které je orientované na argumentaci.
- Učí dovednostem přesvědčování a rétorice, ruší zábrany mluvit před publikem.
- Učí žáky kritickému myšlení.
- Vytváří pozitivní prostředí ve třídě.
- Vytváří nové vzorce znalostí.
- Přináší zábavu.

Co to konkrétně znamená pro rozvoj klíčových kompetencí?

Klíčové kompetence jsou v RVP definovány jako souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivního zapojení do společnosti a budoucího uplatnění v životě.

Všichni zainteresování do tvorby ŠVP na vlastních školách tyto kompetence znají. Každý z nás jistě přemýšlel o tom, jak vyučovací předmět, jemuž vyučuje, může přispět nejen ke vzdělanostnímu růstu žáků, ale také k rozvoji jejich schopností a dovedností v procesu celoživotního vzdělávání. Vždyť smyslem vzdělávání není jen předat žákům co největší objem dílčích poznatků, ale vybavit je systematickou a ucelenou strukturou vědění, naučit je zařazovat informace do kontextu s životní praxí. To je úkol, který jen stěží může být naplňován tradičními standardními postupy výuky. Spíše vyžaduje nové metody, které podpoří tvořivé a kritické myšlení, samostatnost a kreativitu žáků. Žijeme v dynamické době, která vyžaduje nejen mít přehled, ale také schopnost umět objektivně hodnotit reálnou situaci, reagovat na měnící se podmínky a vážit si názoru druhých. Debatování cílevědomě připravuje žáky pro jejich vstup na trh práce.

Přehled klíčových kompetencí s uvedením, jak debatování napomáhá k jejich naplňování v ŠVP

Jednotlivé kapitoly této brožury ukazují, jak debata přispívá k rozvoji klíčových kompetencí žáků a také nabízí návody, jak tyto kompetence rozvíjet. Mezi ty nejvýznamnější patří především následující.

Kompetence k učení (KU)

Žák si plánuje a organizuje své učení, debatou je veden k vlastní seberealizaci a zodpovědnosti za svůj další osobnostní růst, pracuje s různými zdroji informací (tištěnými, elektronickými, z masmédií, apod.), učí se je správně citovat a kriticky hodnotit, rozlišovat podstatné od nepodstatného a zavádějícího. Žák je debatou veden ke komplexnímu pohledu na jevy, k zobecňování skutečností.

Kompetence k řešení problémů (KŘP)

Žák rozpozná problém, je schopen jej atomizovat, navrhuje postupné kroky k jeho řešení, na problém nahlíží z různých stran a pohledů. Je schopen při řešení problému spojit své dříve získané vědomosti a dovednosti s nově objevenými skutečnostmi, dokáže je kriticky interpretovat, pro svá tvrzení nachází argumenty. Vedle analytického a kritického myšlení žák dokáže tvořivě myslet s využitím představivosti a intuice.

Kompetence komunikativní (KK)

Žák efektivně využívá moderní komunikační technologie, pracuje s grafickými i symbolickými vyjádřeními informací různého typu. Ve svých vystoupeních v rámci debatování používá s porozuměním odborný jazyk, vyjadřuje se jasně, srozumitelně a přiměřeně k tomu, co chce sdělit. V roli mluvčího týmu vhodným způsobem prezentuje společnou práci, v argumentačních sporech vystupuje asertivně, radí se s ostatními členy týmu.

Kompetence sociální a personální (KSP)

Žák aktivně spolupracuje v týmu při stanovování a dosahování společných cílů v přípravě argumentů pro debatu, je veden k zodpovědnosti za splnění úkolů pro tým, v týmu si aktivně osvojuje vytváření a udržování hodnotných mezilidských vztahů, které jsou založeny na vzájemné úctě, toleranci a empatii. Žák je debatováním veden k sebereflexi, je schopen přizpůsobovat se měnícím se podmínkám v diskusi a pozitivně na ně reagovat. Debata podporuje u žáka zdravé sebevědomí a pomáhá mu zhodnotit vlastní schopnosti v souladu s jeho reálnými možnostmi ku prospěchu týmové práce.

Kompetence občanské (KO)

Žák uvědoměle zvažuje relace mezi svými osobními zájmy a zájmy týmu, uvažuje o chodu společnosti z hlediska udržitelnosti života, vytváří si povědomí o tradicích, kulturním a historickém dědictví lidstva, pěstuje se u něj pozitivní vztah k hodnotám.

Žák respektuje různorodost názorů, postojů a schopností ostatních lidí. Přistupuje zodpovědně k plnění svých povinností, které chápe ve spojitosti i se svými právy, je schopen vystupovat na obranu práv jiných. Sleduje a posuzuje vývoj veřejného života, sleduje vývoj nejen doma, ale i ve světě, jedná podle svého nejlepšího svědomí a vědomí.

Kompetence k podnikavosti (KP)

Žák se cílevědomě a zodpovědně prostřednictvím debatování rozhoduje o svém budoucím profesním zaměření, neboť účastí v debatování rozvíjí svůj osobní i odborný potenciál, je schopen průběžně revidovat a kriticky hodnotit dosažené výsledky, koriguje další činnost s ohledem na stanovený cíl, dokončuje zahájené aktivity, motivuje se k dosahování úspěchu.

Příklad rozvoje kompetencí přípravou na debatu

Pro ilustraci uvádíme na praktickém příkladu, jak také může vypadat příprava na debatu a které kompetence žáků se během přípravy rozvíjí. Samotný příklad je ilustrativní, metody přípravy a realizace debat rozebereme v dalších kapitolách.

Hodina fyziky:
Učivo: Atomové jádro: Jaderné štěpení, aplikace v praxi – výroba energie
Očekávané výstupy: žák zhodnotí pozitivní a negativní dopady jaderné energetiky na životní prostředí

Teze pro debatu:
„Jaderná energie představuje jediné východisko z energetické krize."

Generace nápadů
Přípravu může učitel zahájit metodou brainstormingu (více v kapitole 7).
(KŘP)

Syntéza nápadů
Učitel vyzve žáky, aby objasňovali myšlenky vygenerované metodou brainstormingu, dále je rozvíjeli či přicházeli s námitkami. Pomocí návodných otázek vede žáky ke spojování prezentovaných myšlenek do logických celků a eliminaci neperspektivních nápadů.
(KSP, KO, KŘP)

Absence informací
Učitel vyzve žáky, aby se pokusili prokázat platnost kteréhokoliv nápadu. Více než pravděpodobně žáci zjistí, že bez relevantních dat a faktů nelze dokázat žádný. Společně lze odhalit jaké informace je potřeba získat k dokázání platnosti významných tvrzení. Žáci si rozdělí domácí úkoly – hledat a najít důkazy na podporu jednotlivých tvrzení.
(KU, KŘP, KSP)

Vyhledávání informací
Žáci shromažďují podklady pro budoucí diskusi. Přípravě na debatu nestačí jeden zdroj, je třeba vyhledávat aktivně, vědět, co je třeba hledat a jak to hledat, používat techniky rychlého čtení pro zvládnutí velkého množství materiálu a holistického čtení pro pochopení souvislostí, umět si psát poznámky a systematizovat je, získané informace analyzovat a dávat do souvislostí.
(KK, KSP, KU, KK)

Tvorba argumentů, jejich kritika, nové hledání
Na základě informací žáci vytvoří z původních nápadů argumenty. Některé – původně slibné – nápady musí být odmítnuty, protože navzdory snaze je nelze dokázat. Ty zbylé se společně a na základě nabytých znalostí pokusí vyvrátit. Zjištěné slabiny se pokusí vyztužit hledáním dalších informací.
(KU, KP,KSP)

Příprava řeči a vyvracení

Debata začíná první řečí, ve které jsou představeny argumenty na podporu platnosti teze. Řeč musí být promyšleně připravena, celý tým připravuje co nejlepší řeč. Mluvčí sám si musí připravit prezentaci. Protože argumenty budou „hájeny" proti kritice oponentů, je třeba se připravit i na tuto. Při konfrontaci argumentů v rámci debatování se žáci učí vyslechnout si opačný názor, rozumnými, logickými argumenty a za použití důkazů vyvrátit námitky protistrany, a tak si obhájit svoji argumentační linii.
(KK, KSP, KP)

Ukázali jsme škálu kompetencí, které se rozvíjí přípravou na debatu. Pochopitelně, proces debaty pokračuje samotnou realizací debaty a jejím hodnocením a zpětnou vazbou. Tyto činnosti rozvíjí a prohlubují další kompetence. V závislosti na zvolené formě může příprava na debatu vypadat i dramaticky jinak, co však zůstává, jsou principy, které bezpochyby bezprecedentním způsobem vedou k rozvoji klíčových kompetencí žáků.

Kapitola třetí
Cíle předmětového debatování

- Upoutat pozornost k probíranému učivu
- Operacionalizovat problematiku probíraného učiva
- Vytvořit vzdělání orientované na argumentaci
- Učit dovednosti přesvědčování
- Naučit kritickému myšlení
- Vytvořit ve třídě pozitivní prostředí
- Vytvořit nové vzorce znalostí
- Pobavit se
- Závěr

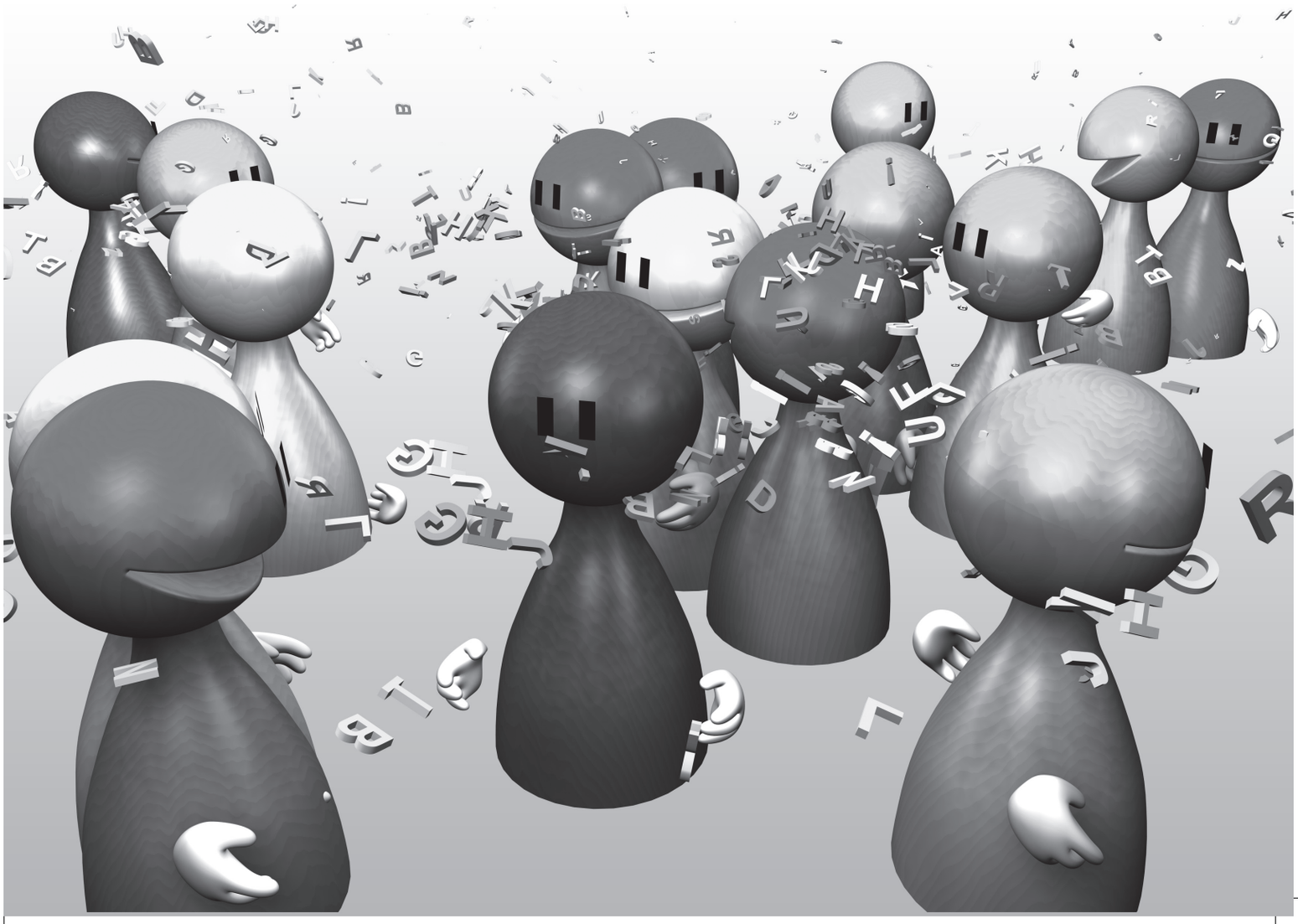

Navzdory zájmu o debatu mnoho učitelů stále váhá, zda v rámci napjatých tematických plánů metodě věnovat drahocenný čas. Debata přitom žákům nejenom pomáhá aktivně se zapojit do hodin, ale přináší vlastní vzdělávací výhody. Tato kapitola se bude zabývat cíli a přínosem zařazení metody debaty do tematického plánu předmětu.

Upoutat pozornost k probíranému učivu

Debata nabízí výtečnou příležitost, jak vzbudit zájem žáků o předmět. Tradice vzdělávání jsou často založeny na formulkovité metodě „seshora dolů", kdy učitel poskytuje informace a žáci přijímají znalosti. Tato vyučovací forma je často spojena se silným důrazem na roli zkoušení ve snaze ověřovat kvantitu žáky osvojených informací. Ačkoliv má tato vzdělávací metoda dlouhou tradici, mnoho pedagogických odborníků hodnotu tohoto přístupu zpochybňuje. Žáci nezřídka věnují látce jen tolik času, aby si ji zapamatovali, a poté se věnují dalšímu tématu. Odborníci v tomto přístupu rozpoznali pasivní učení, kterým si žáci jen zřídkakdy – pokud vůbec – látku skutečně osvojí. Mnoho žáků přichází do školy připraveno memorovat informace a potom je, během zkoušení, z útrob paměti vyvrhnout zpět, avšak není schopno „zanořit" se do problematiky předmětu (mnohdy ani nemá zájem se o to pokusit).

Tento přístup ke vzdělávání je naučený. Není to tak, že by žáci byli apatičtí ze své podstaty. Jsou učeni, že jejich rolí je nasávat data jako houby. Výsledkem je, že se stávají hluchými ke vzrušujícímu potenciálu poznání. Jestliže je takový přístup naučen, potom jej jiným způsobem učení lze i rozbít. Aktivní, zajímavé vzdělávací postupy upoutají pozornost žáků k předmětům, které učíme, a povzbudí je k tomu, aby se stali výtečnými žáky, ne proto, že se připravují na test, ale protože se chtějí učit.

Předchozí řádky asi pro vás nejsou ničím novým. Pokud již nějaký čas učíte, víte, že žáci reagují na činnosti a příležitosti, které ohýbají parametry tradičního vyučování. Pro učitele je obtížné připravit zajímavou hodinu a přitom do žáků dostat informace, jak po nás osnovy chtějí. Debata jako vzdělávací metoda pomáhá v obou těchto oblastech. Debata od žáků současně vyžaduje být informací znalí i aktivně tuto znalost používat. Tato dvojí motivace žáky stimuluje k tomu chtít být informováni. Obvykle to trvá jen první debatu, ve které se žák cítí nevědomý, aby se vytvořila touha porozumět a být pro příští debatu připraven. Účastnit se debaty žáky často přiměje ne prostě jen být vědomi informace, ale zpracovat ji takovým způsobem, aby se v debatě dala použít. Debata zásadním způsobem podněcuje žáky být svými vlastními vzdělávacími aktivisty, vyhledávat znalosti a informace a potom se těmito podněty zabývat tak, aby znalosti uplatnili v prostředí dialogického sporu.

Debata podporuje nové vize starých problémů. Protože žáci se stávají zodpovědnými nikoliv za prostý typ přenosu sdělení znalostí jeden na jednoho (jako při zkoušení), ale spíše za přednesení těchto znalostí širší skupině lidí (zbytku třídy), debata pěstuje touhu porozumět kořenům věcí. Debata nás má k tomu klást epochální otázku: „proč?" Tato změna vnímání od někoho, pro koho zájem o probíranou látku je povrchní k někomu, kdo je zodpovědný za obhajobu stanoviska, vyžaduje, aby debatéři věděli, o čem mluví. Tak, jak se žáci připravují k debatě, jejich přístup k předmětu vzdělávání se dramaticky a zásadně mění z pasivního k aktivnímu.

Debata nutí žáky sledovat linii pochybností – nebýt spokojeni s povrchní úrovní znalostí, ale namísto toho sledovat argumenty do větších hloubek. Debata pomáhá učitelům vyřešit problém s nedostatkem motivace – protože odpovědnost za chápání věci leží na bedrech žáků. Také vytváří druh vlastního zájmu, který podporuje zvídavost – touhu dozvědět se více o podstatě problematiky. Debaty dokáží žáky probudit a stimulovat.

Operacionalizovat problematiku probíraného učiva

Jednou z hlavních výhod debaty je transformace znalostí do užitečné podoby, tím myslíme takové podoby, s níž žáci dokáží dále pracovat – operacionalizace znalostí, jejich převedení do funkční podoby. Což neznamená nic jiného, než že se žáci stávají obratní v aplikaci znalostí vašeho předmětu.

Většina vzdělávacích požadavků po žácích chce, aby byli dobře obeznámeni s probíraným tématem a byli schopni poznatky poměrně jednoduchým způsobem použít. Vezměme si za příklad seminář dějin výtvarného umění. Vzdělávací požadavky na žáky v tomto předmětu většinou představují nutnost zapamatovat si množství artefaktů a být schopen k dílům přiřadit datum vzniku a autora. Účelem tohoto přístupu je vytvořit vědomí dějin a ukázat, jak změny v umělecké tvorbě ovlivňují další umělce. Aplikace těchto znalostí se obvykle uskutečňuje prostřednictvím referátů či zkoušení, kde žáci „používají" právě tuto naučenou znalost, a to nezřídka přesně v těch vzorcích, ve kterých se ji naučili.

Debata je tomuto typu vzdělávání konkurencí, protože nutí žáky nejen si znalosti osvojit, ale také je dokázat rozložit v jednodušší části a tyto ve formě kreativní argumentace znovu skládat ve vyšší celky. Takový proces od žáků vyžaduje nejen zapamatovat si významné pojmy a koncepce dějin výtvarného umění, ale také tyto informace reorganizovat do tvarů a vzorců sloužících za základ věcným argumentům.

Uvažte debatu na tezi: „Změny ve výtvarném umění jsou náhlé a šokující." Aby podpořil danou tezi, musí žák nalézt spojení mezi různými umělci a érami umělecké tvorby. Spíše tedy, než aby hovořil o kubismu a vyjmenovával významné kubistické malíře, místa, kde tvořili a plátna, která namalovali, vyžaduje debata od žáka, aby s danými informacemi vytvořil nová spojení. V tomto případě by žák mohl použít příklady čínských malířů, raných impresionistů, Andy Warhola a Chrise Ofali, aby podpořil tvrzení, že ke změnám ve výtvarném umění dochází jen tehdy, když radikální malíři hledají nový způsob vyjádření.

Lze namítnout, že přesně takovéhoto druhu nových propojení lze snadno docílit zadáním samostatné práce či referátu s výzkumným zadáním. Jakkoliv to samozřejmě pravdou je, aplikace znalostí v debatě je nicméně významným způsobem jiná, protože žáci musí své nápady ohajovat. V samostatné výzkumné práci na dané téma bude muset žák, aby vytvořil takové typy nových, odlišných spojení, vyplenit zásobárnu znalostí ve své hlavě. V debatě musí tato spojení nejen vytvořit, ale také jejich smysl a platnost obhájit. Nové postupy, jiné vidění věcí je sdíleno se zbytkem třídy. Žák podporující souhlas-

nou stranu této teze nejenže musí vytvořit argumenty, ale musí být také připraven reagovat na protiargumentaci, například, že impresionisté byli zvláště nesmělou a pozvolnou formou změny uměleckého vyjádření a hranice umělecké tvorby své doby neposunuli. Toto tvrzení vyžaduje, aby žáci byli nejen schopni vytvářet spojení mezi nepodobnými koncepcemi, ale také je hájit.

K tomu se navíc, protože debata umožňuje na obranu názorů živé vystoupení, žáci učí organizovat a využívat informací v průběhu intenzivní interakce. Tato interakce má za následek takový druh používání znalostí, který je za využití standardních vyučovacích metod v hodině jen stěží reprodukovatelný. Protože žáci svá tvrzení cílevědomě plánují a organizují, a když jsou napadena, tato brání, stávají se vědomými svých argumentů (a předmětu debat) na úrovni, která je neobyčejně komplexní. Takovýto druh operacionalizace znalostí vytváří nové vzorce porozumění učivu jednotlivých předmětů a může vaší výuce přinést významné zisky.

Vytvořit vzdělání orientované na argumentaci

Podíváme-li se podrobněji na tradiční vyučovací metody, zjistíme, že úkoly, které před žáky leží, jsou relativně nenáročné. Informace jsou jim předkládány „na stříbrném táce" a žáci dostávají příležitost výzvu poznání přijmout a stát se účastníky procesu tím, že se nazpaměť naučí či dobře obeznámí s těmito znalostmi. Tento přístup často vede jen k poměrně vlažným pokusům pochopit obsažené myšlenky či se věnovat koncepcím, které látka zahrnuje, zvláště tehdy, pokud jsou složité či matoucí. Z větší části je tomu tak proto, že ve skutečnosti neexistuje žádná reálná potřeba, která by vynaloženou námahu ospravedlňovala. Takový vzdělávací model je katastrofa, protože jde se žáky po celý zbytek jejich života a formuje v nich přesvědčení, že toto je způsob, jak se učit.

Tento přístup k učení můžeme nazvat „zákaznickým" přístupem, kde se žáci důkladně seznámí s nabízenými vzdělávací možnostmi a poté nonšalantně investují energii a čas (anebo peníze) do studia něčeho s očekáváním, že někdo jiný jim zprostředkuje vše, co o věci potřebují vědět. Obzvláště nebezpečné je potom přijímání charakteristik vzdělávacích rámců – kdy se žáci naučí očekávat, že pouhé plnění studijních povinností bude mít za následek osvojení znalostí (nebo výborné hodnocení na vysvědčení). Implikací tohoto druhu zákaznického přístupu k učení je, že touha hledat poznání zůstává upozaděna za očekáváním, že někdo jiný nám je dá.

Debata učí žáky jak propagovat a hájit myšlenky. Poskytuje protiváhu tradičnímu zákaznicko-konzumnímu způsobu myšlení ve vzdělávání. Debata pomáhá učit zručné, kritické obhájce změn. Debata je ve svých základech o hledání informací, přemýšlení, uspořádávání faktů a znalé argumentaci, o dovednostech, které jsou skvělým desaterem veřejné diskuse.

Učit dovednosti přesvědčování

Tato metoda naučí žáky působit přesvědčivě a vede je k odpovědnosti spojené s touto dovedností. Samotná koncepce debaty je založena na ideji přesvědčit publikum, aby kladně reagovalo na předkládané argumenty. Prováděcí složky debaty vyžadují, aby si žáci byli vědomi nejen důležitých argumentů a logičnosti své linie, ale také jemných technik spojených s přesvědčováním.

Jednou z nejpůsobivějších přesvědčovacích technik, které debata učí, je sebedůvěra. Ti, kdo jsou sebejistí stran vlastních argumentů a myšlenek, přenáší na své publikum pozitivní étos. To je velmi důležitý prvek přípravy – žáci, kteří dobře znají své argumenty a jsou k debatě dokonale připraveni, budou působit sebejistě. Ale debata učí další úrovni sebedůvěry: odvaze zachovat chladnou hlavu, když se zdá, že věci nejdou tak, jak by měly. Protože v debatách jsou nejméně dvě oponující si strany, soupeři se často vzájemně překvapí argumentem, na který druhá strana není připravena reagovat. Debata učí dovednostem rychlého myšlení, učí být připraven na neočekávané. Schopnost rychle reagovat často člověku, který vystoupil v několika debatách, přichází přirozeně. Tato úroveň důvěry ve vlastní schopnosti vyrovnat se s překážkami je potom neotřesitelná bez ohledu na to, s čím se žák (nejen) v argumentační situaci setkává.

Společně se sebedůvěrou debata učí množství dalších přesvědčovacích dovedností, včetně efektivního užití jazyka, taktik promluvy , organizace řeči a analýzy obecenstva. Debatující žáci si postupně uvědomují tyto přesvědčovací dovednosti prostřednictvím přirozeného procesu objevování. Dokonce i ve třídě, kde se učitel necítí nejlépe, má-li hovořit o přesvědčovací povaze výběru jazykových prostředků , si žáci vyvinou svůj vlastní cit pro to, co na třídu „zabírá". Debata pěstuje tento druh objevování z důvodu povahy aktivity, nikoliv nezbytně kvůli vyučovanému předmětu. Ať zařadí pedagog do úvodu k debatě jakékoliv cvičení přesvědčovací techniky, budou jistě žákům ku prospěchu. Bez ohledu na předmět či přístup, debata učí žáky umění přesvědčovat. Navíc, učí také zodpovědnosti spojené s nově nabytými přesvědčovacími schopnostmi. Žáci dokáží velmi rychle odhalit oponenta, jehož příprava se zaměřila více na výběr jazykových prostředků a taktik přesvědčování než na důkladný výzkum pozadí problematiky z obsahového hlediska. Debatéři se stávají vnímavými k vystoupení politiků či vůdců, kteří se snaží maskovat skutečnou argumentaci květnatou mluvou, nemluvě již vůbec o osobním či skupinovém apelu, manipulacích a dalších typech vadné argumentace či kvaziargumentace. Debatéři se stávají očkovanými proti využívání technik přesvědčování namísto pádných argumentů, protože znají taktiky, které profesionálové slova používají. Co je ještě důležitější, debata podporuje žáky, aby viděli etický vztah mezi mluvčím a jeho publikem. Jakkoliv se debatéři učí přesvědčovat, není to za jakoukoliv cenu a smysl odpovědnosti aktu přesvědčování je jasnější s rostoucí debatní zkušeností.

Dovednosti přesvědčování, které pochází ze zapojení do debatování, jsou přirozené, takové, které vychází z aktivní účasti v debatě a přípravy na tuto účast. Dovednosti přesvědčování pocházející z účasti v debatách jsou nesmírně cenné a jejich význam nelze dostatečně ohodnotit. Společně s těmito dovednostmi se objevují dovednosti sebeobrany proti přesvědčování a etické porozumění možných negativních prvků přesvědčování. Debatér tak získává vědomí, že „laciných" cest přesvědčování by se měl vystříhat.

Naučit kritickému myšlení

Debata je jednou z nejúčinnějších metod učení kritickému myšlení. Vyžaduje aktivní učení a vyžaduje od žáků, aby byli připraveni bránit své argumenty. Kritické myšlení podněcuje jak příprava, tak samotné debatování. Zatímco tradiční vzdělávací metody učí žáky obsahu a koncepcím, debata tuto znalost využívá jako *začátek* cesty vlastního objevování.

Odpovědnost za vlastní tvrzení vede k tomu, že si žáci důkladně zjišťují jejich platnost a původ. Spíše než aby byli uspokojeni s tím, co jim o látce bylo řečeno, debata podněcuje žáky hledat své vlastní porozumění. Vyhledání informací a kritika základů argumentů často vede ke zpochybnění názorů. Tento proces tvoří základ pro kritické myšlení.

Kritické myšlení je dovednost aktivní aplikace znalostí v prostředí polemiky a nových problémů. Kritické myšlení však neznamená pouze o problému hluboce přemýšlet. Znamená to používat představy a koncepce novými způsoby. Ke kritickému myšlení dochází tehdy, když žák použije koncepci, kterou se naučil, a použije ji v novém prostředí – a aplikuje tak znalosti v situaci, kterou předtím nebyl připraven analyzovat. Vezměme si na příklad, co se žák dozví o historických kořenech globalizace zemědělské výroby, včetně „zelené revoluce", která podnítila rozvíjející se země pěstovat plodiny s vysokým výnosem a používat pesticidy a zaměřovat svoji zemědělskou výrobu na export spíše než na domácí spotřebu. Takový žák si uvědomuje pustošivý dopad, který tento přístup pro většinu zemí měl – vyčerpání půdy a často otrávení zdrojů pitné vody. Takový výzkum – pátrání po kořenech tvrzení, ještě není kritickým myšlením, je prvním krokem na cestě k němu. Kritické myšlení nastane tenkrát, když se tentýž žák setká s článkem, který obhajuje odpuštění dluhů rozvíjejícím se zemím. Když žák zkombinuje tyto dvě jinak izolované znalosti a provede spojení mezi zdánlivě nesouvisejícími částmi informace, tehdy se zabývá kritickým myšlením.

Empirický výzkum se zdá podporovat vztah mezi debatováním a kritickým myšlením. Austin Freeley poznamenává:

„Množství studií, které zkoumalo, zda univerzitní kurzy argumentace a debatování zlepšily skóre kritického myšlení u standardizovaných testů, zjistilo, že žáci, kteří navštěvovali semináře debatování, dosahovali statisticky významně lepších výsledků než kontrolní skupiny. Kent R. Colbert zjistil, že po roce aktivní účasti v debatních soutěžích organizací CEDA (Cross Examination Debate Association) či NDT (National Debate Tournament) dosáhli v testech kritického myšlení debatéři významně lepších skóre než nedebatéři."

Kritické myšlení se nezjeví prostě jen tak tím, že žáci jsou učeni dovednostem a obsahu. Schopnost hledat nová spojení a nacházet vztahy mezi jednotlivými jevy se musí rozvíjet. Nejlepší aktivitou jak učit tyto dovednosti kritického myšlení je právě debata. Protože vyhledávání informací pro debatu je zaměřeno na propojení přesně tohoto druhu, je nesmírně cenné. Když zkombinujeme dovednost kritického vyhledávání informací s nezbytností postavit se a hájit svoji pozici, přicházíme se skvělou vzdělávací kombinací na podporu dovedností kritického myšlení.

Vytvořit ve třídě pozitivní prostředí

Jednou z výhod používání debaty ve vašem předmětu je, že debata hodiny oživuje. Žáci se pohybují, mají zájem o látku, přináší vlastní nápady a výsledky vyhledávání, které sdílí se zbytkem třídy, aktivně pracují se spolužáky a třída bzučí energií. To je ten druh hodiny, o které všichni sníme, kdy žáci jsou rádi, že v hodině jsou, a odnáší si názory a zkušenosti, které jim budou dobře sloužit po celý život.

Debata pomáhá takovou atmosféru v hodinách vytvářet. Tím, že žáky zapojuje a odměňuje jejich zájem inscenací veřejných debat. Protože žáci jsou odpovědni za svá vlastní vystoupení, více se tím zapojují do vzdělávacího procesu. Mnoho učitelů si neuvědomuje, že takový zájem se přenáší do mnoha dalších oblastí výuky. Žáci, kteří jsou zapáleni a stimulováni, budou dychtiví dozvědět se od učitele více, protože v sobě mají „odbytiště", které nabyté znalosti zužitkuje, mají v sobě místo, kde mohou a dokáží tyto informace použít. Debata odpovídá na otázku, jak žáci používají své znalosti látky předmětu tím, že jim umožňuje realizovat nabyté informace v podobě vlastních argumentů. Po debatě se žáci o látku mnohem více zajímají a mnozí přímo prahnou po tom aktivně se do výuky zapojit.

Vytvořit nové vzorce znalostí

Debata vede žáky (a učitele) k tomu, aby generovali nové myšlenky. Samotná povaha debaty jako aktivity vytváří pro všechny zapojené nové prostory poznání. Debaty jsou živými dialogy mezi informovanými – nelze předem jistě předvídat, jaké myšlenky debata odhalí. Debata se mezi účastníky přelévá proudem tam a zpět – žáci přináší tvrzení a protitvrzení. A v tomto prostoru se prostřednictvím kritické aplikace znalostí objevují nové myšlenky.

Dokonce i příprava na debaty vytváří u účastníků nové znalosti. Žáci, kteří dostali za úkol bránit tvrzení, o kterém toho mnoho nevědí, budou profitovat z procesu vyhledávání informací, kde dostanou příležitost dozvědět se o nových koncepcích, o kterých třeba nikdy neuvažovali.

Debata je transformačním zážitkem. Během debaty mohou být odkryta a změněna tradiční schémata vztahů vzdělavatel – vzdělávaný. Žák neargumentuje s učitelem, či dokonce proti němu. Hájí svůj pohled na věc. Protože žák je v centru vzdělávacího vztahu, povaha vzdělávání se formálně změnila. Debata dokáže přivést žáky na místo, kde je jejich vlastní sebedůvěra a nadšení může vést k objevu nových myšlenek a koncepcí. Prostřednictvím debaty v praxi jednotlivých předmětů mohou žáci činit nová spojení a značit nové stezky intelektuálního růstu.

Pobavit se

Debaty jsou příjemnou a vzrušující aktivitou jak pro účastníky, tak pro publikum. Dokáží vynést vaše hodiny na vyšší úroveň příjemného prožívání. Mimo velmi seriózního přínosu, kterým debata přispívá k výuce, může také napomoci učinit vaše hodiny zábavou jak pro vás, tak pro vaše žáky. V hodinách dějepisu jsme při probírání dějin antického Říma inscenovali debatu o pozemkové reformě bratří Gracchů – jaké bylo naše překvapení, když žáci dorazili na hodinu v tógách!

Učit je obtížné, stresující a často nevděčné. Debata představuje příležitost sdílet práci učení s žáky. Spíše než učit zpoza katedry můžete pomoci vést žáky, kteří prostřednictvím svého debatování učí jiné žáky. Může to být příjemné pro vás, protože uvidíte realizaci znalostí, na jejichž zprostředkování jste se podíleli. Je často těžké poznat, jak hluboký má vaše práce na žáky dopad. Žáci, které jste třeba vnímali jako líné, vás mohou překvapit obranou argumentů, které jste sami před měsícem formulovali. Plaší žáci, kterým z celého procesu debaty naskakovala husí kůže, mohou rozkvést, když na ně přijde řada, předstoupí a promluví.

Většina žáků má debaty ráda, protože jsou živé a zábavné. Debatou jistě nepotěšíte každého, protože zapojit se do debaty znamená učit se. Zkušenosti ale ukazují, že za pomoci této metody se často učí i ti, kterým jinak toto slovo mnoho neříká. Vzdělání se v hodině dostavuje s tím, jak se žáci snaží tvořit lepší argumenty, nebo s tím, jak hluboko se zanořují do svých „postav" v případě debat formou hraní rolí. Debaty jsou zábavou pro žáky, protože jsou odpovědní za své vlastní učení a sledují svůj zájem. Když objeví něco nového, mohou tuto znalost sdílet a získat chválu a uznání svých vrstevníků.

Kapitola čtvrtá
Základní procesy debaty

- Výběr teze
- Vyhledávání zdrojů
- Sestavení argumentu (schéma TZD)
- Organizace poznámek
- Kritická analýza opozičního stanoviska
- Strategická rozhodování

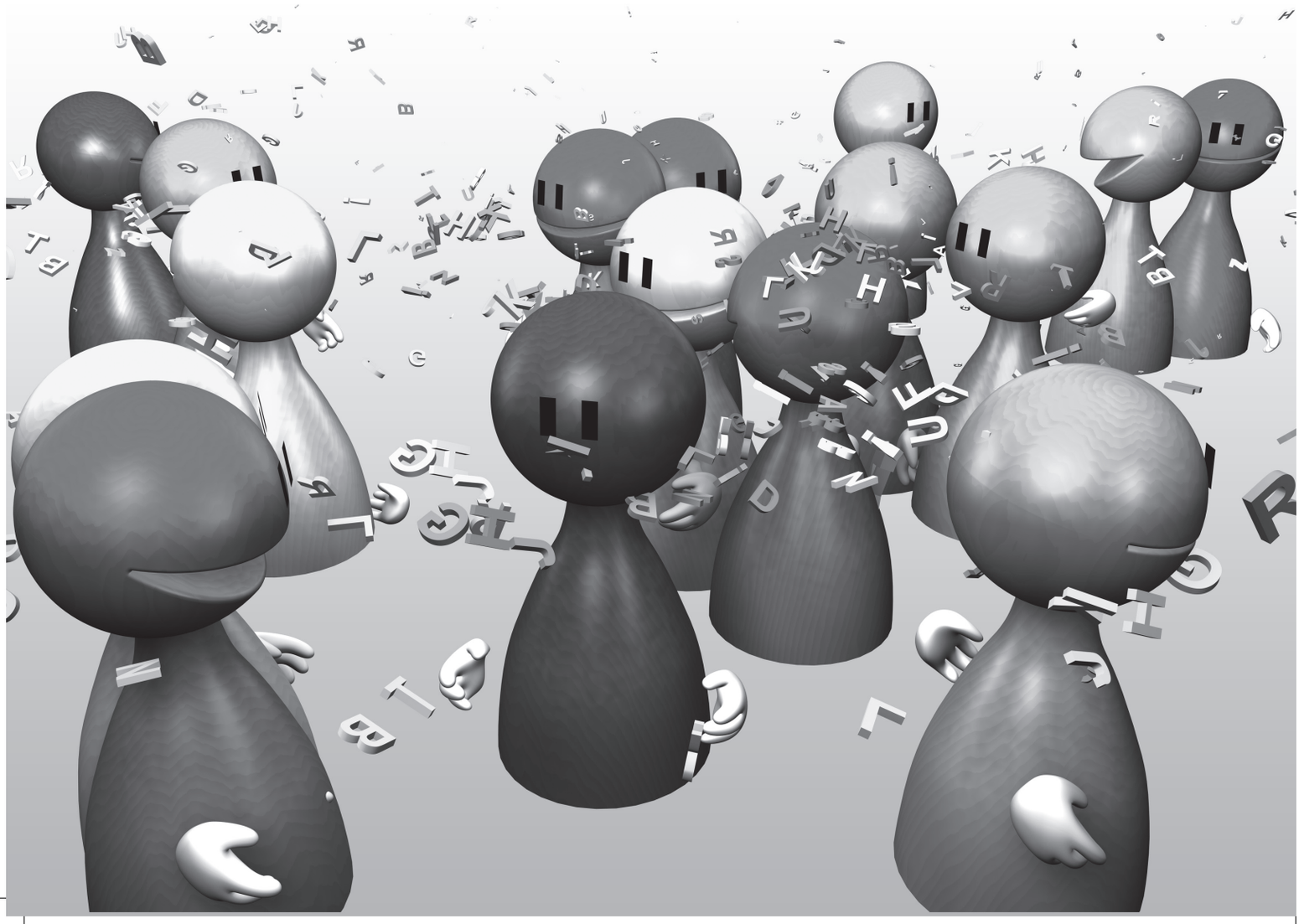

Kapitola nabízí informace o základních procesech debaty, zejména o tom, jak připravit afirmativní argumentaci, připravit se na vyvracení a jak rozvíjet některé nezbytné dovednosti (kompetence).

Výběr teze

Jedním z nejdůležitějších předpokladů dobré debaty je výběr vhodné teze, protože teze tvoří základ veškeré následující diskuse. Podnětná teze žáky zaujme a vtáhne „do hry". Větší část úspěchu celého projektu spočívá v tom, jak a zda se vám podaří „prodat" problematiku diskuse a strukturu, kterou při řešení problému budou žáci používat. Jestliže žáky zaujmete tezí, potom v jejich zájmu bude i to, aby celá věc fungovala.

Jednou z cest, jak žáky motivovat, je umožnit jim podílet se na výběru teze . Citlivým vedením lze docílit toho, že teze, jakkoliv ji formulují sami žáci, bude vycházet z probíraného učiva. Promyslet a napsat tři témata, které se týkají současného učiva a o kterých by se žáci chtěli dozvědět více, může být například zadáním domácího úkolu. Můžete také provést brainstorming, ve kterém žáci po vymezený čas budou volně nabízet teze, ze kterých nakonec vyberete ty nejzajímavější. Doporučujeme, abyste žáky vedli k tomu, aby vybírali takové oblasti a problémy, o kterých toho moc nevědí – objevování nových a neprobádaných oblastí je vzrušující.

Pochopitelně můžete tezi nabídnout i sami – inspiraci vám nabízíme v jedenácté kapitole. Problémy k diskusi lze najít v učebnicích, samotné vás jistě napadne mnoho oblastí předmětu, které volají po hlubší prozkoumání – takovém, jaké nabízí právě debata.

Jakmile je určena teze debaty, bude vhodné, abyste tématem žáky stručně provedli. Krátká analýza oblastí, o kterých předpokládáte, že se v debatě objeví, žákům pomůže odhalit problémy teze, které by jinak mohly ujít pozornosti. Neuškodí, když upozorníte na základní směry řešení, autory, kteří se danou problematikou zabývali, a základní zdroje, kde hledat informace. Jednou z nejsnazších cest, jak výše uvedeného docílit je nabídnout třídě nebo diskutérům zásadní článek, který nastiňuje, o co v dané diskusi jde.

Vyhledávání zdrojů

Využití některé z forem debaty dokáže řešit častý nešvar na našich školách – bezduché kopírování z internetu. Jak často jsme jako učitelé svědky toho, že snaha o motivaci žáků k hlubšímu studiu problematiky, například formou referátu či projektu, vede k tomu, že žák v nejkratším možném čase najde na internetu zdánlivě odpovídající nadpis a – nezřídka, aniž by text vůbec četl – pomocí kouzelné kombinace kláves Ctrl+A,C,V jej přenese do „své" práce. Takový přístup možná splní kritéria zadání úkolu, v debatě však neobstojí. Stejně tak vhodným výběrem teze můžeme dosáhnout toho, že ani není odkud a co opisovat. Zkuste na internetu opsat argumentaci pro tezi *V New Yorku se žije lépe, než ve Washingtonu, D.C.* Najdete sice data a možná i důkazy, ale okopírovat obhajobu ani tak zdánlivě jednoduché teze prostě nelze. Vedlejším produktem je potom užitečná lekce žákům, kteří se brání učení s tím, že „všechno najdou na internetu". Pomocí přípravy na debatu snadno zjistí, že najít jakoukoliv relevantní a věrohodnou informaci vůbec není tak snadné!

Vyhledávání informací k debatě je totiž pro mnoho žáků zcela novou zkušeností! Nejpatrnějším rozdílem je, že na rozdíl od tradičních „informativních" projektů/referátů, kde cílem žáka je formulovat „tvrzení", podepřít je vyhledanými informacemi a vyhnout se přitom důkazům, které by říkaly opak, proces vyhledávání zdrojů pro debatu podporuje holistický přístup. Holistický, celistvý přístup znamená, že žáci musí věnovat pozornost i kritikům svých tvrzení, protože na tyto útoky budou muset v debatě reagovat. Autor výčtu komunikativních kompetencí RVP by zíral.

Jedním z podnětných způsobů, jak omezit čas strávený hledáním a současně pomoci žákům blíže se seznámit s formou debaty a vyhledáváním informací, je vést debatu s omezeným množstvím informačních zdrojů. V takové debatě nabídnete diskutujícím jisté omezené množství zdrojů, které budou moci v debatě využít. Můžete jim například poskytnout stručný seznam doporučené literatury a vysvětlit, že to je rozsah, v rámci kterého očekáváte, že budou hledat informace. Můžete ale také dát každému žáku k přečtení jen jeden či několik článků s tím, že debatovat se bude hned následující den. Metoda omezeného množství informačních zdrojů pomáhá žákům, kteří nikdy nedebatovali procvičovat holistické čtení nezbytné k tomu, aby na světlo vynesli myšlenky potřebné pro debatu. Tento přístup vám také pomůže snáze vymezit takové téma debaty, které potřebujete a vměstnat debatu založenou na vyhledávání informací do krátkého času vyučovací hodiny.

Budete-li chtít, aby žáci informace vyhledávali sami, potom byste jim měli vysvětlit jak a kde hledat a co očekáváte, že by měli nalézt. To je nezbytné z důvodů rychle přibývajícího objemu dat obíhajících svět. Se vzrůstající rolí Internetu jako informačního zdroje, a většinu žáků ani nenapadne, že by mohli či snad měli využít jakýkoliv jiný zdroj, by se žákům snadno mohlo stát, že se v závalu dat ztratí. Navrhujeme, abyste z pozice znalce v oboru žákům doporučili vhodné adresy (jejich existence bude pro žáky zajímavým a přínosným objevem) a tištěné tituly, včetně odborných periodik vašeho předmětu.

Seznam klíčových slov. V knihovně či na internetu, seznam klíčových slov je jedním z předpokladů úspěchu. Je vhodné během vyhledávání informací seznam klíčových slov aktualizovat – v tiráži knih a na konci časopiseckých článků jsou klíčová slova textu uvedena.

Zásadní článek o dané problematice. Prvním cílem vyhledávání informací by měl být základní článek poskytující obrys problematiky a jejího pozadí. V ideálním případě by to měl být článek, který cituje své zdroje a uvádí další příbuznou literaturu. Navzdory kritice, avšak v souladu s praxí našich žáků takovým článkem klidně může být text z encyklopedie Wikipedie. Kdo vládne angličtinou dá pravděpodobně přednost anglické verzi. Jako „rozcestník" uvozující do terminologie, která pomůže dalšímu hledání a odkazující na související texty poslouží Wikipedie docela dobře.

Článek je třeba číst pečlivě a „aktivně". To znamená tak, aby si žák uvědomil všechna významná tvrzení, bez ohledu na to, kterou stranu v debatě podporují. Aktivní čtení žákům umožňuje uvážit tezi, prohlubuje pochopení, jak se koncepty vzešlé z vyhledávání vztahují k jejich vlastním chápání problematiky. Zazní-li tvrzení, žáci by měli zpozornět – jak zní argument proti? Vyhledat napadení/zpochybnění daného tvrzení znamená převádět informace, které text obsahuje do důkazů, které lze použít v debatě. Jinými slovy převádět informace v myšlení. Je pochopitelné, že takto nelze číst bez pera

a poznámkového sešitu. Poznámky přitom neslouží pouze k záznamu čteného – v průběhu čtení se „materializuje“ směr argumentace, hlavní tvrzení pro i proti a slabiny těchto tvrzení.

Čtení použité literatury a poznámkového aparátu. Během aktivního čtení žáci narazí na zvlášť zajímavý článek, skvělý odstavec nebo výjimečný citát. Pro porozumění problematice a odhalení nových zdrojů je velmi užitečné – a často přináší překvapivé výsledky – pokusit se prostřednictvím seznamu použité literatury sledovat zdroj zpět, k původnímu autorovi. Stejně tak musíme doporučit používání poznámkového aparátu. I to je způsob, jak se dostat hlouběji do daného argumentu a najít mu oporu v důkazech.

Metoda debaty, potřeba hledat co nejlepší zdroje a důkazy nabízí vynikající a asi i jedinečný způsob, jak může učitel žáky dovést k literatuře vztahující se k jeho předmětu či probíranému tematickému celku. Můžete upozornit na odborná periodika – elektronická i tištěná, knihy a publikace. Exkurze do knihovny může s žáky, kteří *chtějí* něco nalézt mít zcela jiný rozměr, než jste zvyklí! V představě, že vše lze snadno a zadarmo najít na internetu čeká žáky zahlcující záplava balastu. Tipy učitele na vhodné zdroje budou pro žáky vítaným vysvobozením a pro vás způsobem, jak žáky přivést k jejich četbě!

Hodnocení zdrojů. Nalézt podněty prostřednictvím vyhledávání informací je jedna věc, jejich hodnověrnost je věc druhá. Žáci by si měli dát pozor na zaujatost autorů, zastaralé argumenty a zdroje, které nejsou důvěryhodné. Najít v dnešní době autora, který by tak či onak nebyl zaujatý, je asi obtížné. Debata ale přivede žáky k ostražitosti a vědomí, že tuto zaujatost je třeba brát v potaz. I tato oblast ovšem skýtá pro učitele příležitost diskutovat s žáky o hodnověrnosti a důvěryhodnosti zdrojů pro jeho předmět.

Podpora argumentace. Jak jsme již uvedli, *tvrzení* v debatě není pouhou proklamací. Tvrzení, aby obstálo ve světle kritiky, musí být dokázáno. Debatér musí přinést důvody, proč mu máme věřit, proč si myslí, že tvrzení je pravdivé. Jako důkaz lze použít citaci, výsledky výzkumu či pozorování, data, čísla, statistiky, ale i historické příklady a analogie. Nejsou meze toho, co lze či nelze použít. Některé důkazy jsou ovšem přirozeně silnější, jiné slabší. Debata pomůže sílu a slabiny důkazů odhalit.

Sestavení argumentu

Formulovat dobré argumenty je ústřední částí každé debaty. Aby sestavili dobrý argument, musí si žáci zvyknout posunout se za hranice svého standardního pojetí argumentace. Argumenty nejsou pouhá konstatování. „Kočky jsou dobrými společníky“, není v pojetí debaty argument, protože neobsahuje zdůvodnění, proč by toto konstatování mělo být pravdivé, či jakýkoliv důkaz, který by tvrzení podepřel. Navrhujeme vám, abyste žáky vedli k tomu, aby v debatách používali schéma „TZD“. TZD je zkratka pro Tvrzení, Zdůvodnění a Důkaz – tři základní součásti argumentu. Složíte-li všechny tři části v celek, dostanete schéma silného argumentu.

Tvrzení je věta, kterou se argument snaží dokázat.
Zdůvodnění jsou důvody proč je tvrzení pravdivé.
Důkaz je podporou tvrzení a zdůvodnění.

Stručný příklad:
Tvrzení: Kočky jsou dobrými společníky.
Zdůvodnění: Těm, kterým důvěřují, poskytují kočky psychickou oporu a přátelství.
Důkaz: Má teta má kočku deset let a považuje ji za svého nejlepšího přítele.

Používání schématu TZD nezaručuje, že argumenty budou automaticky silné. Zabrání však mnoha chybám, kterých se začátečníci dopouští tehdy, když formulují své argumenty jako prostá konstatování či uvádění důkazů bez vysvětlení, jak dané myšlenky spolu vzájemně a také s tezí debaty souvisí. Když si žáci zvyknou na schéma TZD, budou mít vzorec nejen pro konstrukci vlastních argumentů, ale také pro kritiku argumentace ostatních.

Organizace poznámek

Pro samotnou debatu je vhodné připravit si poznámky. Jen málokdo a většinou jen v první debatě v životě se odváží do diskuse bez poznámek. Způsobů, jakými si poznámky pro debatu připravit je několik. Dva nejběžnější způsoby začátečníků jsou tyto:

Nepřipravit si písemně nic. Debata podle toho obvykle vypadá. Při vhodné motivaci žáci tento způsob opustí hned po první debatě – nevede totiž k cíli.

Připravit si celý projev „od A do Z“, slovo po slově, větu po větě. Takový způsob se dá do jisté míry použít pro úvodní řeč debaty, avšak nikde jinde (v debatě jde o *interakci*, je třeba reagovat na partnery a oponenty v diskusi). Tento přístup proto v lepším případě vede k nezáživnému předčítání, v horším případě k odklonu od debatované problematiky a často i komolení textu za hranice smysluplnosti. K cíli opět nevede.

Je proto užitečné žákům nabídnout jiný způsob přípravy k debatě. Mezi osvědčený postup patří zejména „indexové kartičky“. Žáci si opatří karty velikosti A6 z tvrdého papíru (dají se koupit v papírnictví). Na každé kartě je jeden argument – jeho tvrzení, zdůvodnění (vysvětlení důvodů pravdivosti) a důkaz. Výhodou je snadná manipulace, hlavně však to, že žák není textem vázán. Debata je velmi dynamická, některé argumenty v průběhu diskuse získávají na významu, jiné ustupují do pozadí. S kartičkami v ruce může diskutující snadno vyřadit ty, které se rozhodne nepoužít a naopak na první místa zařadit ty, které aktuálně získaly význam. Kartičky jsou přehledným „pamatováčkem“ a slouží k orientaci. Žák argument zná – často stačí jen letmý pohled na tvrzení argumentu jako základ pro další vysvětlení „spatra“. Důkazy a citace naopak může z karty přesně přečíst. Na karty lze velmi snadno zaznamenávat argumentaci oponentů a připravit si reakce na ně. Na každou kartu si žák zapíše jedno tvrzení, kterému se ve své řeči bude chtít věnovat. A opět – v samotné řeči snadno

některé karty s reakcemi prostě zasune do spodku balíčku, jiné zařadí nahoru. Zkušení debatéři – protože dokáží předvídat tvrzení oponentů – mají již před debatou připraveny kartičky s kritikou argumentů oponentů či otázkami, které by se chtěli zeptat. Pokud během debaty budou předvídané argumenty skutečně použity, není problém tu správnou reakci snadno nalézt a do debaty zařadit. (Soutěžní debatéři formy policy debate v USA si takto k debatám na manipulačních vozíčcích vozí celé pořadače karet. Pro vaše předmětové debaty jich ovšem bude stačit méně.) Jedinou nevýhodou je možnost, že se debatérovi kartičky rozlétnou v ruce, což se ostatně v soutěžním debatování k veselí publika stává.

Další možností je připravit si *poznámky* na papíře standardní velikosti nebo do sešitu. Papír potom ovšem vyžaduje složku a často i řečnický pult, na který se položí. Pokud jsou zapsány pouze poznámky, nesvádí text k předčítání. Výhodou je, že řeč je ucelená a má zřejmý začátek i konec. Pokud se debatér rozhodne předem deklarovat strukturu, což je užitečný nástroj přesvědčivosti mluveného projevu, potom je velmi vhodné přesně znát počet a směr argumentů. Tomu poznámky na jednom listu přispívají.

Kritická analýza opozičního stanoviska

V debatě je velmi důležité, aby každá z opozičních stran byla připravena reagovat na argumenty vyslovené oponenty. Účinný způsob, jak se na takové reakce připravit je odhalit argumenty pro *obě* strany a během vyhledávání informací sledovat a cíleně vyhledávat jak podporu, tak i slabiny a kritiku argumentace pro *obě* strany.

Strategická rozhodování

V debatě nevyhnutelně dochází k tomu, že zazní více, než na co jsou žáci připraveni. Musí se tedy rozhodovat, kam napřou energii a které argumenty opustí. Nejdůležitější a nejobtížnější rozhodnutí je to, které určí, jak debatéři během svých řečí využijí čas. V debatování obvykle platí zásada, že řečené platí do té doby, dokud někdo neprokáže opak. Proto je třeba pečlivě zaznamenávat řeči oponentů a snažit se vyvracet. Málokdy je dost času na to věnovat se všem argumentům oponentů se stejnou pečlivostí. Je věcí debatérů a jejich rozhodování, kterým argumentům věnovat nejvíce pozornosti a času. Doporučujeme, aby se žáci zaměřili na argumenty nejdůležitější, takové, které linii opoziční strany poskytují základy. Tyto argumenty představují to nejlepší, co mohou soupeři nabídnout a pokud se debatérům podaří tyto zpochybnit, potom je o vítězi debaty obvykle rozhodnuto.

V debatování se jen zřídka setkáte s rychlou a snadnou cestou k vítězství. Rozhodnutí, na které argumenty položit důraz může mít na výsledek debaty významný dopad. Dovednost se získá praxí a zkušeností. Když se žáci důvěrněji seznámí s vlastními argumenty a směry myšlení o dané problematice, budou lépe schopni rozeznat v debatě okamžiky, kdy je třeba učinit zásadní rozhodnutí a činit je rychle.

Kapitola pátá
Formy vzdělávací debaty

- Výběr formy debaty
- Přehled vhodných forem
- Soutěžní debaty jako model předmětových debat
  - Extemporaneous speech
  - Spontánní argumentace (SPAR)
  - Za svým slovem si stojím
  - Veřejné fórum
  - Debaty o plánu (Policy debate)
  - Řešitelská 2 × 2, Sněmovní 2 × 2
  - Parlamentní debaty, WSDC
  - Karl Popper
  - DNO 5 × 5
  - Simulace soudu (Mock trial)
  - Simulace Kongresu
- Další formy debat
  - Debaty formou hraní rolí
- Varianty debatních forem
  - Změny počtu diskutujících
  - Panel tazatelů
  - Dotazy z pléna
  - Mnohostranná debata
  - Prodloužená debata/návrat k předmětu

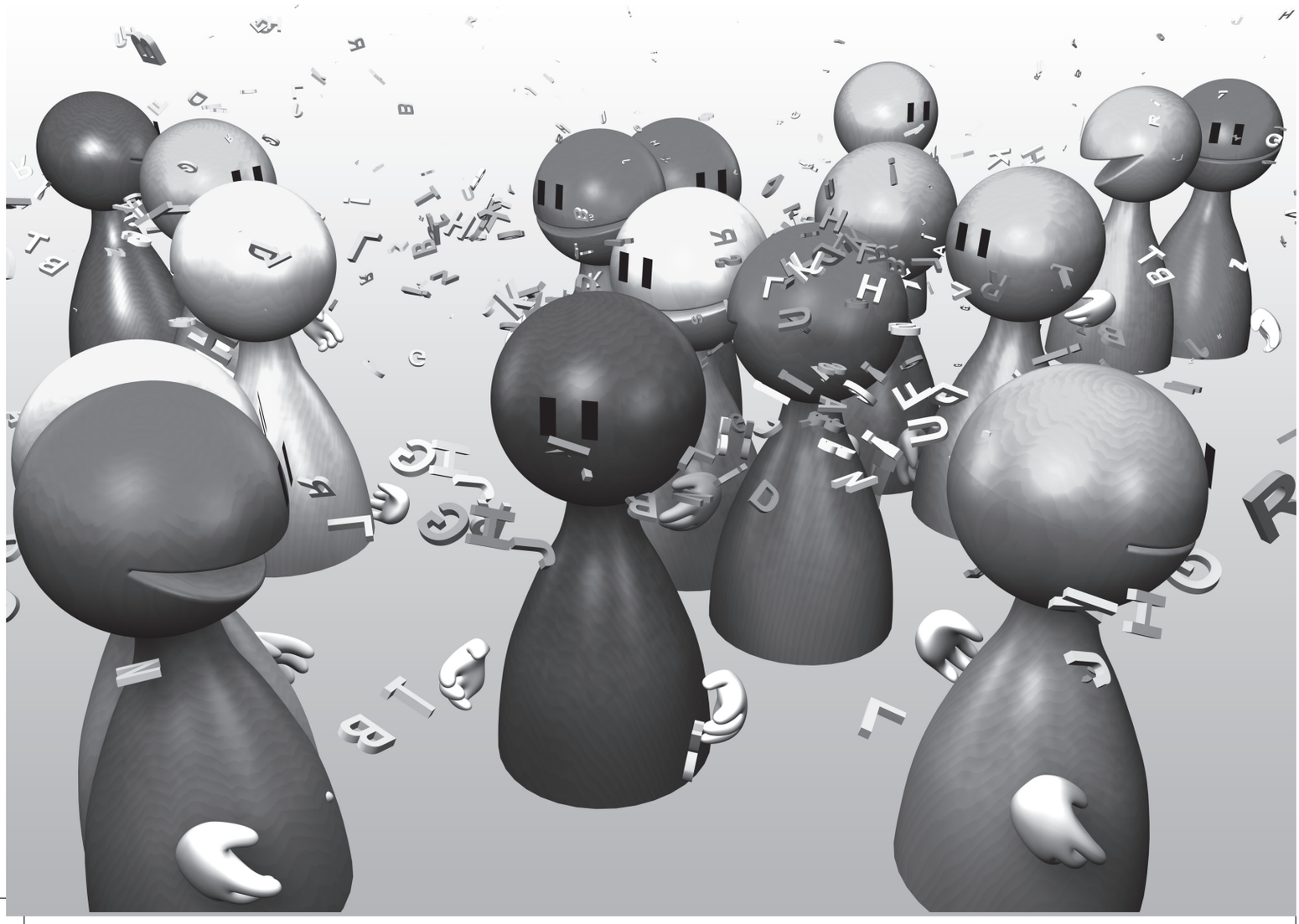

Školní – předmětové debaty mohou mít nejrůznější formy a podoby, podle toho, čeho chce učitel dosáhnout. Jako červená nit se touto příručkou prolíná jedno sdělení: neexistuje dobrý nebo špatný způsob, jak uspořádat předmětovou debatu. Tam, kde je prostor pro kritické myšlení a argumentaci o názorech, stanou se dobré věci. Za hranicemi standardních cílů debaty (realizovat znalosti, zkoušet veřejnou promluvu, pobavit se), je jediným omezením čas a zájem učitele. Pro učitele, kteří mají zkušenosti se soutěžním debatováním, je inscenace předmětové debaty víceméně hračkou – principy jsou totiž stejné bez ohledu na zvolenou formu. Jde tedy právě jen o výběr či úpravu vhodné formy. Pro ty, kteří tuto zkušenost nemají, je právě výběr vhodné formy debaty asi největší výzvou. Tato kapitola nabízí tipy a informace jak pro zamýšlený účel vybrat hodnou formu debaty.

Výběr formy debaty

Rozhodnutí, která z forem debaty je pro vaši situaci vhodná, vyžaduje jistou přípravu. Musíte zejména znát cíle vyučovací hodiny a uvážit, co vás omezuje. Například debata jako „zahřívací rozcvička" vyžaduje formu, která zajistí, že každý dostane příležitost (či povinnost) promluvit. Debata jako projekt na závěr probraného tematického celku, kde žáci budou muset v podobě střetu názorů prokázat úroveň osvojení učiva, bude potřebovat formu, která žákům poskytne dostatek času a prostoru k přípravě, a pevně a jasně stanovená základními pravidla. Mezi nejvýznamnější omezení patří čas, počet žáků, úroveň znalostí o předmětu debaty a míra zkušeností žáků s debatou. Cíle a omezení jsou klíčovými podmínkami výběru formy.

Přehled vhodných forem

Při volbě formy mají učitelé na výběr ze dvou významných kategorií – 1) formy soutěžních debat, 2) další formy nesoutěžních debat. Debaty všech forem, a to je významné, lze pro účely předmětového debatování libovolně měnit – přidávat či ubírat počet řečníků, zkracovat či prodlužovat řeči, měnit úkoly řečníků atd.

Soutěžní debaty jako model předmětových debat

Termínem „soutěžní debaty" myslíme ty formy debaty, které se používají při volnočasových debatních soutěžích. Jako takové mají psaná a ustálená pravidla, rozpracovanou metodiku a technické zázemí (listy rozhodčího, tabulky hodnoceni, losovací a záznamový software atp.), učitel tedy nemusí mnoho vymýšlet – formu převezme tak jak je, případně na základě zkušeností formu změní tak, aby mu a žákům vyhovovala co nejlépe.

Nevýhodou těchto forem je, že pravidla mohou být relativně komplikovaná, debaty nezřídka trvají poměrně dlouho, často je náročné tyto debaty rozhodovat a aktivně (nepočítáme-li rozhodčí a případné řeči z pléna) se do debaty dá zapojit maximálně cca 8–10 žáků. Soutěžní debaty a jejich pravidla se pro začátečníka – žáka i učitele – mohou jevit jako neuchopitelné. Ve skutečnosti existuje jen asi desítka základních tvarů a všechny další (kterých ovšem na celém světě budou stovky) jsou jen odvozené formy. Konečně i ona desítka „základních" forem vždy vychází z obecného principu debaty, jak jsme jej popsali v kapitole 1. Pokud člověk trochu rozumí kopané, nepotřebuje sáhodlouhé vysvětlování, jak se hraje hokej či košíková – byť se v jednom případě kope nohama do míče, v jiném se holí postrkává puk a ve třetím míč rukama háže do obruče. Stejně tak lze zásady soutěžní debaty pochopit během krátké zkušenosti (například praxí „debatního dne") – někdy složitá pravidla potom dostávají smysl poměrně snadno. V neposlední řadě je třeba zopakovat, že v prostředí školní praxe lze formy libovolně upravovat,

Extemporaneous speech

V této formě vystupují jednotlivci – jejich úkolem je přesvědčit publikum (rozhodčí) o platnosti obhajoby zadané teze / navrhovaného řešení. Příprava je minimální – v soutěži má významnou výhodu soutěžící, který má všeobecný přehled a průběžně si jej udržuje a rozšiřuje. Forma je žákům poměrně známá („zkoušení"). Řečník si ze tří nabízených tezí vybírá jednu, po krátké přípravě přednese řeč na její obhajobu, po něm ihned vystupuje další. Publikum hodnotí do připravených tabulek. Dynamické, rychlé, přehledné, zábavné. Vystřídáte poměrně hodně žáků. Snadno se buduje důvěra v debatu jako metodu, forma dává vyniknout jasně organizovaným a strukturovaným řečem a pomáhá tak odhalit význam organizace řeči i u těch, kteří svoji obhajobu začínají „odprostřed", případně odnikud a vedou ji směrem nejasným, případně žádným.

Pro svoji jednoduchost je forma vhodná jako první seznámení žáků s debatou.

Při soutěžích bývají nabízené teze z různých oblastí, tak aby se mohli „chytit" všichni účastníci. U školních debat lze využít jako zábavnou metodu opakování / shrnutí látky několika tematických celků – žák sám si vybírá, kde prokáže nejhlubší znalosti a pochopení problematiky. (Pochopitelně učitel zadá teze tak, aby žák byl nucen znalosti „přetavovat" do nových vzorců – kolik si kdo zapamatoval je jen východisko pro to, nakolik žák věci porozuměl.)

Příprava žáků: 10 min.

Řeč: 3(4) min.

Úpravy formy jsou zejména v délce přípravy (obvykle mezi 5–15 minutami) a délce řeči (2–5 min), případně počtem tezí k výběru. Vystupujícím je teze zadávána s odstupem délky řeči – zatímco jeden vystupuje, další se připravuje a po první přípravě tedy vystupují jeden za druhým (znáte třeba z maturit). Doporučujeme vždy po cca 5 vystupujících udělat krátkou přestávku – pro utřídění poznámek a zachování duševní svěžesti publika a rozhodčích. Zpětnou vazbu navrhujeme dávat poté, co takto vystoupí skupina např. 5 žáků (opět – jako u maturity) anebo po jednotlivých vystoupeních.

Určitě bude vhodné žákům před aktivitou připomenout požadavky na jasnost a strukturu řeči, případně strukturu argumentace. Teze, ze kterých si žáci budou vybírat, by měly buď vycházet z probírané látky, nebo být dostatečně obecné a široké, aby si ze tří možností každý mohl vybrat.

Spontánní argumentace SPAR

I forma SPAR je debata „nepřipravená". Debatují dva mluvčí, kteří si z klobouku vylosují téma debaty a poté, po několika málo minutách na přípravu, absolvují rychlou debatu na dané téma. Debaty SPAR jsou zábavné, dynamické a pomáhají budovat sebedůvěru. Jsou skvělou formou jak zmírnit obavy žáků z debatování a vytvořit ve třídě plodné klima. Protože debata je rychlá a obecenstvo se smí aktivně zapojit, je obvykle u žáků velkým hitem. Debaty SPAR jsou také výtečným nástrojem nácviku řečových dovedností (struktura řeči, výběr lexikálních, stylistických a mluvnických prostředků) a dovednosti rychlého usuzování. I tato forma je proto velmi vhodná pro první představení metody debaty žákům.

Debaty SPAR omezují schopnosti tvořivosti a nadšení žáků. Někdy se může stát, že debata vyzní do prázdna. Debaty nevyžadují vyhledávání informací a občas tak mohou být spíše zábavné než vzdělávací. Když žákům vysvětlíte, co od nich očekáváte a pomůžete je vést, potom se tato omezení dají minimalizovat.

K použití formy SPAR budete potřebovat seznam témat, o kterých víte, že o nich všichni budou moci bez jakékoliv přípravy debatovat. Teze se mohou dramaticky lišit a uzpůsobovat tak, aby odpovídaly látce předmětu. Debata SPAR působí motivačně a obvykle zvedne náladu – je tedy vhodná, když v průběhu probírání tématického celku chcete zopakovat probrané, upevnit znalosti, obrátit pozornost k některým aspektům probírané látky.

Popisovanou formu jsme úspěšně používali takto:

Afirmativní mluvčí – 1 minuta

Negativní mluvčí klade otázky afirmativnímu mluvčímu – 1 minuta

Negativní mluvčí – 1 minuta

Afirmativní mluvčí klade otázky negativnímu mluvčímu – 1 minuta

Otázky a připomínky publika – 5 minut.

Formu si můžete upravovat tak, aby co nelépe vyhovovala vašim potřebám. Pokud budete chtít vypustit otázky kladené publikem, či otázky, které si oponenti kladou navzájem – proč ne. Měli byste zajistit měření času debat, tak aby se všechny (pokud jich budete v jedné hodině organizovat více) vešly do vymezeného času vyučovací hodiny. Debaty SPAR lze zarámovat diskusí o způsobu debatování, který od žáků očekáváte – obsahovém i jazykovém. Připomeňte žákům, že se – vzhledem k minimální či žádné přípravě – od nich neočekávají hlubokomyslné či objevné argumenty, že by však jejich řeč měla být organizovaná, strukturovaná, měli by předem uvést směr své argumentace a teze hlavních argumentů a snažit se o schéma argumentace TZD. Debaty formou SPAR jsou vhodné k překonání počátečního strachu před debatováním, žáci si v praxi a na nenáročném tématu osvojí základní aktivity debatování.

Organizace debat SPAR je snadná. Buď popište formu debaty na tabuli, nebo požádejte o dva dobrovolníky k debatě. Nechejte dobrovolníky předstoupit a vybrat si z klobouku tezi. Někdy to děláme tak, že necháme tezi vybrat oběma a ti se potom dohodnou, kterou ze dvou vylosovaných tezí si zvolí. Pošlete žáky na okamžik zpět do lavic ke krátké přípravě. Okamžitě zopakujte stejný proces se druhými dvěma žáky, takže budete mít dvě dvojice, které se připravují současně. Když vyzvete první dvojici k debatě, současně nechejte losovat třetí dvojici a tak dále. Tím zamezíte zbytečným prostojům při čekání, až se žáci připraví a aktivita tak má velmi svižné tempo. Po každém vystoupení byste měli poskytnout krátkou zpětnou vazbu, včetně souvislostí s látkou předmětu.

Za svým slovem si stojím

Je původní česká soutěžní forma. Obdobně jako v „extemporaneous speech" v ní vystupují jednotlivci. Oproti této formě, a stejně tak i v protikladu formě SPAR, je založena na důkladné přípravě na dané téma. Protože forma vychází z českého prostředí, bude pro pochopení nejjednodušší srovnání – jde v podstatě o „obhajobu seminární práce". V soutěži se hodnotí obsah i forma prezentace, přičemž přípravě obsahu je věnována maximální péče.

Stejně jako předchozí zmíněné formy, i tato je svižná a během jedné hodiny může vystoupit až 10 žáků. Téma dostává žák v dostatečném předstihu (může se jednat i o měsíc) – při přípravě obhajoby teze žák spolupracuje s učitelem – vedoucím práce. Obsah postupně nabývá maximální kvality, které je žák schopen. Výhodou je, že při soustavné práci se i velmi slabý žák může dostat na úroveň, která jeho samého překvapí. Pečlivě je připravena i samotná prezentace, a proto tato forma – mimo jiné – výborně napomáhá budovat sebedůvěru. Tam, kde si žáci během studia budují a uchovávají portfolia svých prací, může vystoupení připravené metodikou formy Za svým slovem si stojím přinést velmi kvalitní příspěvek do tohoto portfolia.

Forma je vhodná pro celou škálu vzdělávacích oblastí, vyžaduje pečlivou a poměrně dlouhodobou přípravu, očekávaný výstup je velmi kvalitní. Je proto vhodné metodu použít na závěr probíraného tématického celku, ideálně s přihlédnutím k individuálním zájmům žáka. Podle úrovně a věku žáků můžete práce zadat v rozsahu od cca 200 do 500 slov, s předpokládanou délkou prezentace od 2 do 5 minut.

Etapa přípravy – obsah: (zadání práce, sběr materiálu, konzultace) cca 1 měsíc

Příprava – prezentace: (přeformulování obsahu s přihlédnutím ke specifikům mluveného projevu, nácvik prezentace) cca 1 týden

„Soutěž" – počet žáků × 5 (+/−) minut na osobu.

Rozhodčí (spolužáci) hodnotí podle připraveného metodického listu – listu rozhodčího.

Veřejné fórum

Debaty formy veřejného fóra napodobují tradiční shromáždění lidí, kteří se schází, aby prodiskutovali kontroverzní problém. V debatě této formy nemá nikdo za povinnost hovořit, resp. se aktivně účastnit, pokud nechce. Namísto toho moderátor předloží určité téma a vyzve k účasti. Dobrovolníci se hlásí o slovo a svoji argumentaci k danému tématu směřují ke shromáždění „občanů". Často je položena konkrétní otázka, o které nakonec zasedání účastníci hlasují.

Forma veřejného fóra představuje příležitost podnítit diskusi a prolomit ledy ve třídě. Protože forma nikomu nepředepisuje promluvit, žáci případné obavy snadno překonávají a forma tak dává vzniknout volně plynoucí diskusi podněcující tvořivost a přirozené vyjadřovací schopnosti. Může být také poučná jako nástroj k analýze argumentů a argumentačních omylů. Debaty formou veřejného fóra představují výborný způsob jak diskutovat o problému, který je žákům blízký. Velmi častou variantou této formy je „veřejné fórum s moderátorem". Jako moderátor vystupuje učitel, který dokáže pomoci zapojit se méně mluvným žákům a naopak „krotí" ty, kteří si příliš přivlastňují čas. Role moderátora navíc skýtá vynikající prostor k tomu, aby vhodnými otázkami vedl účastníky diskuse tam, kam chce.

Můžete tedy formu použít k motivaci a „otevření očí" při úvodní hodině k danému tématu nebo i studia celého předmětu. Forma nabízí prostor navést pozornost žáků směrem, kterým by se sami nevydali, zpochybnit ustálené „pravdy", odhalit zajímavé směry k přemýšlení. Typicky může taková diskuse skončit zjištěním a shrnutím toho, co žáci k hlubší diskusi na dané téma neví a tedy by potřebovali zjistit. Zadáte-li na začátku školního roku tezi „Chemie je užitečný předmět", bude pro žáky, kteří předtím chemii neměli, obtížné přijít s rozumnými důvody pro studium chemie. Vhodným vedením je můžete dovést k zajímavým zjištěním, oblasti vyvolaného zájmu a tipy na literaturu mohou být námětem pro řešení konkrétních jednoduchých úkolů pro pokračování debaty v příští hodině. V diskusi všichni okamžitě narazí na své neznalosti. Z těchto lze stanovit řadu jednoduchých a praktických úkolů k hledání informací. Jednoduché otázky, jednoduchá řešení. Žáci se příští hodinu rádi pochlubí svými novými znalostmi. Pokud se celé skupině příští hodinu podaří na základě zjištěných a ověřených faktů „dotáhnout" některý z argumentů či tvrzení, které v původní diskusi vyzněly do prázdna, je úspěch zaručen.

Veškerou přípravou na veřejné fórum může být prosté oznámení činnosti žákům. Stejně tak lze ale žáky zapojit hlouběji a nabídnout prostor k vyhledávání informací. Někdy bude vhodné pobídnout vybrané žáky, aby diskusi zahájili. Formu veřejného fóra posílíte prostorovým uspořádáním třídy – odsunutím lavic stranou a uspořádáním židlí do tvaru podkovy, v jejíž otevřené části stojí moderátor, který diskusi řídí, uděluje a odebírá slovo. Chcete-li zajistit, že se bude debata ubírat vámi zvoleným směrem, měli byste moderátorem být vy. Chcete-li nechat diskusi volnost, moderátorem může být i žák.

V České republice probíhají nejrůznější soutěže, které vychází z formy „veřejného fóra". Asociace debatních klubů, o. s., má výhrady ke vzdělávacímu, ale i výchovnému přínosu těchto soutěží, proto soutěžní debaty touto formou neorganizujeme a jako volnočasovou aktivitu nepodporujeme. Využití této formy v předmětovém debatování, tam kde je to vhodné, však nic nebrání a lze ji velmi úspěšně použít.

Doporučujeme na úvod stanovit základní pravidla vedení diskuse a chování během aktivity.

Debaty o plánu (policy debate)

Debata o plánu (postupu) je definována typem své teze – vždy se diskutují teze po formální stránce *návrhové* (o typech tezí více v kapitole 6). Teze návrhových debat jsou formulovány tak, aby debatéři obhajovali návrhy změn (oponovali obhajobě a účelnosti, smyslu a možnostem praktické realizace takových změn).

Teze soutěžní debaty o plánu je formulována tak, aby afirmativní tým navrhoval významné změny vládní politiky. Několik příkladů tezí návrhových debat:

- Vláda by měla garantovat příležitost dalšího vzdělávání pro všechny způsobilé absolventy středních škol.
- Česká republika by měla stáhnout vojenské jednotky dislokované mimo území státu.
- V prostředí předmětových debat se forma nabízí pro vyvrcholení probraného tematického celku nebo může sloužit jako dodatek k tématu, které již bylo probráno. Protože debatéři budou obvykle pracovat v týmech o dvou členech, mezi partnery se vytváří pracovní vztah a dochází tak k rozvoji pracovních kompetencí.
- Debaty o plánu jsou, ve své soutěžní podobě, velmi náročné na přípravu a náročné na čas při prezentaci debaty. Sebejistý plán o změnách vládní politiky od žáků vyžaduje relativně rozsáhlý sběr informací a následný rozbor nelze probrat během několika minut. Debaty o plánu obvykle neobsahují prvek účasti publika, ve větší třídě tedy budete muset roli zbytku třídy uvážit. Jedním z možných řešení je požádat každého z žáků – diváků, aby debatu rozhodl a písemně uvedl důvody, proč vítězství přisoudil té či oné straně. Více informací k této věci naleznete v deváté kapitole.

Řešitelská 2 × 2, Sněmovní 2 × 2

Problém obsahové a časové náročnosti debat o plánu řeší originální české formy debaty „Řešitelská 2 × 2" a „Sněmovní 2 × 2". Obě trvají cca 20–25 minut, jsou nenáročné na pochopení pravidel, principy rozhodování a Listy rozhodčího jsou upraveny tak, aby rozhodovat mohli samotní žáci. Jako v každé jiné týmové debatě se střídají řeči dvou oponujících si stran, monology jsou proloženy dialogickými úseky. Forma „Sněmovní" má pravidly přísně stanovenu strukturu řečí – doplněna metodickými listy debatérů je potom vhodná pro žáky, kteří mají problém se soustředěním, logickým usuzováním a strukturou projevu. Forma „Řešitelská" má pravidla záměrně rozvolněna tak, aby žáci sami na základě zkušenosti upravovali svůj projev. Obě jsou vhodné pro žáky druhého stupně ZŠ, formu „Řešitelskou" jsme s úspěchem používali i u žáků středních škol. Formy doporučujeme k prvotnímu seznámení žáků s debatou. Jednoduché a krátké debaty jsou vhodné při výuce cizích jazyků, ale i na závěr tématických celků libovolných předmětů. Limitací je pouze inspirace učitele při vymýšlení vhodných návrhových tezí (= něco by se mělo změnit). „Sněmovní" nezbytně vyžaduje, aby teze byla vždy formulována právě v podobě „...by se mělo změnit" – je totiž úkolem debatérů odhalit problém a nabídnout jeho řešení. Podle pravidel této formy totiž nelze debatovat tezi, která sama obsahuje návrh řešení, např.: „Česká republika by měla stáhnout vojenské jednotky dislokované mimo území státu." U formy „Řešitelské" může být teze formulována i jako apel, přísloví či citát – volnost pravidel nabízí pochopit tezi libovolně, pokud debatéři v rámci dané problematiky odhalí problém a nabídnou plán jeho řešení.

Protože debaty o plánu podněcují sběr informací, je nezbytné celý projekt debaty a její tezi oznámit s dostatečným předstihem. Budete muset žákům vysvětlit průběh debaty i povinnosti každého z řečníků. První věcí, kterou byste měli udělat, je určit týmy a tezi debat. Pro všechny debaty dané hodiny můžete použít tezi se stejnou či příbuznou problematikou a navrhnout různé pojetí pro každý afirmativní tým. Stejně tak ale můžete použít pro každou debatu jinou tezi. To zvýší zaujetí publika, protože se tak obeznámí s argumentací na různá témata. Na druhé straně to však znamená více práce pro žáky během procesu vyhledávání informací.

Debata o plánu může trvat od cca 20 minut (Řešitelská, Sněmovní) až po cca 2 hodiny (Policy debate). Množství času pochopitelně odráží i množství a kvalitu přípravy a hloubku debaty. Soutěžní policy debate, jak ji praktikují žáci ve Spojených státech či Japonsku, je skutečně vysoce fundovaná debata na vynikající úrovni. Na druhé straně tito žáci – soutěžící – se na debaty připravují měsíce. Od předmětové debaty formou Řešitelské či Sněmovní takovou hloubku neočekáváme – je však na vás, jaká očekávání nastolíte.

Parlamentní debaty, WSDC (The World Schools Debating Championships)

Parlamentní debata má za model vystupování zákonodárců v britském parlamentu. Standardní soutěžní parlamentní debata klade důraz na rychlou logiku, břitký inteligentní humor a přesvědčivý řečnický projev. Co se formy týče, až na několik významných výjimek je podobná debatě o plánu. Parlamentní debaty oživují „připomínky" – oponenti smí v průběhu řeči právě hovořícího mluvčího povstat a nabídnout „připomínku" – ta může být věcného, technického rázu, nebo může mít formu otázky či stručného komentáře. Tento prvek debatu ozvláštňuje, přidává jí dynamiku, často bývají připomínky či odpovědi na ně vtipné a přednes spatra jim dodává autenticitu a atmosféru neopakovatelnosti. Teze parlamentních debat se obvykle oznamují krátce před začátkem debaty a řečníci tak musí na podporu teze použít spíše svého mentálního ostrovtipu než výsledků vyhledávání zdrojů. Soutěžní parlamentní debatéři sběr informací provádějí, tyto jsou však spíše obecnějšího rázu.

Hlavní hodnotou, kterou parlamentní debatování zdůrazňuje, jsou schopnosti rychlého myšlení a přesvědčivý rétorický styl. Cení se důvtip a vynalézavost při tvorbě argumentů. Protože vyhledávání informací je poněkud upozaděno, je tato forma snadná pro začínající debatéry. Navíc je zvykem, že zapojení obecenstva během parlamentních debat je poměrně vysoké – některé varianty této formy povolují přímou argumentaci publika, obecně je potom zvykem, že obecenstvo, po vzoru členů britského parlamentu, na argumenty polohlasně reaguje. Souhlas či kladné přijetí argumentu publikum oznamuje klepáním dlaní či klouby prstů na lavice. Negativní zpětná vazba se nejčastěji projevuje mírným syčením, bučením atp. Samozřejmě je zcela na vás do jaké míry (pokud vůbec) budete chtít, aby se obecenstvo vaší třídy takto vyjadřovalo[1].

Menší důraz na vyhledávání zdrojů je výhodou, ale i hlavním nedostatkem formy parlamentní debaty. Tato forma tedy asi nebude nejvážnějším kandidátem na závěrečný projekt v rámci učiva daného tématického celku, kde by žáci měli prokázat rozsah znalostí, které si o dané problematice osvojili. Navíc tradiční pojetí parlamentní debaty umožňuje velmi volnou interpretaci dané teze (formulace teze s touto volností předem počítá), a protože debatéry většinou podporujeme k tomu, aby si teze debat takto relativně volně interpretovali, je často těžké předvídat, kterým směrem se debata vydá. Argumenty, které se nakonec v debatě objeví, jsou do značné míry nepředvídatelné. Samozřejmě že tezi můžete formulovat konkrétněji, tak, abyste se tomuto potenciálnímu problému vyhnuli.

Důležitou podmínkou použití parlamentní debaty v předmětu je vysvětlit žákům, jak bude debata probíhat, a nacvičit nabízení „připomínek" tak, aby až k připomínce dojde, nebyli aktéři překvapeni. Budete potřebovat seznam tezí pro debatu. Nebude na škodu oznámit oblast, kterou teze zahrne, tak, aby žáci před debatou mohli provést základní výzkum pozadí problematiky.

Forma parlamentní debaty je (obvykle) následující:

- Konstruktivní řeč premiéra vlády – 7 minut
- Konstruktivní řeč předsedy opozice – 8 minut
- Konstruktivní řeč ministra vlády – 8 minut
- Konstruktivní řeč poslance opozice – 8 minut
- Vyvracení opozice – 4 minuty
- Vyvracení vlády – 5 minut

Forma soutěžní parlamentní debaty má mnoho variant. Jednou z nich je i forma „WSDC", která využívá vnějších znaků parlamentní debaty – je tedy z definice zábavná a velmi dynamická, obsahově je však rigidnější a očekává vyhledávání informací. Parlamentní forma debaty nevyžaduje z vaší strany mnoho debatně orientované přípravy, ale budete muset připravit teze. Měli byste také instruovat obecenstvo, aby byli aktivními účastníky kusu, který se před jejich očima rozvíjí.

Karl Popper

Forma debaty „Karl Popper" je rozšířena zejména v zemích bývalého východního bloku. Nejde ovšem o nějaký pozůstatek minulosti – je tomu tak proto, že právě v těchto oblastech se v devadesátých letech díky filantropu G. Sorosovi šířil debatní program, který Soros dedikoval filozofu Popperovi. V debatě vystupují tři mluvčí na každé straně, „řeči" doplňuje „křížový výslech". Pravidla umožňují debaty na široké spektrum kontroverzních tezí, očekává se významná příprava. V duchu ideálů Sira Poppera jde o hledání cesty k pravdě – afirmativní tým obhajuje platnost zadané teze, negativní tým poukazuje na slabiny této obhajoby. Debaty formou KP umožňují i debaty o plánu, nejvyšší metou je však obhajoba hodnot a hledání

1 Zjistíte, že jakkoliv naši žáci tuto drobnost (stejně jako jiné okázalosti parlamentní debaty) milují, jejich reakce, alespoň zpočátku, naráží na v Česku poměrně rozšířený zvyk tleskat *čemukoliv*. Tato forma okamžité zpětné vazby přitom nabízí účinný nástroj, jak upozornit na případné zažité stereotypy, náznaky intolerance, xenofobie, sexismu atp. Situace, kdy všichni žáci nadšeně aplaudují a učitel nesouhlasně syčí (nebo naopak) může vést žáky k zamyšlení nad vlastní reakcí a obsahem projevu.

priorit, když se vysoké hodnoty dostanou do sporu, či jsou dokonce vzájemně erozivní a maximalizace jedné pak znamená minimalizaci jiné. Forma KP je proto velmi vhodná pro debaty ve společenských vědách, zejména dějepise a základech společenských věd. O hodnotách lze však debatovat i ve vědách přírodních a, stejně jako je tomu u libovolné jiné formy debaty, je i tato forma vhodná pro rozvoj komunikativních kompetencí a debaty v cizím jazyce.

Forma debaty Karl Poper (její české varianty) je následující:

- 1. afirmativní řeč – 6 minut
- Křížový výslech N3 vs. A1 – 3 minuty
- 1. negativní řeč – 6 minut
- Křížový výslech A3 vs. N1 – 3 minuty
- 2. afirmativní řeč – 6 minut
- Křížový výslech N1 vs. A2 – 3 minuty
- 2. negativní řeč – 6 minut
- Křížový výslech A1 vs. N2
- Shrnutí afirmace – 5 minut
- Shrnutí negace – 5 minut

DNO 5 × 5

Tuto formu jsme si vymysleli právě pro účely projektu Debatování napříč osnovami (DNO). Smyslem bylo nabídnout takovou formu debaty, která bude snadno pochopitelná, relativně jednoduchá a časově nenáročná a svým pojetím blízká standardním soutěžním debatám, především formě Karl Popper. Chtěli jsme, aby v debatě byl zřetelný důraz na spor oponujících si stran a jasný prostor pro srozumitelnou argumentaci.

Forma nemá jiné ambice, než sloužit jako praktická ukázka obsahových i strukturálních složek debaty. V souladu s výše použitou metaforou se sportem – chtěli jsme, aby bylo zřejmé, kde jsou „branky" a „jak se to hraje". Pokud se nicméně rozhodnete tuto formu debaty použít i v předmětových debatách, v její současné či upravené podobě, nic vám nebrání. Žáci, kteří se zúčastní „debatního dne", s ní budou mít zkušenost a nebudete muset složitě vysvětlovat principy a pravidla.

Simulace soudu („Mock trial")

Debaty formou simulace soudu kopírují postupy soudního přelíčení, kdy několik debatérů hraje role účastníků soudního procesu. Tento typ debat oceňuje porozumění způsobu vzniku právních norem a také myšlení, které stojí v pozadí jejich vzniku. Současně umožňuje žákům provádět výzkum pozadí reálných právních sporů. V debatách formou Mock trial soutěží především studenti právnických fakult – pravidla debaty potom přísně vychází ze skutečných reálií právního systému dané země a i témata debat vychází z reálných kontroverzních kauz. V soutěžní debatě této formy někdy finálovým debatám předsedá skutečný soudce.

V našich podmínkách předmětových debat půjde spíše o specifickou podobu formy „hraní rolí", kdy se scénář debaty soudem spíše jen volně inspiruje. Úspěšně jsme tak v semináři z AJ na podporu povinné četby Hellerovy Hlavy XXII inscenovali soud s kapitánem Yossarianem. U soudu vystupovala obžaloba i obhajoba, svědci (kteří museli hrát role v souladu s postavami románu) a soudce, který musel zdůvodnit verdikt. Abychom zapojili všechny žáky ve třídě, zřídili jsme i role poroty a novinářů, kteří o procesu referovali. Takto volně uchopená forma simulace soudu, stejně jako ostatní podoby „hraní rolí", má zásadní výhodu právě v tom, že při troše představivosti lze do debaty vhodně zapojit skutečně celou třídu. Před takovýto žákovský „soud" lze postavit osoby, státy, události, ale třeba i vědní obory.

Simulace Kongresu

Ve formě debat simulace Kongresu se přehrávají imaginární debaty zákonodárného sboru. Forma má za vzor legislativní proces Kongresu USA. Diskuse zahrnují rozpravy zákonodárců o legislativních návrzích. Žáci obvykle vyhledávají informace a sepisují návrhy zákonů, o kterých si myslí, že by měly být schváleny. Všechny zákonodárné iniciativy jsou shromážděny, okopírovány a celý balík návrhů zákonů je rozdán účastníkům. Poté se žáci shromáždí v jedné místnosti a za použití pravidel jednacího řádu sněmovny jsou návrhy zákonů prodiskutovávány. Po každé debatě žáci hlasují o návrzích zákonů, aby rozhodli, zda je komora schvaluje.

Slabinou „standardní" debaty simulace Kongresu je náročnost organizace. Protože je žáky třeba vést během etapy vyhledávání zdrojů, stejně jako během etapy, kdy sepisují návrhy zákonů, nemluvě o realizaci debaty samotné, tato forma dokáže neznalé žáky stejně jako učitele vyděsit. Naštěstí lze tyto potíže vyřešit přípravou. Sběr informací o předmětu se často omezí na prostý úkol přimět žáky týden číst noviny, aby si vybrali téma, které chtějí řešit a potom použít obecnou šablonu, podle které své návrhy písemně připraví. Jedním z dalších rizik je, že právě díky méně podrobnému vyhledávání informací může žáky ovlivnit názor veřejnosti či „obecná znalost", která je často v rozporu s realitou. Tomuto nebezpečí lze čelit pomocí diskuse žáků o významu složitých rozhodnutí a občasnou potřebou jít při zvažování argumentů za hranice svého osobního přesvědčení.

I v Česku známe žákovské soutěže, které si berou za vzor právě tvorbu zákonů. Zásadní výtkou proti této formě – z hlediska Asociace debatních klubů – je, že tyto debaty jsou nezřídka plané, protože žákům chybí nástroje jak připravit obsahově hodnotnou diskusi a automaticky se předpokládá, že kompetence a znalosti jaksi „padají z nebe". Úspěch, po vzoru reálné politiky, je nezřídka založen na kompromisních řešeních, občas, a i to se stalo, organizátoři planost diskuse odstraňují tím, že dětem předem připraví, co mají říkat(!) S těmito postupy Asociace debatních klubů zásadně nesouhlasí,

a proto jako soutěž tuto formu nepodporujeme. Ani nemusíme, aktivitu dostatečně podporují města a další instituce veřejné správy, které se domnívají, že toto je ta „pravá" forma participace dětí a mládeže.

Kritika se týkala soutěžní formy, v prostředí předmětových debat může jít o vzrušující a podnětný scénář debaty, který nabízí rychlou akci a diskusi o zajímavých a aktuálních politických událostech. Žákům se obvykle proces líbí, protože jim umožňuje projevy spatra před širokým publikem.

Volně pojatá forma Simulace Kongresu je vlastně případem debaty formou „hraní rolí". I zde lze najít vhodný prostor pro každého žáka. Formulace zákonných iniciativ dává prostor pro týmovou práci při přípravě argumentace i pro živé interpelace a kritiku opozičních návrhů. Konečně forma verdiktu – hlasování sboru o přijetí či odmítnutí návrhu je jasným a velmi srozumitelným vyústěním snažení všech zúčastněných.

Další formy debat

Debaty formou hraní rolí

Zatím jsme představili formy debaty, ve kterých žáci a mladí lidé soutěží ve svém volném čase. Všechny tyto formy lze úspěšně použít i v předmětových debatách – někdy po vhodných úpravách, jindy tak, jak jsou. Debaty formou hraní rolí svůj předobraz v soutěžích nemají. Ztrácí se tak výhoda „soutěžních" debat, jejichž forma je ověřena tisícovkami debat realizovaných po celém světě, debat podle psaných pravidel a zpracovaných metodických postupů pro jednotlivé mluvčí i rozhodčí.

Na druhou stranu je metoda „hraní rolí" známa každému učiteli. Při elementární znalosti principů debaty, které jsme ustavili v první kapitole, tak může výhod, které debata přináší, poměrně snadno využít každý učitel.

V debatách formou hraní rolí jsou k ustavení rámce debaty použity historické či fiktivní události. Žáky lze požádat, aby hráli role jistých postav, nebo zastupovali jisté zájmy, případně jim tato forma prostě umožní určité události se zúčastnit. Tyto situace – debaty jsou směsí divadla a diskuse a jsou jednak zábavné, jednak přínosné.

Jedním z nejcennějších aspektů debat formou hraní rolí je to, že v této formě „hrají" postavu někoho jiného a zbaví se tak obav z obhajoby vlastních argumentů. Debaty formou hraní rolí také podněcují obrazotvornost a velmi dobře fungují s mladšími žáky. Jsou velmi jednoduché k včlenění do jakéhokoliv předmětu, protože vše, co potřebujete je spor a chuť debatu si zkusit.

Debata hraním rolí vyžaduje poměrně hodně přípravy ze strany učitele. Protože účastníci musí události rozumět, pomůže, když si všichni účastníci předem najdou dostatek informací a porozumí pozadí problému. Učitel musí vzít v úvahu a žákům objasnit nejen příběh, ale také názory mnoha účastníků – zejména jedná-li se o historické postavy. Naštěstí je taková příprava obvykle tak jako tak předmětem hodiny, kterou by si učitel připravoval i bez použití této metody. Mnoho učebnic dále nabízí tuto formu debaty již předem zpracovanou, včetně veškerých potřebných materiálů – stojí za to podívat se, co učebnice (příručka učitele k učebnici) nabízí! Zmíněnou debatu o pozemkové reformě bratří Gracchů a vynikající hodinu simulace versailleské smlouvy jsme našli v učebnici dějepisu, obhajobu rekreačního zájezdu zaměstnanců „pracovník osobního oddělení" před „managementem firmy" jsme našli v učebnici angličtiny.

Debaty formou hraní rolí vyžadují, aby učitel našel spor, který nabízí dobré argumenty pro všechny strany. V tomto směru jsou zvláště vydatné historické náměty. Jeden z dobrých příkladů zahrnuje inscenování velkých soudů minulosti (nebo vymyšlených hypotetických soudů – například obvinění prezidenta Trumana z válečných zločinů za svržení atomových bomb na Japonsko). Jiným příkladem by mohla být debata situovaná do současného světa o zachování deštných pralesů, kdy debatéři hrají role člena managementu těžařské společnosti, ekologa, vládního úředníka, občana, místního obchodníka atd. Diskutabilní témata prakticky každého školního předmětu mohou vést ke skvělým příležitostem debaty tohoto druhu. Organizace samotné debaty se bude lišit podle povahy cvičení. Jak jsme již uvedli, scénou může být soud či zákonodárný sbor. Může jí ale být i odborová schůze, veletrh cestovního ruchu, příprava kulturní akce atd. Představivosti se meze skutečně nekladou.

Debata formou hraní rolí vyžaduje, aby žáci dostali zadání svých rolí a situace debaty, stejně jako jasně formulované sdělení, co se od nich očekává, že budou dělat. V den debaty by žáci měli být schopni vžít se do role svých postav a nemuset se zabývat tím, že nevědí, co mají dělat, ale pouze tím, jak přesvědčit ostatní.

Varianty debatních forem

U všech představených forem existují jejich varianty. Varianty mohou debaty „okořenit" či jim dodat další náboj. Varianty zahrnují zejména změny počtu členů v týmu, včetně panelů tázajících a použití debaty jako nástroje k analýze předmětu.

Změny počtu diskutujících

Popsané soutěžní debaty ve svých pravidlech ustavují počet vystupujících. Jde o tradici a pravidla soutěží, ve školním předmětovém debatování tyto počty rozhodně nejsou povinností. Počty členů týmu můžete snížit či zvýšit.

Snížením počtu vystupujících přenesete zodpovědnost za přípravu a realizaci debaty na nižší počet žáků, tím se dá eliminovat nešvar, kdy někteří žáci se jen „vezou" a společné práci nepřispívají. Pokud snížíte i počet řečí, získáte čas.

Často naopak budete chtít zapojit co nejvíce žáků a budete tedy zvyšovat počet vystupujících. To můžete udělat přímo – zvýšit počet členů na tři či čtyři. Alternativou je vytvořit tým o vyšším počtu žáků, z nichž však vystoupí jen někteří nebo jen v některých rolích (jako jsme to udělali ve formě DNO 5 × 5, do které jsme zapojili 5 žáků na každé straně, ale samotné „řeči" přednáší jen tři).

Panel tazatelů

Jednou z variant používaných při veřejných debatách v USA je přidat ke kterékoliv vybrané formě panel tazatelů. Tento panel žáků je odpovědný za vyhledání informací a kladení vysoce kvalifikovaných otázek debatérům. Tato varianta zapojuje více žáků a podporuje dialog o problematice na vysoké úrovni. Panel tazatelů přitom může být součástí jiné formy. V semináři „konverzace v AJ" jsme v rámci tématu „cestování, dovolená" úspěšně organizovali debatu formou hraní rolí (stručně zmiňujeme výše). Scénář byl zjednodušeně tento: firma se rozhodla jako bonus pro své zaměstnance upořádat hromadnou zahraniční dovolenou. Firma je ochotna věnovat X peněz. Dovolená (i s dopravou) bude trvat danou dobu. Žáci (ve skupinách) nejdříve hráli role „nákupčích firmy" a „agentů cestovních kanceláří" na veletrhu cestovního ruchu, takto si nákupčí vybrali vhodné zájezdy. Ve druhé části debaty „nákupčí" obhajovali svůj výběr před „managementem". Fiktivní management měl právě formu panelu tazatelů. (Protože v konečném důsledku šlo o to, který návrh uspěje, zasedali v panelu tazatelů žáci, kteří obhajovali jiný zájezd. Ti byli schopni formulovat otázky, které vedly k odhalování vad vybraného zájezdu – příliš drahý, nevhodná doprava, nevhodné místo atp.).

Dotazy z pléna

Předmětové debaty jsou někdy kritizovány, že ztrácí zájem publika, protože během daného okamžiku se na aktivitě podílí jen skupinka žáků (podle formy debaty, kterou inscenujete). Způsobem, jak podpořit ostatní žáky k aktivní účasti v debatě je vymezit jim čas, kdy mohou klást otázky a napadat argumentaci debatérů.

Mnohostranná debata

Většina témat debat nejsou jednoznačně černé nebo bílé. Ve skutečnosti lze na většinu otázek debat odpovědět celým spektrem odpovědí, které se vyskytují ve společnosti možných řešení. Toto pochopení nám ukazuje hodnotu mnohostranných debat.

Vezměme za příklad tezi, která se bude týkat postoje světového společenství k situaci v Afghánistánu. Jednu stranu by mohli zastávat „jestřábi", kteří obhajují vojenskou akci proti hnutí Taliban. Jinou stranu by mohla reprezentovat linie, která bude podporovat humanitární akci na obnovu narušené afghánské infrastruktury. Třetím přístupem by mohlo být „ruce pryč od Afghánistánu" tvrdícím, že tím nejlepším, co může OSN dělat, je nechat Afghánistán být.

Jednou z hodnot debaty je rychlé myšlení, které přichází z představování si jiných světů. Když si debatéři dokáží představit, jak by svět vypadal po nějaké zásadní změně, rozvíjí tím dovednosti kritického myšlení, které se jinak jen velmi obtížně získávají. Tento druh mnohostranných debat může nejen iniciovat takový druh myšlení, ale také nám pomoci vyhnout se zjednodušujícím černo-bílým předpokladům, do kterých mnohé debaty upadají. V porovnávání různých hypotetických světů je zřejmá hodnota.

Prodloužená debata / návrat k předmětu

Učitelé mívají vcelku pochopitelné obavy, že debaty, které v této knize doporučujeme, mohou žáci vnímat jako oddech od základních cílů předmětu. Jsme přesvědčeni, že debaty naopak zásadním způsobem prohlubují a obohacují probíranou látku.

Uvažte výuku dějin antického Řecka a Říma. Učitel může v určitých obdobích školního roku či fázích probírané látky použít různé druhy debat, aby objasnil hlavní body. Debata formou veřejného fóra pro srovnání hodnot Aténské demokracie a vojenské kultury Sparty, forma hraní rolí při Sokratově soudu a parlamentní debatu o nebezpečné expanzi vojenské kultury Říma, to vše jsou možnosti. Debata může ilustrovat a posílit znalost každého kroku výuky předmětu.

Vezmeme-li jako příklad výše zmíněný dějepis, je také možné vracet se k jedinému tématu po celou dobu studia. Kdyby tezí bylo, dejme tomu, „Antické Řecko a Řím jsou kolébkami civilizace," potom se tato teze může prolínat celým kurzem a objevovat se v různých fázích studia látky, nahlížena z nových perspektiv, z jiných úhlů, na základě nových znalostí. Návraty ke stejné tezi umožňují žáku ukázat jeho prohlubující se porozumění probíranému učivu. Tak jak výuka pokračuje, může žák debatovat význam přínosu znalostí asijských a afrických civilizací, probádat učenou a přesto otrokářskou aténskou společnost a zdůraznit římskou architekturu jako důkaz v pokračující debatě, jejíž teze je podružná dosaženým vzdělávacím cílům. Prodloužená debata se vrací k hlavní tezi v různých fázích výuky předmětu a postupně buduje na dříve získaných znalostech.

Kapitola šestá
Teze pro předmětové debatování

- Teze vytváří podmínky debat
- Problematika teze by měla zahrnovat významné aspekty probírané látky
- Teze by měla být zajímavá
- Teze by měla být debatovatelná
- Teze by měla mít jednu centrální myšlenku
- Teze by měla být elegantní
- Faktické teze
- Hodnotové teze
- Návrhové teze
- Teze v jiném čase a zadaném prostředí

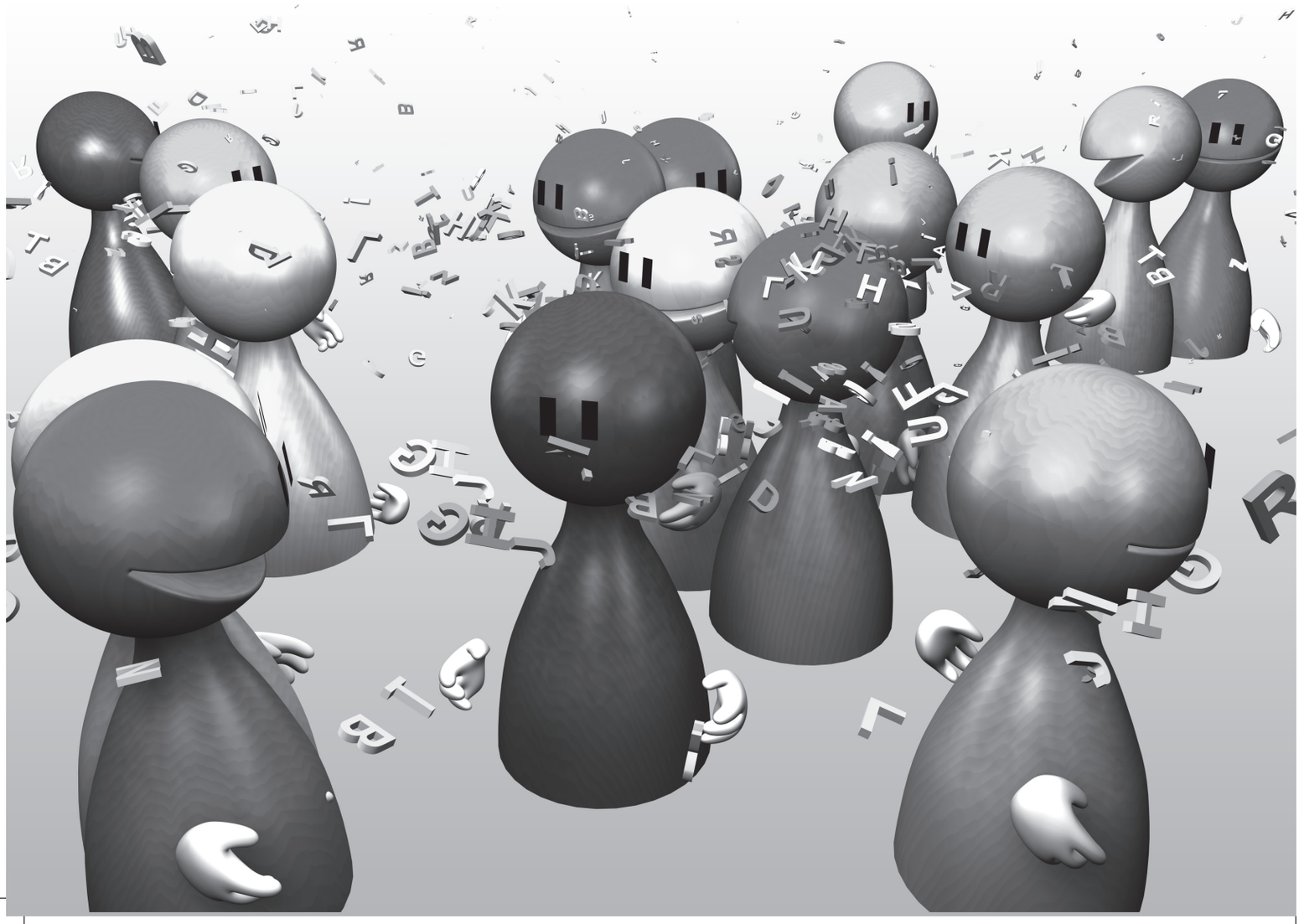

Teze vytváří podmínky debat

Jednou z podmínek úspěšné předmětové debaty je pocit sebejistoty učitele při jejich přípravě a organizaci. Lehkost, anebo naopak náročnost výběru vhodné teze se na tomto pocitu podílí výraznou měrou. V této kapitole přiblížíme, jak vybrat vhodnou tezi a připravit tvořivé debatní cvičení, které bude vyhovovat cílům výuky. Rozebereme tři standardní typy tezí (faktickou, hodnotovou a návrhovou) a netradiční přístup k tezím.

Problematika teze by měla zahrnovat významné aspekty probírané látky

Každá debata je „o něčem". Bez teze je debata stěží více, než planým hašteřením. Teze dává žákům možnost dostatečně se připravit na své vystoupení a předvídat argumentaci oponentů. Teze školních debat musí vycházet ze studovaného předmětu. Mnoho oblastí studia nabízí dlouhodobé spory, oblasti, kde lidé čestných úmyslů spolu prostě nesouhlasí. Obě strany sporu často tvoří sada dobrých argumentů a není tedy snadné najít, kde je „pravda". Právě pro tyto oblasti sváru je dlouhodobý spor dobrým předmětem debaty.

Teze předmětového debatování mohou být formulovány za pomoci oponentury, o které víme, že se v literatuře k dané problematice vyskytuje. Téměř vždy existuje něco jako „menšinový názor", který nabízí vhodné téma k debatě. Při výběru teze je třeba uvážit kolik času a námahy bude třeba k vyhledání informací a zda je teze férová – tedy zda lze vytvořit a obhájit kvalitní argumenty na obou stranách.

Teze pro předmětové debatování mohou vycházet z hlavních oblastí studia předmětu, nemusí se však vždy soustředit na „velké" věci. Mohou se týkat i poměrně úzké a specifické oblasti. Obsáhlejší teze zahrnující oblasti dlouhodobých sporů se často vynořují opakovaně, a lze je proto odložit až na dobu, kdy je učivo zvládnuto. Dává smysl nejdříve organizovat kratší debaty, které se budou zabývat částmi širší problematiky, a rozhled a znalosti žáků tak rozvíjet postupně.

Teze by měla být zajímavá

Ne každá teze musí přinést zajímavou debatu. Čím bližší je teze žákům a jimi probírané látce, tím pravděpodobnější je, že je bude zajímat.Teze by měly být zajímavé a zájem žáků je důležitou proměnnou, kterou je při jejich výběru a formulaci nutno zvážit. Jinými slovy, chcete, aby i žáky zajímala odpověď na daný problém.

Teze by měla být debatovatelná

Teze, u které téměř všichni souhlasí s jednou ze stran většinou k dobré debatě nepovede – výjimku ovšem představují situace, kdy problém je jen zdánlivě jednostranný a kdy naopak debata slouží k „otevírání očí". Některé teze mohou být věčně pravdivé – truistické, u jiných pravděpodobnou pravdivost či nepravdivost naopak nelze dokázat nikdy. Příkladem takového jalového sporu může být třeba teze: ‚Muži učinili pro pokrok civilizace více než ženy.' Asi tak stejný smysl by měla diskuse, zda hodnotě soli přispívá více sodík anebo chlór. Truistickým i zbytečným tezím je třeba se vyvarovat.

Problém debaty by měl nabídnout více, než rétorické cvičení, měl by nabídnout možnost prostřednictvím argumentace dosáhnout dostatečně spolehlivý závěr.

Teze by měla mít jednu centrální ideu

Zacílenost teze na jednu hlavní myšlenku přináší několik výhod. Debata má jasný a předvídatelný směr a argumentace není překvapivá (v debatě se „nehraje" na prvek překvapení, „hraje se" na hloubku a platnost argumentace). Nesouhlasný tým si tak může předem představit argumenty, které budou použity a fundovaně zkoumat jejich platnost, oprávněnost a podloženost. Teze, která zahrnuje několik myšlenek komplikuje přípravu i analýzu problematiky. Debata bez jasné centrální myšlenky má sklon k rozplizlosti. Výjimkou z tohoto pravidla bude teze, ve které se srovnávají dvě koncepce, jako například: „Právo na soukromí je důležitější, než právo veřejnosti vědět." Taková debata totiž dává prostor pro rozdělení otázky.

Teze by měla být elegantní

Elegance odkazuje k stylistické obratnosti a formulaci – ani strohé, ani vyumělkované. Debata učí takové rétorické eleganci, kde důležité myšlenky jsou vyjádřeny přímočarým a dobře uváženým jazykem. Stejně tak i teze debaty by měla být sestavena přímočaře. Mnohá doporučení týkající se stylu nedávají lepší radu, než„méně je často lépe." Čím více výrazů obsahuje, tím se teze stává komplikovanější. Každý z výrazů může být chápán a definován různými způsoby a slovně rozsáhlejší teze je tak obtížnější pochopit, definovat a debatovat. Významy slov teze by také měly být poměrně zřejmé. Kdykoliv je to možné, je dobré se vyhnout příliš abstraktním výrazům. Všechny výrazy, pochopitelně, v sobě mají jistou míru víceznačnosti, některé však nadmíru. Robert Branham uvádí příklad:

„Na sklonku devatenáctého století nabízela jedna ze základních učebnic debaty mladým debatérům následující úvahu: Jsou výtvory přírody krásnější než umění? Toto téma však s pravděpodobností hraničící s jistotou zaručuje planou a předem marnou debatu o významu klíčových termínů: příroda, umění a krása. Teze chce po obhájcích, aby krásu definovali takovým způsobem, aby tato definice byla výhodou pro přírodu. Oponenti nabídnou konkurenční standard krásy, který upřednostní umění. Tak se zdá, že osudem debaty bude soustředit pozornost (s minimálními vyhlídkami pro debatu na tezi samotnou) na správnou definici krásy."

Když jsme tedy uvážili cíle, které je třeba mít při formulaci debatní teze na mysli, zaměříme se v dalším oddíle na druhy tezí, které jsou k dispozici. V tomto oddíle se podíváme na faktické teze, hodnotové teze a návrhové teze.

Faktické teze

Teze o faktech nabízí debatérům spor o to, co „je", „bylo" nebo „bude". Faktickými tezemi jsou například teze:

X má za následek (způsobuje, vede k, významnou měrou přispívá k) Y.
A patří (patří mezi, je jedním z, by mělo být definováno jako) ke třídě Q.
Harriet Taylor byla významnou spoluautorkou děl připisovaných Johnu Stuartu Millovi.
Vikingové přistáli v Severní Americe před Kolumbem.
Vyhynutí dinosaurů způsobily následky dopadu asteroidu na povrch Země.
Teorie velkého třesku nejlépe vysvětluje vznik vesmíru.
Sankce proti státu X nepřinesou očekávané cíle.

Hodnotové teze

Hodnotová teze se zabývá hodnocením lidí, míst, věcí nebo událostí. Vyjádřením hodnotové teze je nabídnutí hodnotícího výrazu a předmětu, na který je tento výraz vztahován. Hodnotící výrazy jsou často poměrně abstraktní, zabývající se koncepcemi jako je krása, význam, spravedlnost, morálka a etika, z nichž všechny jsou otevřeny široké škále interpretací. Často předpokládáme, že otázky o hodnotě musí být rozřešeny absolutně, ve smyslu, že něco je dobré či špatné, krásné či ošklivé. Jakkoliv tomu tak může u některých tezí být, např. u teze: „Vražda je vždy nemorální," je také pravdou, že hodnoty mohou být debatovány relativně – ve vzájemném srovnání jako např. „Snaha o hospodářskou prosperitu je méně důležitá než uchování kvality životního prostředí."

Návrhové teze

Návrhové teze se zabývají společenským nebo individuálním počínáním. Tyto teze se ptají: „co dělat?" Typicky se v nich objevuje formulace „(ne)mělo by se". Příklady návrhových tezí:

Japonsko by mělo upustit od lovu velryb.
Quebec by se měl odtrhnout.
Město X by mělo zavést povinné třídění odpadů.
Znalost matematiky by měla být podmínkou pro absolutorium střední školy.
Řešení dopravní situace před naší školou by se mělo změnit.

Nesmíme předpokládat, že vyjmenované tři typy tezí jsou zcela odděleny, protože se významnými způsoby překrývají. Například hodnotová teze využije problematiku faktů (jak se věci mají nebo měly) stejně jako problematiky hodnot (jak by věci být měly). Návrhové teze zahrnují znalost faktů a aplikaci hodnot, aby se mohlo rozhodnout, co by se mělo udělat (návrh, postup, plán, „politika", o které se debatuje).

Teze v jiném čase a zadaném prostředí

Teze mohou být formulovány tak, že se odehrávají v určitém vymezeném čase nebo určují debatérům vymezené role. Tato aranžmá mohou nabývat podoby faktických, hodnotových i návrhových tezí. Debaty lze situovat do určitého časového období – diskusi OSN o vzniku státu Izrael lze aranžovat tak, aby žáci hovořili, jako by se psal rok 1947, anebo do určité situace, například diskuse na téma, zda má být těženo dřevo pralesů. Zde se po debatérech žádá, aby „hráli" role aktérů diskuse.

Teze v jiném čase mohou být užitečné pro studium jak skutečných, tak fiktivních dějin, jak jsou vylíčeny např. v historických románech. Teze v zadaném prostředí mohou být užitečné pro studium složitých společenských jevů, kde jsou zastoupeny soupeřící zájmy. Tyto debaty v zadaném prostředí mohou pomoci žákům porozumět různým stanoviskům významných činitelů situace, kterou zobrazují.

V obou těchto variacích tezí je třeba, aby učitel poskytl doplňující informace tak, aby debaty byly pro žáky přínosem. Při přípravě na takovéto debaty byste měli mít na paměti dvě věci:

Za prvé, žákům by mělo být zprostředkováno pozadí debaty. Protože debata je situována do určitého historického nebo společenského kontextu, je důležité jej vysvětlit. Tato příprava se mohla ve skutečnosti odehrát již během studia daného období jako jeho součást, ale bez některých informací ze „zákulisí" ztrácí cvičení mnoho ze své hodnoty.

Za druhé, žáci, po kterých chceme, aby hráli určité role (ať již historické nebo funkční), musí dostat základní popis nebo životopis těch, které mají zobrazit. Dostatek takových informací žákům přidá sebedůvěru a v debatě je uvolní. Tím jim umožní odvést lépe sehrát přidělenou roli.

Výběr teze určuje směr debaty a rozsah přípravy žáků. Učitelé by vymýšlení a formulaci tezí měli věnovat dostatek času. Různé typy tezí vedou k různým typům debat a učitelé by si toho měli od samého počátku být vědomi.

Kapitola sedmá

Příprava žáků na předmětové debatování

- Stručný úvod do debatní teorie stačí
- Talentovaný debatér
- Méně nadaný debatér
- Odhalování podstaty sporu teze
- Organizaci řeči
- Základní verbální komunikační dovednosti
  - Dovednosti mluvení
  - Naslouchání
  - Psaní poznámek (záznam debaty)
- Další techniky debatéra
  - Jak vystupovat
  - Jak klást otázky a odpovídat na ně
  - Jak sestavit afirmativní linii
  - Jak vyvracet
    - Napadání platnosti argumentu
    - Zpochybnění – minimalizace dopadu / vyvážení vlastní protiargumentací
    - Napadání plánu
- Odkrytí argumentace
- On-line pomoc pro debatéry

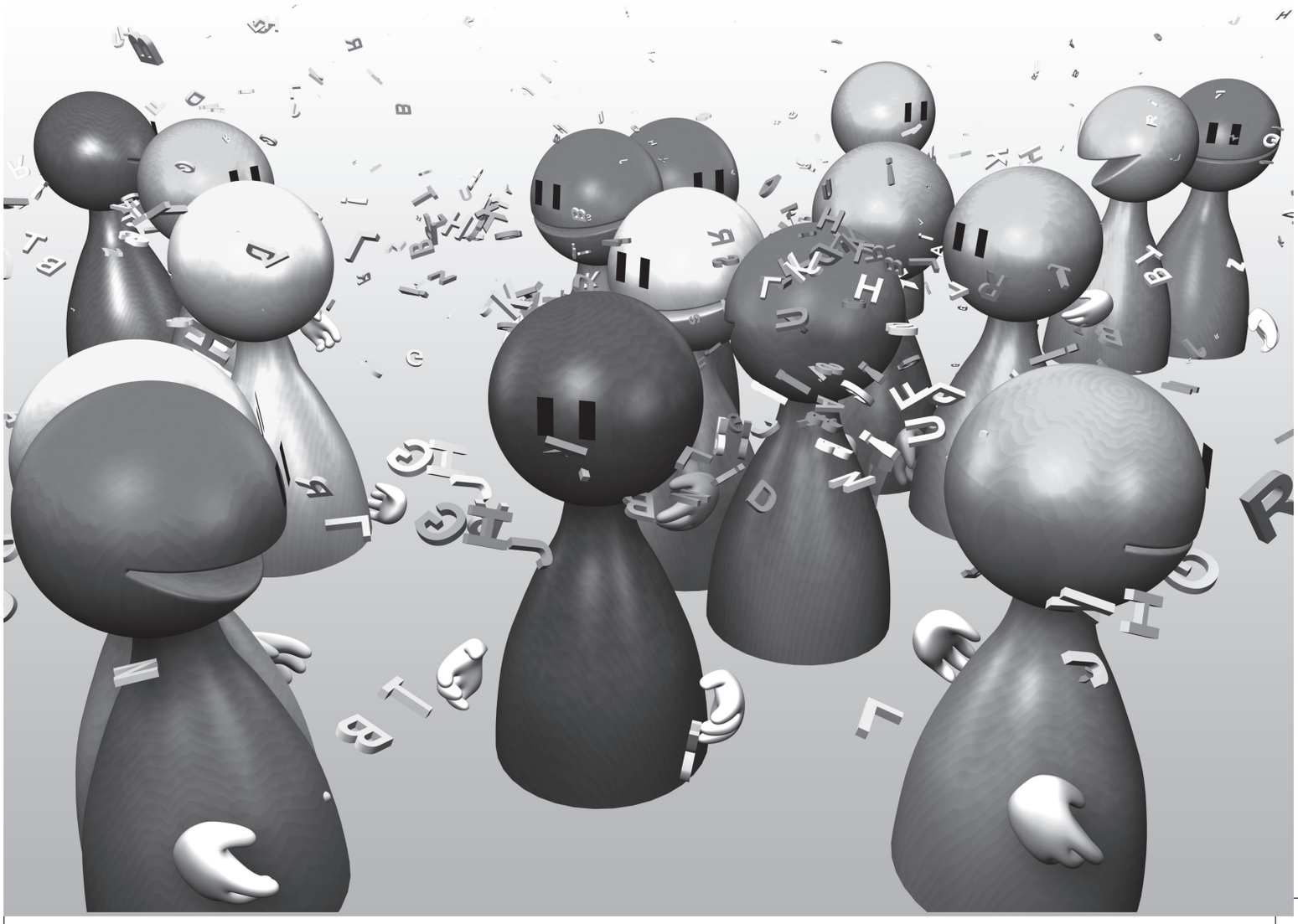

Stručný úvod do debatní teorie stačí

Víme, že učitelé jsou vytížení lidé a učební plány jsou neúprosné. Není možné plýtvat časem při vysvětlování komplikovaných debatních dovedností. Naštěstí to není potřeba. Principy debaty je snadné pochopit, ale nesnadné je dokonale zvládnout. K tomu, aby většina debat byla úspěšných, nepotřebují žáci příliš teorie. Mezi osvědčené praktiky patří zejména ukázková debata, včetně praktického zapojení („vhození do vody"). Dalším účinným způsobem jak žákům předat základní teorii, je prostý výčet praktik, které určují dobrého debatéra.

Talentovaný debatér

- Je milosrdný vítěz a zdvořilý poražený.
- Dává síle svých argumentů rétorickou podporu.
- Argumentací staví do centra pozornosti potřeby a přínos druhým, namísto aby se soustředil na svůj vlastní debatní triumf.
- Argumentuje za pomoci vynikajících důkazů, ale do středu pozornosti vždy staví tvrzení, ne důkazy.
- Objasňuje dopad své argumentace, nepředpokládá, že obecenstvo samo odhalí skvělost jeho myšlenek.
- Debatuje živě, s entuziasmem a zápalem.
- Vidí širší obraz, je si vědom toho, jak se myšlenky vzájemně ovlivňují.
- Zná cenu široké znalostní základny. Neexistuje náhrada za pochopení, o čem se debatuje.
- Chápe potřebu organizace.
- Vykresluje obraz inteligentního člověka, který hledá porozumění a odhalení pravdy.

Méně nadaný debatér

- Je zklamán, když úspěch v debatě se nedostavuje snadno či automaticky.
- Naříká, že všichni jsou proti němu: rozhodčí, situace, ostatní týmy, osud.
- Není schopen prokazovat úctu ostatním účastníkům – soupeřům, rozhodčím, publiku, organizátorům.
- Hovoří z pozice zvláštních výhod – chce, abyste mu věřili a dávali přednost jeho názorům před názory ostatních, aniž by dokázal proč.
- Není schopen v debatě činit spojení mezi problematikou teze a argumenty.
- Hovoří pouze v obecné rovině, nebo naopak pouze v přílišném detailu a nechápe, že jak velký obraz, tak detaily jsou důležité po celou dobu.
- Debata mu ať již z důvodu upřílišněné soutěživosti nebo nezájmu není zábavou.
- Není schopen či ochoten dávat pozor v průběhu hodnocení a zdůvodnění rozhodnutí debaty a nepoučí se tak ani z vítězství, ani z porážky.
- Není schopen se před blížící se debatou soustředit. Rozptyluje se vnějšími jevy.

Abyste mohli s předmětovým debatováním začít, stačí krátký úvod, neboť pak se zapojení studenti učí aktivitou samotnou a jejich výkony se skokem zlepšují.

Odhalování podstaty sporu teze

Základem úspěchu debaty je, aby žáci dokázali odhalit „o čem je teze", v čem je spor. Lidé obvykle znají své názory na různé otázky a často znají i důvody, proč tyto názory zastávají. Obvykle však neznají argumenty a důvody obhajoby stanovisek, se kterými nesouhlasí. Když se z žáků stanou debatéři, potřebují učinit tento krok navíc a určit, co jsou sporné otázky obsažené v tezi.

O termínu „spor" můžeme uvažovat jako o ideji nebo konceptu, který je ve smysluplné diskusi na dané téma současně nezbytný i nevyhnutelný. Například otázka, zda nenarozený plod je lidskou bytostí, je právě takovým sporným bodem v debatě o právu na potrat. Je nezbytná, protože uvážení odpovědi poměrně často vede k pozici, kterou člověk k dané otázce zastává. Je nevyhnutelná, protože žádný debatér se nemůže pustit do smysluplné diskuse o právu na potrat, aniž by tento sporný bod oslovil. Sporný bod nemusí nutně splňovat obě tyto podmínky. U různých druhů tezí lze jejich sporné body odhalit prostřednictvím analýzy základního „předmětu" teze nebo hlavních argumentů, které jsou danému typu teze vlastní.

Výborným nástrojem k odhalování sporných bodů je brainstorming. Aktivita zahrnuje malou skupinu lidí, kteří v diskusi určí, co jsou v rámci dané teze významné myšlenky. Účastníci generují nápady, ze kterých se sestavuje seznam. Nápady se nijak nekomentují ani nekritizují. Vytváření takového seznamu by mělo pokračovat i ve chvíli, kdy se tok nápadů začíná zpomalovat, protože to je chvíle, kdy se projeví kreativita skupiny, jednoduše proto, že zjevné již bylo řečeno. Poté, co je takový seznam vytvořen, začíná kritika a analýza. Duplicitní nápady lze spojit, příbuzné nápady zahrnout do vyšších kategorií a irelevantní nebo nevhodné nápady vyloučit. Seznam, který zůstane, je často výborným přehledem sporných bodů.

Myšlenkové experimenty jsou další z užitečných technik pro odhalování sporných bodů. Jakkoliv nikdo z nás asi neproniká do hloubky věcí tak, jako Albert Einstein přemýšlející o pohybu těles rychlostí světla cestuje přitom vídeňskou tramvají, tento druh kritické a tvořivé představivosti může odhalit mnohé. V myšlenkovém experimentu si představujete, že něco se stalo nebo je pravdou, a poté nápad promítáte k dalším myšlenkám, které se s ním zdají souviset. V myšlenkovém experimentu o progresivní dani z příjmu si člověk představuje, že takový princip je skutečně zaveden a poté tuto „skutečnost" vztahuje k dalším faktorům. Výsledkem může být odhalení, že mnoho bohatých lidí, aby se platbě vysokých daní vyhnuli, vyvede své příjmy ze země, že příjmy charitativních institucí se v důsledku zvýšeného zájmu o odpisy ze základu

daně darem mohou zvýšit, že v důsledku vyššího počtu lidí podvádějících při vyplňování daňového přiznání by výběr daně mohl poklesnout a tak dále a tak dále. Drtivá většina lidí má velmi mocnou a tvořivou představivost a tyto síly mohou být do procesu odkrývání sporných bodů účelně zapojeny.

A konečně dobré cvičení v odhalování sporných bodů si vynutí další vyhledávání informací žáky. Budou muset pátrat, určit místo nálezu a k použití připravit informace, které podporují jejich názor nebo napadají názor oponentů. V tomto procesu je odhalení sporných bodů přirozeným výsledkem.

Organizace řeči

Vynikající nápady může „potopit" špatná organizace řeči a naopak. Jedním z nejdůležitějších cílů debatéra je představit látku takovým způsobem, že tato je logicky správná, smysluplně spojuje argumenty a umožňuje divákům spojit si debatérovy reakce a opoziční argumenty, ke kterým se vyjadřuje. Pokud myšlenky spolu dobře „nesedí" a pokud publikum nerozumí reakcím na vyřčené argumenty, bude vítězství složité. Při konstrukci argumentu a stanoviska souhlasného týmu je důležité pamatovat si základní techniky tvoření osnovy.

Úvod

Mluvený projev musí obsahovat uvedení do problematiky. Na začátku afirmativní obhajoby linie lze doporučit přednesení teze a potom ve dvou, třech větách vysvětlit základní tvrzení, které vysvětluje postoj a *interpretaci teze* afirmativní stranou – co tedy konkrétně budou obhajovat, kterým směrem v rámci dané teze se jejich obhajoba bude ubírat. Je vždy dobré, když jsou rozhodčí a obecenstvo seznámeni s obecnými cíli a východisky dříve, než se začnou předkládat důkazy a konkrétní podpůrné argumenty. V úvodu může být zdůrazněn význam diskutovaného problému, u tezí s plánem zase nástin řešení. Nelze si představit dobrý mluvený projev, aniž by mluvčí předem neřekl, jakou strukturu bude řeč mít, kolik zazní argumentů a čeho se budou týkat. Vhodnou, ale náročnou technikou je navrhnout posluchačům standard hodnocení úspěšnosti obhajoby.

Stať

Samotný obsah je přednášen v hlavní části řeči. Řeč obsahuje tvrzení – argumenty. Argumenty by měly být jasné a jejich tvrzení zřejmá. Tvrzení argumentu „progresivní zdanění povede k nižšímu výběru daní" je takovým jasným tvrzením, tvrzení „náš argument se týká daní" není tvrzením a není příspěvkem k diskusi. Argumenty by měly být „značeny" – například čísly („náš druhý argument"). Stejně jako se můžete ztratit cestou autem, není-li dopravní značení zřetelné, nebo je-li je obtížné sledovat, stejně tak se lze ztratit i během debaty Pohyb debatéra od argumentu k argumentu rovněž pomáhají sledovat přechodové fráze. Argumenty by měly sledovat strukturu TZD, jak jsme ji představili v kapitole 4.

Argumenty budou významným způsobem řešit „problém" teze – nevýznamné argumenty opozice nemilosrdně smete. Argumenty nesmí být totožné, měly by se od sebe lišit (nejen formulací, obsahově!). Argumenty a jejich části je vhodné logicky uspořádat: příčiny před následky, předpoklady před závěry. Žádnému argumentu by neměl chybět dopad na platnost teze. Obdobné požadavky pochopitelně platí i pro stranu, která bude v diskusi oponentem a bude se snažit ukázat na nedostatky argumentace obhájců teze.

Závěr

Každá řeč by měla být formálně uzavřena. Debatér shrne, co bylo cílem jeho snažení a čeho ve své řeči dosáhl. Je vhodné zdůraznit dopad argumentace na (ne)platnost teze, případně na neplatnost argumentace oponentů.

Základní verbální komunikační dovednosti

Dovednosti mluvení

Ať již je forma debaty jakákoliv, bez těchto dovedností se její účastníci neobejdou. Jasnost řeči a sdělení jsou znakem výborného debatéra. Základy této dovednosti můžete přitom učit, aniž byste měli odborné vzdělání v oblasti komunikace.

Základním cílem komunikace je předat sdělení. Naplnění cíle u ústní verbální komunikace nejlépe dosahujeme jasným a srozumitelným projevem. Pokud publikum nerozumí řečenému, není cíl naplněn a přesvědčovací potenciál řečeného nemohl být realizován. Dobrá technika řeči také zvyšuje důvěryhodnost řečníka, protože dobrý přednes způsobuje, že publikum chce řečníkovi věřit. Účinný projev může také posílit paměť posluchače, protože každý debatér chce, aby si obecenstvo pamatovalo, co bylo řečeno.

Obecenstvo má sklon dávat přednost řečníkům, kteří jsou dynamičtí. Dynamickým řečníkem jste, když hovoříte s energií, entuziasmem, zaujetím a pestře. Nejste dynamičtí, když jste lhostejní, nejistí a monotónní. Řečníci, kterým na jejich argumentech záleží, mají vyšší pravděpodobnost v debatě zvítězit.

Dynamiky lze ve veřejných projevech dosáhnout prostřednictvím použití tří zásad řečnictví:

- Pestrost: Dbát na to, aby žák některé z rétorických technik nenadužíval.
- Důraz: Používat vhodné výrazové prostředky (hlas, gestikulace, postoj ...) ke zdůraznění a zvýraznění významných argumentů a významných slov v důkazech.
- Přirozenost: Být ve výraze upřímný a přirozený.
- Tyto tři principy lze uplatňovat na různé fyzikální rozměry přednesu:
- Hlasitost: Změnami hlasitosti lze dosáhnout zdůraznění, příliš hlučný a naopak příliš tichý projev mohou být na závadu,
- Rychlost: U významných tvrzení se vyplatí zvolnit, ne však příliš. Všeho s mírou platí i pro rychlost promluvy – ať již se jedná o efekt rychlé, anebo pomalé mluvy,

- Gestikulace: Gesta využitá ke zdůraznění důležitých bodů činí mluvčího energičtějším a zvyšují jeho dynamiku. Centrem pozornosti během řeči by však měly být myšlenky, nikoliv pohybové ztvárnění,
- Mimika: Obličej je výrazově nejsdělnější částí těla a studie ukazují, že lidé výrazu tváře věnují pozornost,
- Pohyb: Trochy pohybu není třeba se bát, „atlety" však obecenstvo příliš nemiluje.

Své žáky učíme přednášet řeč spatra za pomoci poznámek nebo indexových karet. Ani ji nečíst, ani nepřednášet bez poznámek. Učit se řeč nazpaměť je náročné na čas a riskantní – výpadek paměti může mít za následek rozpad celého projevu. Je mnohem lepší mít připravenu kostru řeči v systému základních poznámek a během projevu se této kostry držet, přičemž poznámky slouží jen jako připomínka, kde se žák v řeči nachází. Metoda přednášení řeči spatra má další výhodu v tom, že přednášejícímu umožňuje udržovat zrakový kontakt s publikem a na základě zpětné vazby – reakcí publika – řeč a způsob jejího přednesu upravovat. Dále, jak už jsme řekli, debata je nesmírně dynamická a nabírá často nečekaných směrů. Představte si tým, který si připravil sadu argumentů, které jsou však směru, který debata nabrala po řeči opozice irelevantní. Kdyby taková řeč byla naučena nazpaměť, potom by tým argumenty použil prostě proto, že byly součástí nazpaměť naučenému projevu. Při metodě přednášení řeči spatra však žáci v takové situaci mohou jednu část řeči zaměnit za jinou. Pokud jsou na to ovšem připraveni, pochopitelně.

Další významnou dovedností mluvené komunikace je dodržování časového limitu. Obecenstvo očekává, že řečníci své řeči přednesou v rámci stanovených časových limitů. Pokud žák hovoří příliš dlouho nebo naopak skončí dlouho před vypršením vymezeného času, potom víte, že si svoji řeč příliš pečlivě nepřipravoval. Být si vědom svého publika je další významnou komunikační dovedností.

Nutnost procvičování je společným jmenovatelem všech uvedených dovedností. Dobrý žák vyřeší většinu problémů, které s ústním projevem mají začátečníci, prostým nácvikem – stačí zkoušet řeč „nanečisto", několikrát ji nahlas přednést a zrakový kontakt se zlepší, vzroste sebedůvěra při přednesu a věty, které na rozdíl od své psané podoby zní „divně", se uhladí a upraví do přirozené podoby. Účast v debatách přináší zlepšení v dovednostech mluveného projevu na veřejností zcela přirozeně.

Naslouchání

Z praktické zkušenosti jiných forem výuky je oprávněná obava, že se žáci budou nudit, když při pasivním poslechu „vypnou" a nevšímají si vystoupení spolužáků. Opačně potom je pochopitelná obava, že se budou připravovat na svůj vlastní výstup v debatě a jejího aktuálního průběhu si nebudou všímat právě z tohoto důvodu. Obavy nejsou opodstatněné. Budete-li využívat metody debaty, zájem třídy vás naopak často překvapí. Zájmu můžete jít naproti ať již výběrem vhodné teze nebo formy. *Napoprvé* se vám to nejspíš úplně nepovede – žáci jsou až příliš zvyklí, že když jeden mluví, ostatní mentálně odpočívají. Po první debatě zjistí, že bez *aktivního* naslouchání *a psaní poznámek* nemají šanci obstát. Stejně tak žáci, kteří jsou v danou chvíli v roli obecenstva se velmi rychle naučí, že kolegiální podporu, kterou poskytnou vystupujícím, mohou od svých spolužáků oplátkou očekávat, až sami budou vystupovat. Aktivní naslouchání je jednou z nejdůležitějších částí debaty. Aby uspěli, musí žáci vylepšit své dovednosti naslouchání, a debatování poskytuje metodu, jak tohoto cíle dosáhnout.

Dvěma snadnými způsoby jak pěstovat aktivní naslouchání je požádat žáky, aby si během debat psali poznámky a hlasovali o výsledku debaty. Hlasování může mít i podobu písemné obhajoby verdiktu. Pokud takovou písemnou obhajobu verdiktu ohodnotíte (oznámkujete), žáci se *velmi rychle* naučí naslouchat a psát si poznámky. Psaní poznámek povzbuzuje žáky k bedlivému naslouchání přednášeným argumentům a vnitřnímu vidění toho, jak různé názory na sebe vzájemně působí. Hlasování potom žáky nutí učinit rozhodnutí, která strana podle jejich názoru v debatě zvítězila, podporuje pečlivé zvažování argumentů a nutí žáky hodnotit. Více o hlasování žáků přináší čtvrtá kapitola.

Psaní poznámek (záznam debaty)

Výše jsme naznačili, že bez psaní poznámek je prakticky nemožné dobře debatovat – tedy přesně a cíleně se věnovat argumentaci oponentů a odhalovat její slabiny. Je až překvapivé, jak zakořeněný je mezi žáky zvyk spoléhat se na paměť. Kořeny asi musíme hledat i u nás – učitelů. Kolik z nás si během ústního zkoušení dělá pečlivé a přesné poznámky odpovědí žáků? A jistě znáte situaci při maturitní zkoušce – jeden za druhým vystoupí čtyři žáci, každý z nich s patnáctiminutovou obhajobou své „debatní teze". Poté se komise odebere k úradku. Dá se skutečně přesně zapamatovat hodina argumentace? Kolikrát jsme byli svědky toho, že členové komise bez detailních poznámek pracně z paměti „lovili" byť i jen témata odpovědí zkoušených!

Při debatě není vhodné psát poznámky v časovém sledu, tedy shora dolů, tak jak postupně zazněly. Mnohem více se osvědčuje způsob sledování jednotlivých argumentů. Papír s poznámkami je orientován na šířku. Vlevo, do vhodně širokého sloupce se zapíše první řeč. Další řeči se potom zaznamenávají *vpravo* a to tak, aby *vedle sebe* stál argument a jeho vyvracení, rehabilitace, další vyvracení... V dalším *řádku* se stejně zaznamenává další tvrzení a tak dále. Pokud takto poznámky sledují každý z přednesených argumentů, velmi snadno se odhalí vynechaný argument (na jeho místě je nápadně prázdné místo).Tento způsob se hodí pro většinu, ne nezbytně pro všechny formy debaty. Vždy je však třeba debatu zaznamenávat. Je velmi užitečné předem si ujasnit, jaká forma psaní poznámek je vhodná a žákům tuto formu doporučit.

Několik rad debatérům o psaní poznámek:

- Čím psát? Perem či propisovací tužkou, která hladce klouže po papíře, nerozmazává se, má přiměřeně ostrý hrot (ostřejší pro drobný rukopis, širší pro větší písmo), ideálně s černým inkoustem (je zřetelnější). Nikdy nezapomeňte mít náhradní psací potřeby. Vhodná jsou pera dvou různých barev – jedna barva pro záznam ostatních a druhá pro vlastní okamžité nápady a poznámky.

- Na co psát? Při orientaci na šířku by papír A4 mohl být příliš malý – A3 je vhodnější, ale hůře se s ním manipuluje. Kompromisem je použít několik papírů A4 (očíslovaných!) vedle sebe.
- Na kolik sloupců si papír rozdělit? Žáci si obvykle rezervují jeden sloupec pro každou „hlavní řeč". Tato forma jim umožňuje sledovat všechny argumenty zleva doprava v průběhu celé debaty. Je vhodné nechat ve spodní části listu prostor pro zaznamenání odpovědí na otázky. Záznam by měli debatéři vést po celý průběh debaty – i u kolektivních forem debat, kdy žák ví, že již nevystoupí. V kolektivních formách debaty váš záznam může pomoci kolegovi z týmu.
- Další užívanou formou záznamu debaty je mít poznámkové papíry dva – jeden pro záznam a sledování vlastní linie, druhý pro záznam a sledování linie oponentů. Toto použití dvou papírů vám umožní mít svoje poznámky uspořádané okolo hlavních témat debaty. Je třeba se vyhnout množství papírů a neorganizované změti poznámek na každém z nich.
- Nechejte si na záznamovém listu místo. Tak, jak je řeč přednášena, zaznamenávejte si, co je řečeno, do sloupce pro řeč. Jestliže například v negativní řeči zazní argument vyvracející afirmativní argument, zaznamenáte jej do sloupce příslušné negativní řeči vedle afirmativního argumentu, se kterým polemizuje. Je však důležité netlačit mnoho věcí na malý prostor – ztíží to vaši orientaci, až z poznámek budete sami přednášet. V takovém případě lze pro daný argument použít další papír, kde bude prostoru dostatek. Zjistíte, že užitečná je i následující rada: když oponenti vnáší do debaty novou argumentaci, zejména když přináší přehled argumentů, které hodlají v debatě použít, bude velmi vhodné nepsat tvrzení argumentů hned pod sebe. Bude dobré nechat pod každou tezí argumentu dostatek prostoru – oponenti své argumenty budou pravděpodobně rozvíjet!
- Používejte symbolických značek. Lidé hovoří mnohem rychleji, než je většina z nás schopna zaznamenat: váš záznam proto nebude obsahovat doslovný přepis toho, co vaši kolegové nebo vaši oponenti říkají. Spíše bude obsahovat zkrácenou a obsahově smysluplnou verzi myšlenek, které byly v debatě vyjádřeny. Jedním z obvyklých způsobů, jak psát poznámky, je používat symbolické značky pro koncepty, se kterými se v argumentační situaci běžně setkáváme.
- Mezi používané symbolické značky a operátory patří: ↑ znamenající „zvyšuje", „vzestup" atp. ↓ „snižuje", „pokles" atp., = „je", „stejný/á", → „způsobuje", „má za následek", „vede k", > „je větší než", < „je menší než". Všechny značky mohou být dále negovány (ve smyslu „ne...") tím, že se přeškrtnou.
- Mnoho žáků má zažitu vlastní sadu značek a symbolů, které jim umožňují snadnější zápisy v hodinách. Není třeba žáky „přeučovat" novým značkám nebo měnit významy již zažitých symbolů – záznam slouží k orientaci daného žáka a používání individuálních symbolů je naprosto v pořádku. Mimo zde uváděné značky bude jistě výhodné, když se debatéři rozhodnou jak zaznamenat následující významy: „protiřečí si s", „přesná citace", „parafráze", „parafráze našich slov", „tady něco nehraje", „faktická chyba", „důkaz", „chybí důkaz" atp. Žáci pravděpodobně velmi záhy zjistí, že přehledným poznámkám napomůže právě i pero jiné barvy a případně i zvýrazňovač.
- Debatéři si často vymýšlí dočasné zkratky pro slova, která jsou běžnými termíny diskutované problematiky. Pro začátek stačí vynechávat samohlásky – z „nemoci" se tak stane „nmc". Tak, jak se člověk dále seznamuje s předmětem debaty i debatou samotnou, naučí se rozumět i zkratkám, u kterých dojde i na souhlásky. Dovednost přesně a pečlivě zaznamenat řečené nepadá z nebe (pro mnohé žáky a bohužel i učitele je dokonce ze začátku náročné pochopit, proč by to měli dělat). Jestliže žáci nejsou schopni zaznamenávat debatu, nedělejte si s tím starosti, je to dovednost, ve které se v průběhu debat přirozeně zdokonalí.
- Rady žákům, kteří se snaží psát si tímto způsobem poznámky poprvé:
- Nevzdávej se. Když něco nestihneš zapsat, pokračuj dalším argumentem. Jakmile přestaneš debatu zaznamenávat, nemůžeš se jejího dalšího průběhu účastnit.
- Snaž se a piš vše, co stihneš. Věnuj tomuto úkolu veškerou pozornost a energii.
- Požádej k nahlédnutí záznamové listy učitele a ostatních debatérů. Uč se z nich.
- Cvič. A když sleduješ nějakou debatu, snaž se ji zaznamenat, jak nejlépe můžeš.
- Používej strukturu. Členěn a znač všechny argumenty na svém záznamovém listu tak, jak je člení a značí ve své řeči řečník. Rozhodně napiš všechna čísla a písmena, která slyšíš tak, aby ses mohl později v debatě odkazovat přesně k podbodům svého partnera nebo oponenta.
- Používej poznámek svých partnerů. Využij přípravný čas, aby sis s ním promluvil o argumentech, které jsi nestihl zaznamenat.

DALŠÍ TECHNIKY DEBATÉRA

JAK VYSTUPOVAT

Na debatu můžete myslet jako na divadelní kus odehrávající se ve třídě, kde každý z žáků zaujímá sobě odpovídající roli. První dojmy jsou důležité. V situaci pohovoru uchazeče o zaměstnání je většina lidí „přijata" (nebo odmítnuta) v myslích tázajících během prvních tří minut pohovoru a to pouze na základě vzhledu a působení. Níže uvádíme několik rad pro dobré debatéry, kteří chtějí zaujmout správným vystupováním.

- Soutěživý (seriózní vystupování, připraven včas začít debatovat).
- Sebejistý (dobře připraven, drží se časového plánu, cítí se dobře ohledně toho, co říká).
- Důvěryhodný (znalý, dynamický, přímé povahy).
- Imponující (vhodně oděný, užívající přiměřených výrazových prostředků, nebojácný, galantní).

Jak klást otázky a odpovídat na ně

Otázky mohou v debatě sloužit následujícím cílům:

- Objasnit řečené.
- Poukázat na chyby.
- Získat doznání.
- Posílit argument.
- Ukázat publiku debatérovy dovednosti a přimět je *chtít* mu dát zapravdu.

Příliš mnoho debatérů tíhne k tomu ignorovat potenciál dobré tazatelské techniky. Pamatujte, v mnoha formách debaty je významná část celé debaty strávená dotazováním a odpověďmi – měla by to být účelná a nepostradatelná část debaty. Když nic jiného, debatéři mají sklon podceňovat význam, jaký dotazovací části debaty mohou mít na publikum. Chování během dotazování obecenstvu naznačí, jak bystří a bezprostřední debatéři jsou. V debatě vždy dojde k neviditelnému ovlivňování a diváci chtějí vidět bystřejší tým vyhrát. Dobrá, účinná dotazovací část může hrát důležitou psychologickou roli v získávání podpory diváků. V debatách „parlamentních" forem, kde roli dotazování berou „námitky, připomínky" je právě schopnost položit stručnou a bystrou otázku a stejně tak na ni odpovědět jedním z velmi významných způsobů jak dokonce strhnout vítězství v debatě na svoji stranu.

Debatéři by měli mít otázky připravené, odpovídat by měli živě a se sebedůvěrou kdykoliv je to možné. Pochopitelně, ne vždy žáci vystačí jen s předem připravenými otázkami. Je však velmi užitečné jich mít připravenu dostatečnou zásobu. Pro začátečníka je to téměř povinnost a ani zkušený debatér se bez otázek do zásoby neobejde – tomu to ale nemusíte říkat, ten z praxe velmi dobře ví, co může způsobit tréma a nervozita. Mít otázky připravené ještě neznamená, že je všechny musíme použít – debata je velmi živý proces a nikdy nelze předem zcela přesně určit kam mluvčí dovede, které argumenty budou vyzdviženy. Může se proto snadno stát, že baterie připravených otázek nebude mířit přímo k jádru problému. Klást je i tehdy navodí dojem, že debatér nesleduje pozorně vývoj debaty. Dovednost rychle a přesně formulovat „správné" otázky na místě patří mezi ty, které obecenstvo přijímá se zvláštním povděkem jako důkaz schopnosti rychle a pružně reagovat na měnící se podmínky debaty.

Rady tazatelům:

- Používejte krátké otázky formulované tak, abyste dostali krátké odpovědi. Např.: „Kolik lidí je postiženo?"
- Uvádějte předmět dotazu, k čemu se vztahuje. „Mluvil jste o přístupu k pitné vodě. Kolika lidem chybí?" Není nutné předem vysvětlovat záměr otázky. (Na druhé straně, pokud otázka působí odtrženě od předmětu debaty, většinou to na publikum působí tak, že debatér neví, proč se ptá. To je velmi neblahý obraz!)
- Neklaďte otázky, na které nelze řádně odpovídat, jako „Takže jsme vyhráli, ano?"
- Vaše otázky by měly působit významným dojmem, byť by šlo jen o vyjasnění.
- Buďte zdvořilí. Jestliže odpovídající je nezdvořilý, obecenstvo si toho všimne.
- Chcete-li dosáhnout připuštění oponenta, že s jeho vlastní argumentací nebylo něco v pořádku, málokdy narazíte na oponenta natolik mravně uvědomělého či natolik rychlého, aby během jediné otázky rozpoznal – a připustil – genialitu vaší otázky a skutečnost, jak tato otázka likviduje jeho dlouho připravovaný argument. Řetězením otázek lze nicméně nejen poukázat na slabiny argumentace, ale skutečně i přimět oponenta, aby vám dal zapravdu. (Odpovídajícího lze řetězením jednoduchých otázek dostat do situace, kdy nemůže říci „ne", aniž by současně nepopřel své předchozí „ano".)
- Vyhněte se nejednoznačným doplňovacím otázkám, kterými dáváte oponentu prostor k prezentaci další řeči.
- Stůjte čelem k obecenstvu, ne k oponentu.
- Odpovědi, kterých se vám dostalo, zahrňte do následujících řečí vašeho týmu, kdykoliv je to možné.
- Nesnažte se otázkami své oponenty *přesvědčit* – pravděpodobnost úspěchu je minimální.
- A na závěr – zkušený debatér neklade otázky, na které nezná odpověď!

Rady odpovídajícím:

- Snažte se odpovídat stručně a výstižně. Kdykoliv je to možné, vztahujte odpovědi k tomu, co již bylo řečeno.
- Relativizujte odpovědi – například pomocí slov jako „často", „někdy" atp.
- Buďte připraveni a ochotni oponentům poskytnou zdroje a dokumenty, na které v debatě odkazujete či je citujete.
- Odpovídejte pouze na otázky, které se vztahují k věci.
- Své odpovědi adresujte publiku.
- Nevytáčejte se, nemlžte, netvařte se, že nerozumíte nebo neslyšíte jasnou otázku. Připustit, že něco nevím, nebo že mne oponent v nějakém bodě „nachytal" není žádná katastrofa. Katastrofou je mlžení a hloupé předstírání, že nerozumím jasné věci.

Části debaty vymezené otázkám a odpovědím mohou být vzrušující a dynamické a pomohou odkrýt schopnosti účastníků. Debatéři by těchto částí měli užívat aktivně a strategicky.

Jak sestavit afirmativní linii

Žáci si obecně velmi rádi připravují linii na obhajobu teze, která je předmětem debaty. Musí se rozhodnout, o čem chtějí mluvit a co chtějí dělat. Mají argumenty pod kontrolou. Musí myslet strategicky – jak budou organizovat obhajobu. Afirmativní debatování je skvělé místo k učení a rozvíjení komunikačních strategií. V přípravě linie pro danou tezi mohou debatéři cvičit své přesvědčovací schopnosti. Mohou se rozhodnout, co chtějí podporovat a obhajovat. V budoucnosti se budou muset postavit a hájit své názory, debata je nejvhodnější prostor k zisku dovednosti, které k tomu budou potřebovat.

Žáci, kteří si vybírají a připravující afirmativní linii, by měli užívat zralé úvahy. Je vhodné vybrat si takový přístup, který bude založen na síle literatury spojované s touto otázkou. Na podporu linie budou potřebovat dobrý důkazový materiál. Je výhodné, když o myšlence linie existují články a knihy, takže se mohou naučit uspořádat údaje a fakta tak, aby splnily účel. Protože jsou to oni, kdo zahajuje diskusi, mohou téměř vždy být o krok napřed před opozicí – pokud znají literaturu k dané věci. Zvládnout sumu znalostí je důležitým předpokladem, kterým příprava na debatu obohacuje seznámení žáků s látkou předmětu.

Měli byste žáky vést k tomu, aby si zvolili přístup, kterému osobně věří. U kontroverzních tezí – a proto jsou tezemi debaty právě kontroverzní tvrzení – lze snadno najít prostor pro obhajobu stanoviska, kterému na první pohled člověk nevěří. Stačí se trochu zanořit do hloubky problému a chtít pochopit argumenty druhé strany, aby se člověk alespoň s některými z nich ztotožnil. To pro debatu stačí. Pro začínající debatéry je však jednodušší zvolit si přístup, kterému sami věří již od začátku. Když je tomu tak, odvedou lepší debatní práci. Budou se chtít dozvědět o věci více, a tak pro ně bude vyhledávání informací a příprava snazší. Motivací může pochopitelně být i touha dozvědět se více o postoji, který mi byl cizí a na kterém překvapivě shledávám jistá oprávnění. Tak či tak, debatér vždy musí rozumět a věřit svému postoji. Nikdy nesmí zastávat pozici, které nevěří, a neměl by zastávat pozici, které nerozumí. Mimo mravního dopadu je zde i vyznění debaty – jen tak se žáci vyhnou protimluvům během debaty a jejich postoj bude pevný a zřejmý, když afirmativní linie, kterou podporují, bude v souladu s jejich osobním přesvědčením a hodnotami.

Vyhledávání informací může být jednou z nejvýznamnějších dovedností, kterou se v debatě žáci naučí. V době zdánlivě všeznalého internetu a záplavě neužitečného balastu, který se na něm nachází, bude pro mnohé žáky objevné a pro budoucnost významné, když pochopí limitace obsahu internetu a naučí se v něm efektivně hledat. Seznámí se s metodami vyhledávání, naučí se několik spolehlivých adres – i těch, které se týkají vašeho předmětu. Neméně významné bude poznání, že návštěva knihovny či četba knihy může významně zkrátit čas vyhledávání informací a současně dramaticky zvýšit jejich kvalitu.

Prvním krokem by mělo být vytvořit si orientační seznam zdrojů k danému tématu: knihy, profesní periodika daného oboru, vládní dokumentů, internetové stránky, časopisy obecného zaměření, noviny.

Jakmile žáci najdou dostatečné spektrum materiálů, měli by je roztřídit a provést rychlé, zběžné čtení těch nejslibnějších. V názvech kapitol najit ty, které by mohly obsahovat hledané informace. Zběžné čtení kapitoly potom znamená přečíst si první odstavec a několik posledních odstavců. Jestliže informace v nich obsažené vypadají dobře, obdobná technika se použije na jednotlivé odstavce – přečíst první a poslední větu odstavce. Jestliže se tyto věty zdají zapadat do „vyhledávacího plánu", potom by žáci měli číst celý odstavec. Tímto způsobem vyberou odstavec, který potřebují, ne stovky stran irelevantních informací. Žáci by neměli zapomínat hledat v rejstříku knihy klíčová slova své linie. Měli by také stejným způsobem zběžně prohlédnout články a další publikace. Aby se v informačním věku dostali na pozici vítězů, musí se žáci naučit takto „skenovat" velká kvanta literatury, ve které musí být schopni nalézt přesně to, co potřebují.

Nejaktuálnější módou a rajskou hudbou pro výrobce a prodejce HW je, aby každý středoškolák (a móda se pochopitelně šíří i na ZŠ) měl svůj notebook. To v případě sběru informací vede k novému trendu – žáci si z internetu stahují kvanta informací, která ukládají na disk. Za pomoci funkce vyhledávání slov v těchto informacích dokáží nalézt části, zlomky a pasáže potřebných dat a informací. Zdá se nám však, že ztrácí nadhled a přehled – málokdo, přesněji nikdo nečte texty celé. To ostatně asi ani nejde. Bohužel málokdo se namáhá alespoň skenovat východiska a závěry textu. Informace nalezené pomocí SW vyhledávání slov tak mohou být vytržené z kontextu a nepřispívají k pochopení celku. Doporučujeme proto, abyste žáky motivovali k tomu,aby při debatě používali poznámky psané rukou – tak zajistíte, že si žáci skutečně pečlivě rozmyslí, co je vhodné a užitečné k zaznamenání.

Za použití holistického čtení by žáci také měli hledat, najít a zpracovat negativní argumenty a jejich důkazy. Své linii dokonale neporozumí, dokud neporozumí argumentům proti ní. Žáci by měli věnovat zvláštní pozornost důkazům a argumentům, které potřebují, ale nemohou nalézt. Znamená to buď další namáhavé (ale velmi přínosné!) hledání a nalezení, nebo překvapivé zjištění, že to, čemu věřili, případně to, o čem někdo tvrdil, že je pravda, prostě nemá oporu v důkazech! Takové zjištění za námahu stojí a je významnou přidanou hodnotou, kterou debatování přináší. Argument, byť i původně velmi slibný, který však nelze dokázat, debatéři bez milosti zavrhnou.

Žáci-debatéři jsou nyní připraveni napsat svoji první řeč na obhajobu teze debaty.

V šesté kapitole zmiňujeme čtyři typy tezí – faktické, hodnotové, návrhové a teze v jiném čase. Každý z těchto přístupů vyžaduje jiný způsob prezentace afirmativní linie.

U tezí faktických je debata o tom, zda něco je nebo není pravda. Tyto teze obvykle spadají do jedné ze čtyř kategorií – tvrzení o příčině („Kouření způsobuje rakovinu plic"), definici („Ptáci vzešli z dinosaurů"), podmínek minulosti („Bylo lepší být Atéňanem než Sparťanem") nebo předpovědi („Strategická obranná iniciativa SDI povede k šíření atomových zbraní").
Afirmativní linie u faktické teze může sledovat tuto strukturu:

- Vysvětlení, o který typ faktické teze se jedná, a ustavení způsobu, jak je třeba tento typ teze dokázat.
- Konstatování faktu prostřednictvím různých forem důkazu.
- (Předvídání a vyvracení potenciálních opozičních argumentů.)

U hodnotové teze je debata o hodnocení něčeho. Teze mohou popisovat něco jako dobré, špatné, ošklivé, krásné, důležité, bezvýznamné atd. S těmito typy tezí se nejčastěji setkáváme v oborech jako je náboženství, filozofie, etika a umění. Příkladem hodnotové teze bude: „Trest smrti je nemorální." Obecně, hodnotové teze obsahují hodnotící výraz, predikát (nemorální) a objekt hodnocení (trest smrti).
Afirmativní linie u hodnotové teze může sledovat tuto strukturu:

- Vysvětlení hodnotícího výrazu a to, jak dokázat, zda tento termín je použitelný či vhodný.
- Použití hodnotícího výrazu s objektem hodnocení a argumenty, které toto spojení podporují.
- Předvídání a vyvracení potenciálních opozičních argumentů.

U návrhové teze je debata o tom, zda určitý návrh, postup, opatření, „politika" afirmativního týmu má být přijat. Tyto druhy tezí se nejčastěji nacházejí v oblastech politiky, mezinárodních vztahů, vlády, institucionálních reforem a osobních plánů do budoucnosti. Příkladem takové teze je: „Zimní výcvikový lyžařský kurz by se měl změnit." Návrhová teze obecně tvrdí, že po bližším ohledání bude lépe přijmout řešení navrhované souhlasnou stranou.
Afirmativní linie u návrhové teze může sledovat tuto strukturu:
- Existuje problém.
- Současný systém není s to problém vyřešit.
- Je vysvětlen a načrtnut afirmativní plán.
- Afirmativní plán odstraní nebo zmírní identifikovaný problém.

Afirmativní linie u teze o změně času se bude dramaticky lišit podle parametrů zadání. Žáci mohou použít formu teze faktické, hodnotové, návrhové nebo i směsi všech tří.

Tato obecná vodítka pro přípravu struktury afirmativní linie lze použít prakticky pro jakoukoliv debatu.

Jak vyvracet

Jednou z vlastností definujících debatu je střet názorů. Přesně adresované nesouhlasy jsou to, co rozhodčí a diváci hledají, aby rozhodli, kdo „odvedl lepší debatní práci". V centru těchto střetů je analýza a vyvracení první afirmativní řeči (= syntéza afirmativní linie) negativním týmem.

V zásadě existují tři strategie:
a/ Napadnout platnost argumentu. Argument může mít řadu vad, na základě kterých lze odmítnout platnost závěru.
b/ Platnost argumentu připustit, avšak minimalizovat nebo zcela odmítnout jeho význam a dopad pro danou debatu.
c/ Platnost argumentu připustit, jeho význam však vyvážit jiným, vlastním argumentem.

Pokud se opoziční strana nedokáže napadení bránit – neprokáže, že jejich argument je stále platný, významný a důležitější, než opoziční protiargumenty (= „rehabilitace"), potom přehodnocení argumentu zůstává v platnosti.

Napadání platnosti argumentu

Argument, tak jak jsme jej představili v kapitole čtvrté, se skládá ze tří částí:

Tvrzení, tedy to, co chceme dokázat, např. „Trest smrti je nemorální."

Zdůvodnění – důvod, proč je tvrzení pravdivé (typicky jde o obecně přijímaný postoj) např.: „je nemorální popravit člověka, který je neozbrojen a neohrožuje své okolí."

Důkaz – podpora tvrzení, zdůvodnění (velmi často jde o fakta), např.: „Odsouzenci k smrti nejsou ozbrojeni a své okolí neohrožují."

Pokud je tvrzení obsaženo v dalších částech argumentu a pokud jsou zdůvodnění a důkazy pravdivé, potom je tvrzení pravdivé. Vzato z pohledu negativního týmu, k prokázání neplatnosti tvrzení je třeba zpochybnit buď zdůvodnění, nebo důkaz.

Jak napadat důkaz:
- Srovnejte důkazy s tvrzením. Důkaz je platný, avšak vůbec nemusí podporovat dané tvrzení, je o něčem jiném. Tvrzení může být širší a obecnější, než potvrzuje důkaz.
- Napadejte sílu důkazů. Důkazy podporují tvrzení do jisté míry. Tuto míru lze zpochybnit a ukázat její menší význam a dopad.
- Zpochybňujte stáří důkazů a jejich relevanci. Obecně platí, že čerstvější důkazy jsou lepší než důkazy staršího data. V závislosti na kontextu debaty je však aktuálnost důležitá jen u některých důkazů. Konkurenční důkazy o touze lidí být milováni nebudou rozhodnuty na základě toho, že jeden je o šest měsíců starší než ten druhý. Konkurenční důkazy o vyzbrojenosti Íránu střelami dlouhého doletu mohou naopak být rozhodnuty právě na základě své aktuálnosti
- Ověřte zdroje. Důvodem používání důkazů v debatě je podpora argumentace názory odborníků a fakty. Žáci středních škol ani žáci vysokých škol nejsou odborníky na poli předmětů, o kterých debatují, proto se na podporu svých tvrzení snaží citovat odborníky. Negativní týmy by měly žádat údaje o zdrojích důkazů – jaká je kvalifikace daného odborníka, z jakého zdroje údaje pocházejí. Rychlý a snadný standard, který lze přijmout, je ten, že bez ověření, rozumějme bez údajů o zdroji, důkaz ztrácí svoji argumentační roli. Opoziční strana potom v situaci, kdy dojde ke sporu důkazů, žádá hodnotitele, aby dali přednost důkazům pocházejícím z ověřených zdrojů.
- Poukažte na předpojatost zdroje. Některé zdroje mají zájem na přednášení jistých tvrzení („Zahraniční politika Spojených států podporuje mír," řekne ministr zahraničí USA, nebo „Pravidelná konzumace kukuřičných vloček má blahodárný vliv na zdraví," říká vědecký výzkum financovaný firmou Kellogg's). Ne každý, kdo zastává nějaký názor, je automaticky zaujatý a předpojatost nějakého zdroje dává jen zřídka dostatečně silný důvod k tomu, aby byl důkaz zcela odmítnut. Na závažnou zaujatost však lze upozornit a význam takového důkazu tak bude snížen.
- Kontrolujte závěry citovaného zdroje. Mnoho akademických zdrojů velmi uvážlivě hodnotí spory, bere v potaz všechna relevantní tvrzení na obou stranách. (Nejen) debatéři často takové zdroje citují v upravené podobě tak, jakoby autoři podporovali závěry jedné strany, které však na konec elaborátu nezazní.

Jak napadat zdůvodnění:
Cílem argumentace je „učinit závěr jasnější, zřejmější, snáze pochopitelnější a přijatelnější". Proto se zdůvodnění opírá o principy, které jsou obecně přijatelné a zdají se být neotřesitelné. Avšak i tato zdůvodnění jsou vlastně tvrzeními (závěry) jiných argumentů a jejich platnost nemusí být automatická, lze je napadat. Uvedený příklad – „Je nemorální popravit člověka, který je neozbrojen a neohrožuje své okolí," či ve 4. kapitole použité zdůvodnění „Těm, kterým důvěřují, poskytují kočky

psychickou oporu a přátelství," neustavují nějaký „zákon", o platnosti obou se lze úspěšně přít – ve druhém případě se jedná o skupinovou zkušenost, která však rozhodně nemusí mít absolutní platnost, a ani první případ není neotřesitelný, nejde o zákon. O zdůvodnění je třeba přemýšlet a zvážit, nakolik je skutečně neotřesitelným a nezpochybnitelným *faktem*.

Zpochybnění – minimalizace dopadu / vyvážení vlastní protiargumentací

Vcelku úspěšnou strategií může být připustit platnost argumentu, avšak zpochybnit či minimalizovat jeho dopad na platnost obhajoby teze. Afirmativní týmy, zejména v popisu problému debat o plánu, často argumentují „škodou". Tato tvrzení o škodách jsou obvykle formulována jako kvalitativní tvrzení (druh škody) nebo kvantitativní tvrzení (rozsah škody). Někdy debatéři tvrdí obojí.

Techniky napadání kvalitativních tvrzení:

- Množství zasažených lidí. Prokažte, že uváděný kvalitativní dopad se projevuje jen v malém množství případů. Když je svoboda jednotlivce ohrožena, je to neblahé. Nicméně tento kvalitativní koncept má svůj číselný rozměr, protože by bylo mnohem horší, kdyby byla ohrožena svoboda miliónů lidí. Jakkoliv fráze „není-li jeden z nás svoboden, my všichni jsme nesvobodní," je poetická a inspirující, nemusí nezbytně u všech posluchačů mít vysokou pravdivostní hodnotu.
- Do jaké míry je hodnota porušena. Například cenzura konkrétního školního časopisu ze strany vedení školy nemusí nezbytně znamenat celospolečensky významné porušení svobody slova. Nenechejte afirmativní tým domáhat se celé hodnoty, když je tato ohrožena jen částečně.
- Nepreferovaná hodnota. Poukažte na to, že ti, kterým je daná kvalita odepřena, tím nestrádají nebo jim to nevadí. Svoboda, spravedlnost, soukromí a další práva jsou jen tak cenná, jak si jich jednotlivci cení. Jestliže si lidé cení soukromí, potom jeho ztráta bude závažná. Pokud si však soukromí necení, jeho ztráty si pravděpodobně ani nevšimnou. Negativní řečníci by se měli pokusit přimět afirmativní týmy k tomu, aby dokázali preferenci této hodnoty nebo ukázali, že tyto kvalitativní prvky nejsou důležité pro ty, kterým jsou odepřeny.
- Vyvážení za jinou hodnotu. Poukažte na to, že přijetím jedné hodnoty je jiná ohrožena. Pomyslně jsou hodnoty na misce vah a přidat jedné znamená ubrat druhé. Některé hodnoty mohou být vzájemně erozivní – dosažení jedné, či pohyb ve směru k ní může omezit dosažení nebo pohyb směrem k jiné. Svoboda a bezpečí, soukromí a společnost, rovnost a spravedlnost je jen několik z těch, které za jistých situací, mohou být viděny jako vzájemně erozivní.
- Kulturní předsudky. Poukažte na to, že afirmativní hodnoty nejsou až tak významné, protože se příliš pojí s jednou kulturou. Tyto hodnoty budou pochopitelně méně významné než hodnoty, které jsou uznávány v širším měřítku.

Techniky napadání kvantitativních tvrzení:

- Množství případů. Událost, která si vyžádá 10 000 životů je významnější než událost, která si vyžádá 1život nebo dokonce 9 999 životů. Chtějte po afirmativní straně, aby dokázala počet případů pomocí důkazů, a poté se pokuste dané číslo snížit. Tak nebo onak, toto číslo by nemělo být nafouklé a negativní řečníci by měli důsledně trvat na čísle nižším.
- Rozsah škody v každém příkladu. Každý příklad dopadu popsaný afirmativní stranou by měl být hodnocen vzhledem ke své závažnosti. Mnoho tvrzení o dopadu se může dramaticky lišit v rozsahu škody. Rakovina a nachlazení jsou obojí nemoci, těžko však řekneme, že je lze srovnávat. Něco se může stát miliónu lidí, když však to, co se stane, není vážné, těžko to lze vidět jako skutečně důležité. Tato taktika opět činí pro negativní stranu jednodušší dosáhnout situace, kdy negativní argumenty převáží afirmativní tvrzení.
- Pravděpodobnost. Afirmativní strana, pokud argumentuje tím, že v budoucnu se něco stane, by měla prokázat pravděpodobnost takové události. K ohodnocení dopadu budoucích událostí požívají soutěžní debatéři tzv. Bayesův teorém. Ten říká, že dopad je funkcí pravděpodobnosti krát způsobená škoda. Událost, která se stane na 50 % a bude stát 10 000 životů má cenu 5 000 životů a tak dále. Velmi často afirmace možné budoucí scénáře vidí jako jisté na 100 % nebo naopak nepravděpodobné na 0 %, přičemž realita by měla být někde mezi. Pomocí Bayesova teorému budou pravděpodobné škody sníženy o míru pravděpodobnosti události.
- Časový rámec. Události, které jsou nám časově bližší, obvykle upoutají naši pozornost. Není to proto, že bychom my lidé obecně byli hloupí a krátkozrací, i když to pro některé jednotlivce pravdou být může. Ve skutečnosti se událostem, které jsou nám časově blíže, dostává více pozornosti proto, že naše porozumění jim je mnohem lepší než porozumění událostem, které jsou v čase vzdálenější. Víme méně o vzdálené budoucnosti než o budoucnosti bezprostřední, proto jsme lépe schopni jednat ve vztahu k ní. Tomu se obvykle říká „bagatelizace budoucnosti". Negativní strana tak může zpochybnit afirmativní scénáře z důvodu jejich časového rámce, „Kdy se to stane a jak dlouho to bude trvat?" Větší význam i hodnotu věcí bližších nám v čase vysvětluje ekonomie pomocí diskontování.
- Zvratnost. Ztratit peněženku a ztratit poctivost jsou typově odlišné události. Jednu lze vrátit, druhou ne. Události, které lze vrátit, obvykle považujeme za méně významné než události nevratné. Negativní strana se může snažit odhalovat vratnost afirmativních scénářů a poukazovat na nevratnost svých vlastních.
- Morální imperativ. Některé kvantitativní přínosy a škody mohou být vysvětleny jejich srovnáním s hodnotou mravního požadavku. Například, člověk nepřijme velmi dobře placenou práci, jestliže její součástí bude korupční chování. Odměna za práci bude pravděpodobně slušná, většina z nás ale z morálních důvodů takovou práci nepřijme. Argument o kvantitativní výhodnosti takového kroku (množství peněz) lze účinně napadnout mravní diskutabilností navrženého řešení.
- Dobrovolné riziko. Některé situace, jako například kouření cigaret nebo cestování autem, obsahují rizika, která jsou dobrovolná. Jiné situace naopak obsahují rizika, která jsou nedobrovolná, jako například pít vodu ze studny, která byla, aniž bychom to věděli, otrávena zemědělským hnojivem. To první, ačkoliv není společenským dobrem, není zdaleka tak závažné jako to druhé. Negativní strana může namítat, že afirmativní scénář zahrnuje dobrovolná rizika, zatímco negativní scénář rizika nedobrovolná.

- Procento celkového množství. Jedním ze způsobů jak něco významově zmenšit je srovnat to s něčím velkým. Zatímco 3 % obyvatel zasažených nějakou nemocí je scénářem, který má jistě velký dopad, nevypadá dané číslo zdaleka tak významné, když uvážíme, že 97 % zasaženo nebylo. Tato taktika však není příliš účinná a potřebuje být použita v kombinaci s jinými přístupy, které uvádíme v tomto oddíle.
- Srovnání v čase a prostoru. Popisy scénářů dopadu jsou vždy tvrzení, která jsou založena na očekáváních a jsou zakotvena v místě a čase. Dnes například neočekáváme stejnou úroveň hygieny, jakou jsme mohli očekávat ve středověku, takže to, co se lidem ve středověku mohlo jevit jako čisté město, by se nám mohlo jevit jako město dosti nečisté. Srovnání mohou být užitečná při snižování závažnosti afirmativních scénářů dopadu. Například, i když věci nejsou dokonalé, mohou být lepší, než kdykoliv dříve v historii, nebo lepší, než v kterékoliv jiné zemi na světě. V obou případech negativní argumenty založené na této koncepci mohou být charakterizovány spíše jako žádosti o zdokonalení než jako zneplatnění afirmativní argumentace.

Napadání plánu

- Afirmativní návrhy opatření jsou jen tak cenné, jako problémy, které dokáží vyřešit. Jestliže opatření bude nefunkční a nepřinese pozitivní výsledky, není mnoho důvodů politiku přijímat. Jestliže problém není vyřešen, afirmativní tým nezíská uznání jen za to, že byli schopni identifikovat problém. Negativní týmy pravděpodobně nedokáží, že afirmativní plán je při řešení problému naprosto zbytečný, měly by však reálné výsledky přijetí plánu snížit na nejmenší možnou míru. Nabízíme několik základních technik jak napadat tvrzení afirmace, že jejich plán vyřeší problém. Použijme jako příklad plán, který počítá se zavedením školních uniforem, protože, jak říká afirmativní strana, to sníží násilí ve školách a zlepší akademické výsledky.
- Najděte v jejich důkazu vyřešení problému *číslo*. Dokonce i ten nejlepší afirmativní důkaz, že plán problém vyřeší nebude nárokovat jeho absolutní, 100 procentní vyřešení. Je tomu tak, že většina afirmativních týmů může najít důkazy, které pouze naznačují, že plán problém vyřeší „částečně" nebo „do značné míry". Upozorněte na to a snažte se konkretizovat míru „vyřešení" – plán vyřeší problém pouze na 30 procent, vyřeší méně, než z poloviny atd. Přimějte afirmativní stranu *kvatifikovat* míru vyřešení problému. Pokud nejsou schopni přijít s důkazy o vysokých číslech, můžete navrhnout číslo nižší.
- Napadněte důkazy, že problém bude vyřešen. Afirmativní strany často používají příklad, kde něco bylo v minulosti učiněno na jisté (např. lokální) úrovni a na základě analogie budou vyvozovat, že stejné opatření bude fungovat jinde či na jiné úrovni (např. na úrovni státu). Aby analogie fungovala, musí si být srovnávané jevy v klíčových charakteristikách podobné. To, že školní uniformy pomohly zlepšit akademické výsledky u sociálně výborně situovaných žáků v „lepší čtvrti", ještě neznamená, že stejného výsledku se dosáhne v celé zemi. Argumentace analogií je typem argumentace pomocí příkladu. Tato strategie je jednoduchá, ale snadno napadnutelná.
- Nalezněte další příčiny. Společenské jevy, mezi nimi například násilí ve školách, mají málokdy jednu jedinou příčinu. Uniformy řeší jen jednu z příčin násilí ve školách (oděv jako znak příslušnost ke školním gangům, údajně) zatímco jiné příčiny (chudoba, média, nedostatečné dovednosti řešení konfliktních situací, domácí násilí atd.) zůstávají nedotčeny. Nalezněte tyto další příčiny a ukažte, že afirmativní plán se jimi nezabývá. Jednoduchým testem příčinnosti je potom myšlenkový experiment s odstraněním domnělé příčiny – dojde k následku? Ve stejném rozsahu?
- Nalezněte způsoby, jak mohou lidé plán překazit. Jestliže postup afirmativní strany nebyl dosud přijat, protože se nelíbí nebo jej lidé prostě nechtějí, potom titíž lidé budou chtít plán sabotovat. Abyste mohli takový argument použít, nalezněte nejdříve důvod, proč lidé budou chtít plán sabotovat (členové školních gangů budou uniformy nenávidět) a poté najděte způsob, jak by mohli svoji záškodnickou činnost realizovat (najdou si jiný způsob, jak označovat příslušnost ke gangu – účes, gesta atp.) Výsledkem je, že uniformy nevyřeší problém se školními gangy.
- Další z technik vyvracení vyplývají z argumentačních strategií afirmace. Dají se napadat argumentační omyly a kvaziargumentace, typy argumentace podle svého postupu, např. analogií, pomocí příkladu, ze znaků, příčinou a následkem, mají slabiny, které zkušený debatér dokáže odhalit. Pokud budou chtít vaši žáci dosáhnout mistrovství, nabízí se jim debatní literatura – cestu k ní ukazujeme v posledním oddíle této kapitoly.

Odkrytí argumentace

Odkrytí argumentace je jednou z technik přípravy na debatu. „Odkrytí" znamená odhalení hlavních argumentů opoziční straně. Afirmativní tým odhalí základní směr své linie. Negativní tým odhalí své hlavní protiargumenty. Stejná praxe je známa v soudním řízení v USA. W. Foster vysvětluje, jak odkrytí argumentace přispívá debatě:

„U soudních dvorů se někdy takzvaným postoupením resumé předchází bezvýznamným diskusím a ztrátě času. Právní zástupce informuje soud a advokáta žalované strany o svých argumentech ještě předtím, než je případ postoupen k projednávání. V těch nejlepších vysokoškolských seminářích debatování je každá strana povinna předložit resumé své linie týden, až čtrnáct dní před debatou. Pro první debatu na danou tezi musí být společný úvod včetně vysvětlení pojmů a historického pozadí, domluva ve věci vzájemné ochoty přijmout některá tvrzení opozice za platná, oblasti sporu a hlavní oblasti problematiky. Na tom všem se obě strany dohodnou. Cílem této porady je zkvalitnit debatu. Odkrytí argumentace odstraňuje neplodné hašteření o významu slov a interpretaci teze. Stejně tak šetří čas, který jinak debatéři tráví tím, že dokazují něco, co druhá strana připouští. Výsledná debata je praktičtější (jde více k jádru problémů, ubývá planých sporů) a přínosnější pro posluchače, který se o problematice chce něco dozvědět."

Odkrytí je přínosné zejména v prostředí předmětových debat a debat začátečníků. Odkrytím se zlepší úroveň diskuse, také žáci se budou cítit jistější a uvolněnější, protože mají menší obavy z toho, že je oponenti překvapí nepřipravené.

Odkrytí je užitečné, když je provedeno správně. Někteří žáci se budou úplnému odkrytí snažit vyhnout, protože věří, že tím získají nějakou výhodu. Následuje několik rad, jak zajistit férové odkrytí:

- Vyžadujte odkrytí druhému týmu.
- Trvejte na dodržení termínu, dokdy musí být odkrytí provedeno.
- Přesně určete, jak detailní má odkrytí být.
- Upozorněte debatéry, že po odkrytí již nemohou do své linie přidávat žádné nové významné součásti.

On-line pomoc pro debatéry

Debatě se věnují statisíce žáků a studentů po celém světě. Soutěžní debatování má více než stoletou tradici. Není proto překvapením, že jak v obchodních sítích knihkupectví, tak i na Internetu lze najít obrovské množství debatních materiálů. Nejvíce pochopitelně v angličtině, pokud však oprášíte ruštinu, můžete využívat kvalitní zahraniční materiály i bez angličtiny. V češtině (slovenštině) doporučujeme stránky Asociace debatních klubů www.debatovani.cz resp. Slovenské debatné asociácie www.sda.sk, z nepřeberného množství zahraničních webů lze jistě doporučit web Mezinárodní asociace vzdělávání debatou IDEA www.idebate.org . Tato publikace je úpravou textu A. Snidera a M. Schnurera. Oba autoři se o své znalosti velmi aktivně podílí – mj. na stránce http://debate.uvm.edu/web .

Mnoho z dovedností spojených s debatou se objeví až po jisté přípravě. Jiné se projeví jen prostřednictvím samotné debaty. Sebedůvěra v myšlení, efektivita vyhledávání informací, příprava a komunikační dovednosti, to všechno jsou pojmy, jejichž obsahy staví jeden na druhém a tvoří základy, které budou žákům sloužit po celý zbytek jejich životů. Když zapojíte žáky do debat, činíte mnohem více, než že jim přitažlivým způsobem zprostředkujete probíranou látku. Poskytujete jim také nástroje, které budou potřebovat k úspěchu v mnoha dalších oblastech.

Kapitola osmá
Realizace předmětových debat

- Příprava a časový harmonogram předmětové debaty
- Uspořádání učebny
- Oznámení debaty
- Přípravný čas
- Časový rozvrh a plynulost programu
- Diskuse po debatách
- Nahrávání debat na video, propagace v TV
- Pozorovatelé zvenčí
- Inscenování ukázkových debat nejlepších žáků

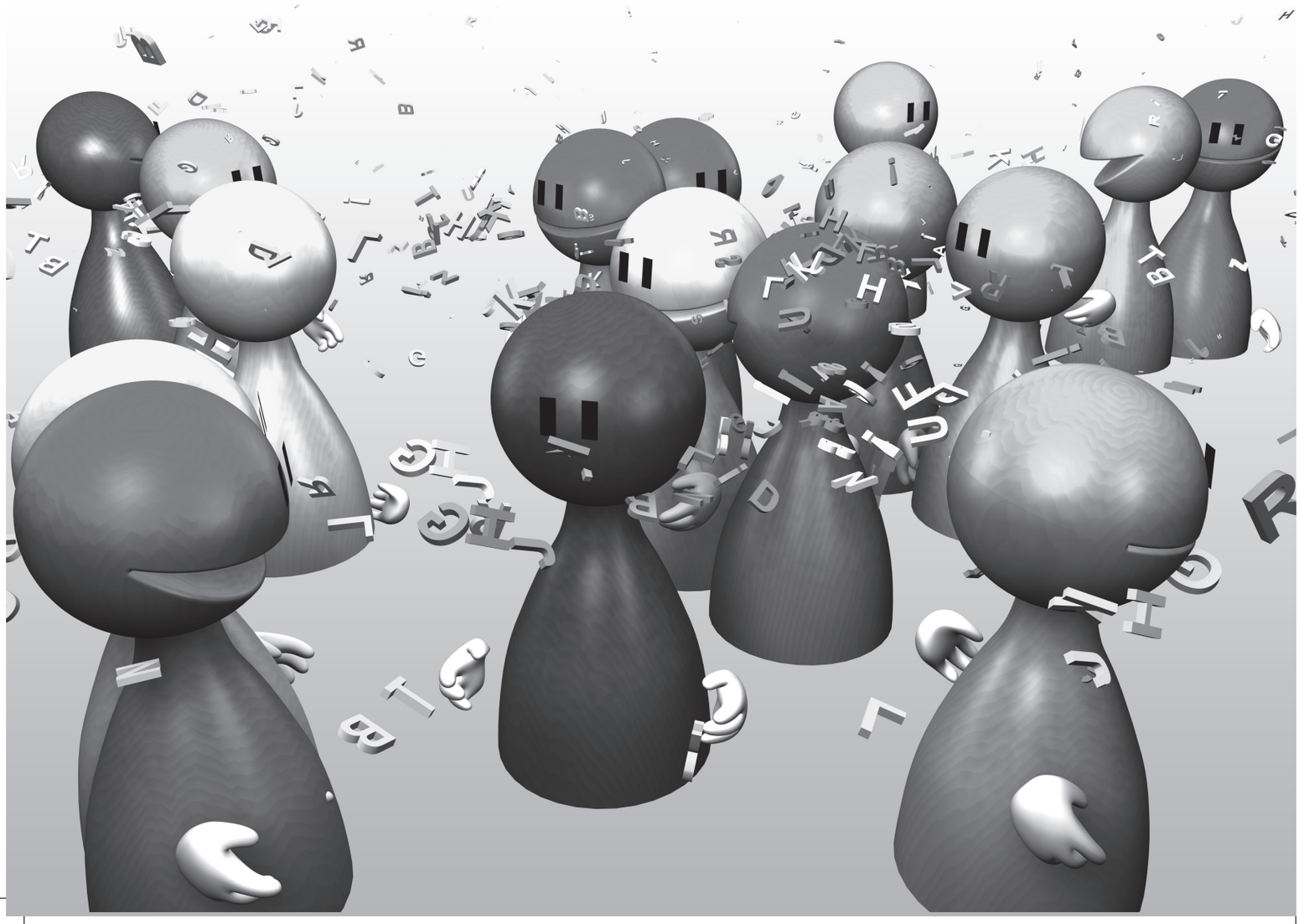

Tato kapitola nabízí praktické rady pro realizaci předmětových debat. Rozebíráme problematiku plánování, inscenování a časový rozvrh předmětových debat. Debaty lze nahrát na video a využít k výuce dalších tříd, i tím se tato kapitola zabývá. Konečně rozebíráme, jak organizací veřejných a přesahujících aktivit využít debaty k obohacení vaší školy a komunity.

Příprava a časový harmonogram předmětové debaty

Čas je při plánování a realizaci předmětových debat nejzávažnější proměnnou. Jedna z věcí, která vás od snahy využívat metody debaty častěji může odradit je ta, že debatování zabere čas. Jednoduchý způsob jak potřebný čas spočítat je vzít čas jedné debaty a vynásobit jej počtem zapojených žáků děleno počtem žáků v každé jednotlivé debatě. Tímto způsobem se čas potřebný na sérii debat „dva na dva" o délce deseti minut na každou debatu s tříminutovou rezervou na zahájení a ukončení, které se zúčastní 28 žáků, vypočítá takto:

10 min. + 3 min. × 28 žáků / 4 = 91 minut.

Debata by vždy měla proběhnout najednou. Ve standardních podmínkách 45 minut na hodinu to znamená maximálně jednu čtyřicetiminutovou debatu nebo dvě dvacetiminutové atd. Je dobré počítat s nějakým časem mezi ukončením jedné a započetím další debaty, stejně jako s faktem, že takové aktivity málokdy začnou skutečně přesně. Doporučujeme také vymezit jistý čas na diskusi celé třídy o proběhlých debatách, což je prostor, kde může proběhnout velmi účinné učení.

Jinými slovy, v českém prostředí, čase, který máme k dispozici, a množství kompetencí, které musíme rozvinout (nemluvě již o znalostech) jsou reálné tyto přístupy:

a) série kratičkých debat (4–10min maximálně), ve kterých debatují 2–4 žáci, ostatní rozhodují. Série proběhne v jedné, maximálně ve dvou vyučovacích hodinách,
b) 1–2 „hlubší" debaty v hodině, ve které debatuje 4–6 žáků, ostatní rozhodují. Tyto debaty mohou proběhnout několikrát za rok (na různé teze) tak, aby se všichni vystřídali v roli vystupujících.

Plánování debat pomůže, když se týmy vytvoří a teze formulují co nejdříve. Jakmile jsou týmy a teze určeny, můžete rozvrh vytisknout a zveřejnit, třeba na nástěnce ve třídě. Lze jen doporučit nechat si nějaký čas po sérii debat nebo na konci pololetí na „náhradní termín". Zcela nevyhnutelně bude v průběhu série debat někdo chybět a na tuto možnost je při plánování třeba myslet. Pokud předmětové debaty prostě zabírají příliš mnoho času na to, aby se vešly do vašeho rozvrhu, existují alternativy. Debaty lze například konat mimo vyučování (ne všichni žáci jsou nadšeni ze školní návštěvy filmového představení, „sportovního dne" a dalších podobných aktivit – pro takové žáky může být debata vhodnou alternativou) a nahrát na video, takže se na ně můžete podívat až bude dostatek času.

Uspořádání učebny

Fyzický prostor, ve kterém se debata odehrává, je důležitý pro vytváření vhodného prostředí jak pro prezentace, tak pro sledování debat. Naštěstí téměř každá učebna je vhodná. Je-li dostatečně velká pro počet žáků ve třídě, je také vhodná pro organizaci debaty.

Debatéři by měli sedět v přední části místnosti tváří ke třídě. Každý tým by měl mít svoji lavici. V čele místnosti, v neutrálním prostoru napůl cesty mezi místy pro oba týmy může být umístěno řečniště. Pokud je to možné, bude vhodné vybavit řečniště stupínkem, pultem nebo alespoň stojanem na noty, který bude sloužit k odkládání poznámek. Při významnějších příležitostech lze na stupínek či pult vyvěsit logo školy, města atp., případně symbol připomínající problematiku debaty.

Pokud je to možné, posluchači by měli mít k dispozici lavice, aby si v průběhu debaty mohli psát poznámky, a pokud budou v roli rozhodčích, potom i pro psaní poznámek k verdiktu. Měl by být určen časoměřič, který bude sedět v první řadě či blízko debatérům tak, aby jej snadno viděli. Časoměřič by měl zajistit, že debatéři vědí, kolik času jim zbývá – například zvednutím rukou s příslušným počtem zvednutých prstů, nebo prostě hlasitým oznamováním zbývajícího času. Ujistěte se, že časoměřič dává pozor a je přesný. Když vyprší čas, řečník by měl dokončit větu a posadit se.

Oznámení debaty

Rozhodně doporučujeme, aby žáci měli k dispozici psaný seznam uvádějící teze a pořadí debat a vystupujících řečníků nebo týmů. Konec každé „debatní hodiny" by měl obsahovat upozornění, kteří žáci budou debatovat v následující hodině.

Přípravný čas

Přípravným časem se rozumí fáze debaty mezi koncem jedné řeči a začátkem řeči následující. Doporučujeme dát každé straně během debaty k přípravě jistý prostor. Přípravný čas žákům pomáhá srovnat myšlenky a konzultovat další postup s partnerem/partnery. Přípravný čas lze rovněž využít tak, že učitel debatu komentuje. Můžete nabídnout (pozitivní) komentáře o taktice a argumentech, které zazněly a u kterých chcete, aby si jich třída všimla.

Během přípravného času žáci přemýšlí o tom, jak reagovat na tvrzení opoziční strany. Často si rychle nastíní argumenty, které chtějí použít, proberou nápady a strategii pro další řeč. Delší debaty, týmové debaty a debaty, které vyžadovaly náročnější přípravu, budou přirozeně žádat více přípravného času. U kratších či na přípravu méně náročných debat lze čas na přípravu mezi jednotlivými řečmi vypustit.

Žák sledující čas by měl plynutí přípravného času každého týmu hlasitě oznamovat.

Časový rozvrh a plynulost programu

Každá debata je poměrně intenzivní výměnou myšlenek a informací. Kritická argumentace tohoto druhu stimuluje, může však na jednotlivce, kteří na ni nejsou zvyklí, klást velké nároky. Organizujete-li proto více debat, bude vhodné dělat mezi jednotlivými debatami kratší přestávky. Přestávky umožní žákům dokončit vypisování rozhodnutí a poznámek, připravit se na další debatu a případně si odskočit. Přestávky rovněž pomáhají udržet pozornost publika. Ujistěte se, že žáci vědí, jak dlouho bude přestávka trvat.

Diskuse po debatách

Předmětové debaty často otevírají dveře novým směrům uvažování a vyvolávají otázky. Žáci nezřídka tyto směry uvažování a otázky chtějí dále sledovat. Naplánujte po každé debatě čas na otázky a sdílení názorů a nápadů vztahujících se k předmětu debaty. Pro žáky, kteří jsou v tuto chvíli již poměrně hluboce zaangažováni do problematiky debaty, může být taková diskuse významnou vzdělávací příležitostí. Diskusi lze zahájit výzvou publiku ke kladení otázek a komentářů. Pokud obecenstvo nebude živě reagovat, může třídě a debatérům otázky klást učitel. Mohly by zaznít například tyto:

- Čí prezentace byla nejlepší a proč?
- Kdo měl silnější argumenty a proč?
- Kdo měl silnější důkazy?
- Dozvěděli jste se prostřednictvím této debaty něco nového?
- Zda a jakým způsobem debata změnila váš předchozí postoj k dané problematice?
- Chyběl v této debatě nějaký významný argument?

Je důležitě vést žáky k pozitivním komentářům po debatě. Žáci, kteří právě dodebatovali, se hodnocení trochu obávají a chválu spolužáků velmi ocení. Další formou účasti třídy je vyzvat členy auditoria ke stručné, maximálně minutové řeči na podporu jedné ze stran.

Nahrávání debat na video, propagace v TV

Videonahrávky debat mohou být velmi užitečným nástrojem. Pokud se vám podařilo natočit dobrý příklad předmětové debaty, můžete jej použít později a ukázat jej novým žákům jako příklad a model procesu. Většina z nás až tak úplně přesně neví, jak vypadáme při prezentaci a přednášení formální řeči. Sledování sebe sama na videu má jako zpětná vazba a pomoc při odhalování chyb dopad často mnohem větší, než jakákoliv kritika. Sebesledování obvykle odhalí mnoho z problémů, kterých by si jinak žák nevšiml. Mezi věci, které na sobě žáci obvykle odhalí patří:

- odmlky doprovázené vycpávkami („hmm“, „eeh“ atd.), které za normálních okolností neslyší, koktání a opakování slov,
- rušivá gesta, postoj, pohyby (velmi zábavné a poučné je přehrát vystoupení zrychleně!),
- nedostatek gestikulace a pohybu,
- monotónní hlas (díky rezonanční komoře hlavy nám naše hlasy obvykle znějí lépe, než jak je slyší posluchači),
- nedostatek jasné organizace a struktury řeči, když řešíme hlavní body,
- kostrbaté formulování argumentů,
- nedostatečné vysvětlení argumentů a myšlenek,
- nereagování na hlavní body vyslovené opoziční stranou,
- neschopnost stručně a jasně shrnout argumenty v debatě.

Videonahrávky debat mohou sloužit dalším významným cílům. Lze je použít jako dokumentaci vaší činnosti v hodinách při hospitaci vedení školy nebo inspekci. Jak ředitelé, tak ČŠI milují inovativní metody, důkazy rozvoje kompetencí, používání interaktivních prvků a využívání technických udělátek. Videonahrávky mohou sloužit jako působivé ukázky vašich pedagogických snah. Nahrávky můžete také použít jako ukázku kolegům, kteří, pokud sami uvažují o použití metody, takovou ukázku jistě přivítají.

Není navíc nemožné dostat výsledky vašich předmětových debat do vysílání televize. Lokální stanice jsou většinou za jakýkoli seriózní materiál vděčné. Ve snaze zajistit si při současném demografickém vývoji budoucí žáky může vedení školy publicita dokládající „nadstandardní práci“ a využívání „inovativních metod“ velmi zajímat! Navíc žáci se v televizi vidí velmi rádi a ještě raději vidí úspěchy svých dětí jejich rodiče. Být „v televizi“ (a smysluplně tam hovořit) mezi takové úspěchy jistě patří!

Je však třeba poznamenat, že videonahrávky debaty sebou nesou minimálně dvě úskalí: 1/ amatérské záběry zůstanou amatérskými záběry a kvalita záznamu může snížit úroveň jinak vynikající debaty. Zachytit kvalitně zvuk je bohužel v amatérských podmínkách výkon takřka nemožný 2/ je třeba pečlivě volit formu debaty – živou, dynamickou, s krátkými monologickými výstupy a naopak co nejvíce dialogických forem. Debata, která v reálu působí živě a diváky vtahuje, může totiž ze záznamu vypadat poměrně nudně. Z obou poznámek vyplývá – chystáte-li se nabídnout debatu městské či lokální televizi, jistě neprohloupíte, když si necháte poradit s režií, zatímco kameru a střih a nejlépe tedy celý záznam svěříte do rukou odborníků.

Posledním využitím videonahrávek je archivace. Po letech poskytují zajímavou (a často zábavnou) dokumentaci výkonů žáků.

Pozorovatelé „zvenčí“

Předmětové debaty mají vzdělávací přínos pro účastníky, mohou však být velmi informativní i pro jejich pozorovatele. Žáci říkají, že sledováním debat se naučí téměř tolik, jako když jsou jejich aktivnímu účastníky. Vzhledem k tomuto výsledku můžeme doporučit čas od času pozvat jiné, aby sledovali debaty ve vašem předmětu.

Ke sledování debaty můžete pozvat několik kategorií pozorovatelů. Budou mezi ně patřit zástupci vedení školy, zřizovatele a inspekční orgány, kolegové učitelé, žáci, které zajímá co děláte, rodiče, potenciální pomocníci a možná i ti, které zajímá téma, na které debatujete.

Předtím, než někoho zvenčí pozvete do hodiny, bude vhodné nejdříve získat souhlas žáků (a vedení školy, pochopitelně). Takto žáci získají pocit, že mají jistou míru kontroly nad „svým prostorem“ a vy můžete být klidní, že žáci jsou připraveni být pozorováni. Pozorovatelé zvenčí by měli být v jistých směrech omezeni. Není moudré zvát hosty, dokud nejsou žáci s procesem debaty plně obeznámeni a necítí se příjemně. Vyučovací hodina se často stane bezpečným a privátním místem, kde žáci mohou debatovat v relativním pohodlí a bezpečí. I když je pravda, že žáci se v prvních debatách cítí pohodlně jen málokdy, po několika takových debatách se uklidní a v této chvíli by pozorovatelé zvenčí již neměli být příliš rušivým jevem.

Rozhodně musíte uvážit, zda a nakolik dovolíte pozorovatelům zvenčí vstupovat do debaty. Dospělí účastníci často chtějí přispět svojí zkušeností, to se ale občas nemusí líbit žákům – doporučujeme proto předem jasně vymezit zda a kdy mohou k diskusi přispět.

Byli jsme několikrát svědky toho, že škola využila debaty k vlastní propagaci a pozvala si k pozorování debaty významné hosty. To je jistě v pořádku. Bohužel jsme však viděli i situaci, kdy ve snaze „předvést se“ na úrovni učitelé žákům přespříliš pomáhali s přípravou a to až tak, že žákům nutili své argumenty či dokonce jim připravili celé řeči! Netřeba dodávat, že takový přístup je zcela v rozporu se vzdělávacími cíli debaty! Pro žáky i zapojené učitele je taková „debata“ (spíše však vystoupení cvičených zvířátek) katastrofou.

Poté, co pozorovatelé zvenčí viděli vaši předmětovou debatu, je určitě vhodné pokračovat krátkým setkáním, abyste získali reakci a zpětnou vazbu. Takové setkání je ideální příležitostí k tomu, abyste si uvědomili problémy, kterých jste si dříve nevšimli, získali pro vaše aktivity v hodinách kladnou zpětnou vazbu a vyzvali hosty k podpoře nebo zapojení do vaší práce.

Inscenování ukázkových debat nejlepších žáků

Jestliže vaši žáci předvedli v hodině zvláště dobrou debatu, mohlo by stát za úvahu zopakování této debaty pro širší publikum. Jak jsme již naznačili, debaty mohou být užitečné a vzdělávací nejen pro účastníky, ale i pro diváky. To je dostatečné ospravedlnění pro zorganizování některé z vašich úspěšných debat pro více posluchačů.

Stejně jako ve výtvarné výchově mají žáci výstavky svých prací, tak i žáci, kteří se zapojili do debat, si zaslouží svojí „výstavku“. Zjistili jsme, že jak na středních, tak na vysokých školách mají představitelé školy zájem představit kvalitní výsledky žákovské práce. Pro ukázkovou debatu nemusíte měnit formu debaty, musíte ale uvážit změnu podmínek, které by měly vyhovovat většímu publiku – může být, že budete potřebovat ozvučení místnosti či prostranství, rovněž představení teze a účastníků asi proběhne formálnějším způsobem než v případě debaty v hodině. Je mnoho míst, kde se taková debata může konat. Patří mezi ně:

- Žákovská „akademie“.
- Den otevřených dveří.
- Mimoškolní akce zaměřená na žáky.
- Ukázka debatování pro zřizovatele a vedení školy, školní radu, pedagogický sbor nebo dokonce pro jinou školu.
- Akce organizovaná pro skupiny, které se zajímají o debatovanou problematiku.

Kapitola devátá
Účast diváků v debatě

- Žáci jako diváci
- Žákovské publikum a psaní poznámek
- Žáci jako rozhodčí a kritici
- Zdůvodnění verdiktu
- Otázky obecenstva
- Řeč z pléna
- Vyhlášení hlasování

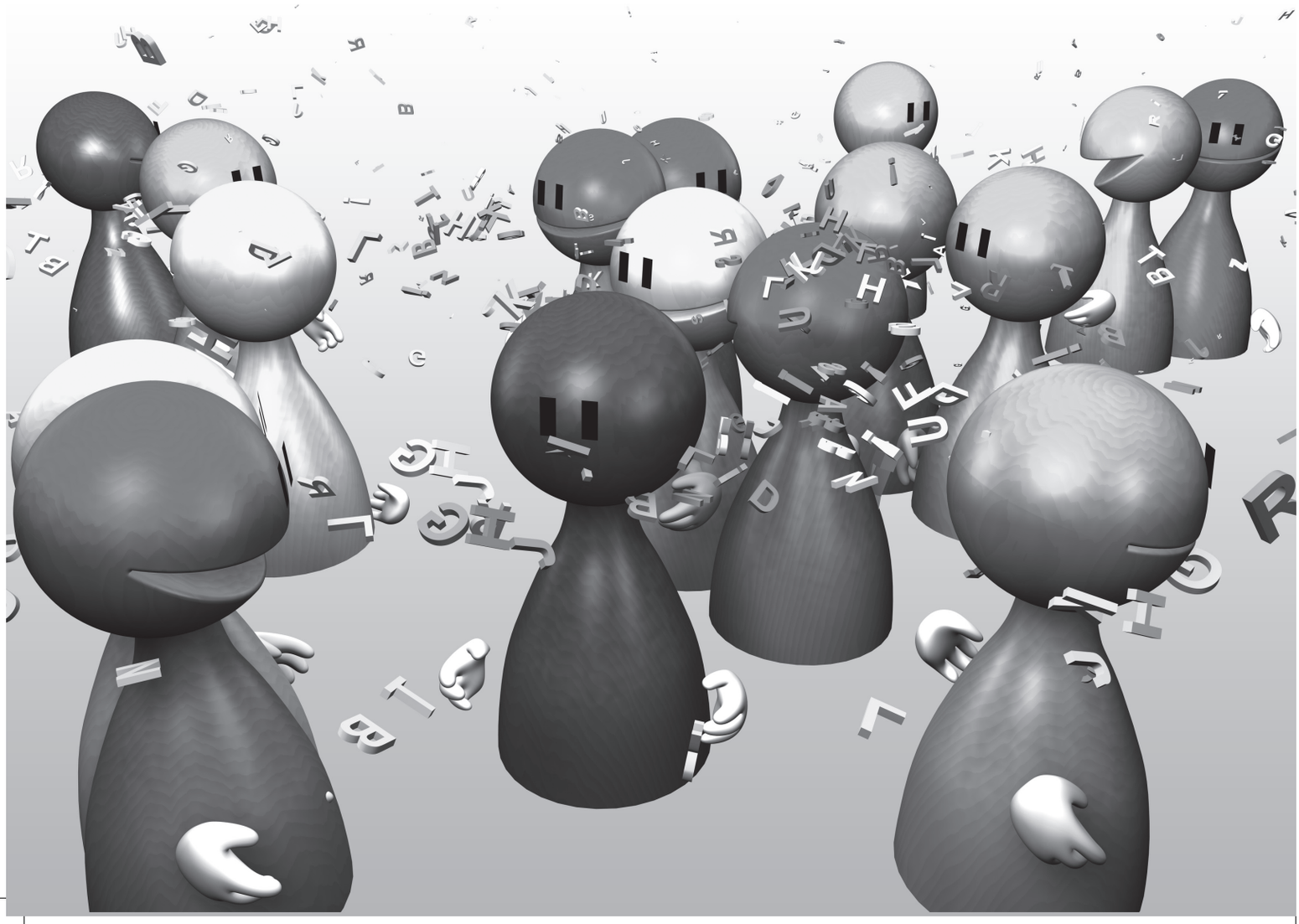

Jednou z nejzávažnějších výhrad proti předmětovému debatování je, že soustředí výukovou energii na několik málo žáků a zbytek nechává poslouchat. Tato kapitola se věnuje technikám jak zapojit do předmětových debat všechny žáky. Dále vysvětlíme, jak může obecenstvo přispět ke zlepšení debatního procesu a jak mohou přihlížející z debatního procesu profitovat.

ŽÁCI JAKO DIVÁCI

Žáci sledující předmětové debaty čelí různým tlakům. Celá debatní situace od nich vyžaduje kritičnost k argumentům, které slyší a prezentacím, které vidí. Pro mnohé z nich je role kritika nová, neznámá, a proto se do ní někdy zapojují příliš opatrně, nebo naopak s až přílišným zaujetím. Žáci cítí jistý vzájemný druh jednoty, protože vědí, že dříve či později se do debaty a prezentace před třídou zapojí všichni. Tento tlak se může jevit kontraproduktivním, může však být využit vzájemně posilujícím způsobem. Nepohodlí, které žáci cítí účastí v něčem odlišném a riskantním jako je debata, se vyrovnává posílením vědomí vzájemnosti, které cítí, když se učí jak pomoci jeden druhému.

Učitel chce u publika vytvořit komunikativní prostředí, které je uklidňující, povzbuzující a bezpečné. Žáci čelící argumentům se potřebují opřít o publikum přátelských a podporujících spolužáků. Doporučujeme všem učitelům, kteří plánují použít debaty při výuce předmětu, aby toto žákům vysvětili. Naše zkušenost dokládá, že žáci si tuto radu berou k srdci. Učitel by se měl snažit být vzorem chování, které vytváří současně aktivní a vstřícně kritické prostředí.

Jestliže je nutné dát debatujícím žákům vážné kritické připomínky, doporučujeme, abyste je předali privátně a jen těm, kterých se týkají. Požadavky, které na žáka klade „býti debatérem" jsou značné a vytváří u žáků zranitelné místo: omezit otevřenost veřejné kritiky hned od počátku školního roku je na místě. Zdá se, že žáci kritiku lépe zvládají, lépe jí rozumí a přijímají v soukromí. Kritika před celou třídou a bezprostředně po debatě se míjí vzdělávacím účinkem.

Pokud učitel chce nabídnout kritiku ústně a veřejně, je vhodnější sumarizovat několik debat a připojit seznam připomínek k aspektům, na kterých je třeba dále pracovat. Bude také vhodné se soustředit na pozitivní aspekty výkonu žáků. Zdůrazněním úspěšných postupů žáci získají vzpruhu, která napomáhá vytvoření přátelského vzdělávacího prostředí. Kritika jako taková žáky neděsí, je jim ale nepříjemná veřejná, individuální kritika o jejich osobních výkonech. Měli byste žáky ujistit, že případná kritika nezazní veřejně.

Na závěr každé debaty třída účastníkům za jejich výkony zatleská. Ačkoliv se potlesk pravděpodobně spustí spontánně po první debatě, doporučujeme vám být prvním, kdo tleskat začne, ostatní žáci se automaticky přidají. Toto gesto nastavuje standard, který bude dodržován i v dalších debatách a pomáhá vytvářet pozitivní atmosféru.

Ne všichni žáci ví, jak se při debatě chovat. Pro některé z nich může být situace nová a mohou reagovat nezvykle, někdy až bezohledně. Je velmi důležité, aby si vyučující udržel nad situací a publikem kontrolu. Přísná disciplína není nutná, myslíme si však, že je doporučeníhodné, aby učitel zakročil, když jsou překročeny některé základní standardy slušného chování. Mezi ty řadíme zejména:

- Úctu k jednotlivci.
- Úctu k odlišnému názoru.
- Zachování svobody sdělovat vlastní nápady.

ŽÁKOVSKÉ PUBLIKUM A PSANÍ POZNÁMEK

Užitečným způsobem zapojení třídy je vyzvat diváky, aby psali během debaty poznámky. Psaní poznámek zesiluje soustředění posluchačů, pomáhá žákům zapamatovat si přednesené argumenty a **dramaticky** zlepšuje jejich komentáře a rozhodování po debatě. Techniky psaní poznámek byly nastíněny v sedmé kapitole.

Psaní poznámek je dovednost, kterou je třeba cvičit – pomáhejte žákům zlepšovat jejich zápis, dbejte na to, aby si žáci psali poznámky pečlivé a úplné. Po hodině poznámky společně se zdůvodněním rozhodnutí vyberte. Tyto můžete – podle svého uvážení – zkontrolovat, oznámkovat a vrátit.

Pokud budete chtít poznámky zapsané během debaty známkovat, udělejte tak rychle zběžným „skenováním". Navrhujeme, abyste hodnocení poznámek založili na následujících kritériích:

- Podrobnost záznamu jednotlivých tvrzení.
- Úplnost poznámek o všech řečech.
- Vhodný formát a organizace (jak naznačeno v kapitole šesté).
- Rozpoznání nejzávažnějších nebo slabých argumentů.

Pochopitelně, že je nutné aby žáci kritéria hodnocení záznamu debaty znali předem.

ŽÁCI JAKO ROZHODČÍ A KRITICI

Rozhodování debat žáky může přinést skvělou příležitost nejen pro plnější zapojení do debatního procesu, ale také k poznání komplikované povahy akademických témat. Tlak vrstevníků má mocný vliv. V souvislosti s tlakem vrstevníků se často zmiňují negativní aspekty, v tomto případě však může být využit kladně. Podle našich zkušeností se žáci mohou od sebe vzájemně mnoho naučit (připomínáme, že hovoříme o kladném aspektu tohoto procesu) a poznámky a připomínky vrstevníků často vedou k akci a učení.

Tlak vrstevníků vytváří podmínky pro žáky – rozhodčí a kritiky předmětových debat. Žáci se stávají odpovědnými za průběh a výsledky vzdělávacího procesu, což zásadním způsobem mění vyučovací proces ve vaší hodině. Namísto standardní situace, kdy jsou to učitelé, kdo hodnotí, v předmětových debatách se publikem, hodnotiteli, kritiky a rozhodčími stávají všichni přítomní, žáci i učitel. Podle naší zkušenosti žáci pracují pilněji, když nechtějí zklamat své spolužáky. Žáci budou nejenom pilní, ale také se budou obecně lépe chovat. Tato zodpovědnost představuje významnou vzdálenost na cestě vytváření bezpečného intelektuálního prostředí.

Žáci se často ptají na kritéria, podle kterých by měli debaty rozhodovat. Žádná univerzálně správná odpověď, pochopitelně, neexistuje. Můžete tedy dát různé odpovědi podle vzdělávacích cílů a povahy vašeho předmětu. Existuje několik modelů, které lze použít, a můžete navrhnout jeden nebo více těch, které vám budou připadat vhodné. Jednou z možností je navést vaše žáky směrem k charakteristice „lepšího debatéra" uvedené v kapitole 7 nebo k materiálu v kapitole 10.

V modelu „podle vašeho názoru" žáci hlasují pro stranu, která představila argumenty, kterým rozhodčí nejvíce věří. Což ovšem není hlasování o výkonu spolužáků. Tento druh hodnocení může být vhodný u debat o problematice faktů a sporech, na které žáci nemají vyhraněný názor.

V modelu „lepší debatní práce" žáci hlasují pro stranu, která odvedla lepší práci při argumentaci a obhajobě své linie, ne o straně ,o níž osobně věří, že je správná. Po žácích se chce, aby zhodnotili práci, která právě před jejich očima proběhla, nejde zde o to používat debatu jako měřítko pravdy.

V modelu „lepší prezentace" žáci hlasují pro stranu, která lépe své myšlenky prezentovala ve smyslu řečnickém – hodnotí se přednes, organizace/struktura a skladba/kompozice. Hodnocení se tedy spíše rétorické výkony debatérů než obsah. Takové hodnocení bude vhodné v hodinách jazykové výuky.

Tyto různé modely mohou být dále zajímavými způsoby kombinovány. Nejběžnější je kombinace hodnocení obsahu a přednesu, osvědčilo se zvlášť hodnotit kategorii „připravenosti". Pokyny rozhodčím v publiku jsou pro úspěch předmětové debaty velmi důležité. Učitelé by se měli rozhodnout, který z modelů nebo které modely jim nejvíce vyhovují a jsou nejvhodnější pro předmět debaty. Navrhovaný model rozhodování by měl být publiku sdělen před debatou, debatérům pochopitelně mnohem dříve.

Zdůvodnění verdiktu

Jakkoliv není nezbytné, aby žáci po předmětové debatě vypisovali zdůvodnění svého rozhodnutí, doporučujeme to jako cennou aktivitu, která zvyšuje pozornost publika.

Zdůvodnění rozhodnutí by nikdy neměla chybět zdvořilost. Kritika by se neměla stát osobním útokem. Žáci by měli kritizovat argumenty, ne jejich nositele. Doporučte žákům, aby se při vypisování zdůvodnění verdiktu chovali tak, jak si myslí, že by se měl chovat učitel. Doporučte žákům, aby hodnotili zdůvodnění a argumenty, které zazněly, a nespoléhali se při dosažení verdiktu na pouhé „dojmy". Není příliš přínosné psát poznámky jako „řekli něco jako..." „...zdálo se dávat většího smyslu...". Žáci by se měli soustředit na konkrétní tvrzení, fakta, argumenty. Toto doporučení zapojuje žáky do hlubší formy analýzy a kritiky. Proces písemného zdůvodňování verdiktu může sloužit jako metoda výchovy žáků ke kritickému myšlení.

Doporučte žákům, aby svá zdůvodnění vypisovali pokud možno podrobně. Někteří ve snaze úkol si usnadnit vypisují jen malé množství rozhodujících faktorů. Debaty jsou však složitou komunikační událostí, které se jen málokdy dají rozhodnout na základě jednoho či dvou faktorů. Detailnější rozbor zdůvodnění verdiktu vyžaduje hlubší analýzu debaty, a o tom by vám mělo jít.

Doporučte žákům, aby vážili sporné body debaty. Je jen velmi málo debat, kde jedné straně „projdou" její argumenty bez účinného napadení oponenty. Obvykle je tomu tak, že každá ze stran odvede lepší práci u několika argumentů, a rozhodčí musí argumenty „vážit". Například, v debatě o reformě lékařské péče tým mohl obhájit, že v současném systému lékařské péče je problém a že tento problém je třeba řešit, avšak neobhájí, že jejich návrh bude v řešení daného problému skutečně přínosný. V tomto případě, i když „vyhráli" argument o potřebě jednat, postup, který hájí problém, účinně neřeší. Proto tuto debatu nevyhrají.

Významným aspektem vzdělávacího procesu je poskytnout po debatě rozhodnutí debatérům. Debatéři mohou srovnávat různé reakce spolužáků – rozhodčích a zvláště na ně zapůsobí komentáře a připomínky, které u mnoha zdůvodnění naleznou. Protože přístup spolužáků je jiný a nabízí větší rozmanitost, podle naší zkušenosti žáci čtou zdůvodnění verdiktů od svých spolužáků mnohem pozorněji než stejná zdůvodnění od učitele.

Věříme, že písemná zdůvodnění rozhodnutí by v záhlaví měla nést jméno hodnotícího, protože žáci musí za své připomínky nést zodpovědnost. Uvedení jména zmírní komentáře a poznámky a umožní vzájemnou interakci, kdy žák se může chtít ptát jiného (nejen debatér rozhodčího, ale i rozhodčí mezi sebou, pochopitelně), aby vysvětlil svůj komentář, připomínku, hodnocení atp. Pokud si však myslíte, že připomínky budou konkrétnější a užitečnější, zachová-li se anonymita autorů, anonymita jako možnost zůstává.

Otázky obecenstva

U některých forem debat a podle uvážení učitele lze žáky vyzvat, aby na konci debaty kladli diskutérům otázky. Tento proces může odhalit sílu a slabiny argumentů, prozkoumat důležité sporné body, kterými se debatéři nezabývali, vyjasnit argumenty a osobně publikum zapojit.

Otázky lze vyslechnout a zodpovídat v různých fázích debaty. Jednou z možností je vymezit pro dotazování čas před posledními řečmi obou stran. Protože shrnující řeči obou stran teprve přijdou na řadu, obecenstvo může klást otázky každé ze stran. Tyto otázky a odpovědi vedou pozornost k bodům, které jsou pro publikum důležité, a debatéři je tak při svých závěrečných řečech mohou vzít v potaz. Takovýto postup je však nevýhodný v tom, že narušuje plynulý tok debaty.

Otázky lze také klást po skončení debaty, a tak mohou shrnout celou debatu bez přerušení její plynulosti Takové uspořádání není limitováno časem. Otázky mohou přijít od všech posluchačů anebo od panelu tazatelů – žáků, kteří byli pověřeni připravit otázky pro každý z týmů. Když klade otázky prostě kdokoliv, může se stát, že otázce je věnována slabší pozornost a péče. Jestliže je k této činnosti určen panel žáků, tázajících bude méně, zato je zde vyšší pravděpodobnost, že budou závažnější a dobře promyšlené. U žáků, kteří vnímají kladení otázek jako „zadání", je vyšší pravděpodobnost, že věc vezmou vážně a vloží do ní více snahy.

V jakékoliv debatě mohou být otázky kladeny ústně nebo v písemné formě. Otázky napsané (odevzdané v průběhu debaty) se snadno kladou, mají sklon být méně osobní a mohou být „probrány" tak, že jen ty nejlepší jsou nakonec položeny. Ústně kladené otázky mají sklon trvat déle při kladení, jsou osobní a dávají pocit otevřené diskuse. Navrhujeme vám vybrat si tu variantu, která nejlépe vyhovuje vašim potřebám.

Řeč z pléna

Namísto anebo jako dodatek k dotazování může být publikum vyzváno k přednesení krátkých řečí, „řečí z pléna". Tyto řeči dávají obecenstvu příležitost vstoupit do debaty a dát najevo své názory.

Řeči z pléna se obvykle používají namísto částí debaty otázek a odpovědí a v rámci průběhu debaty se kladou na stejná místa jako křížový výslech/dotazování/interpelace. Nejlepším místem v debatě pro řeči z pléna je buď před závěrečnými řečmi obou stran nebo poté, co debata skončila. Řeci z pléna jsou časem pro obecenstvo, aby učinilo své rozhodnutí.

Ujistěte se, že publikum ví, že dostane příležitost pronést řeči z pléna. Oznámení na začátku debaty umožní zájemcům řeč si připravit a tak zvyšuje úroveň projevů. Když nastane čas pro řeči z pléna, učitel nebo moderátor debaty požádá publikum, aby přednesli své příspěvky. Řeči z pléna obvykle trvají jednu minutu každá a tak umožňují mnoha lidem vyslovit své názory. Osvědčuje se rozvrhnout řeči podle toho, kterou stranu v debatě podporují. Zatímco jeden z žáků přednáší řeč z pléna, ti, kteří čekají, mohou být požádáni, aby oznámili ve prospěch čí strany budou hovořit, tak aby moderátor mohl vhodným způsobem vyvážit množství řečí pro každou stranu a zajistit jejich střídání. Žádný z mluvčích z pléna nesmí přednést více, než jen jednu řeč.

Obvykle je tomu tak, že řečníků se hlásí málo – až do chvíle, kdy se přihlásí a promluví první. Jakmile však jeden z členů publika prolomí ledy, je běžné, že ostatní se přidávají. Je tedy třeba – pokud je problém s prvním či prvními dvěma dobrovolníky, vytipovat vhodné žáky a přímo je vyzvat. Nepřipusťte příliš mnoho řečí z pléna, protože by mohly rozředit debatu účastníků.

Vyhlášení hlasování

Požádejte žáky, aby na základě formy, kterou jste pro hlasování vybrali, hlasovali pro jednu či druhou stranu v debatě a vypsali zdůvodnění svého rozhodnutí. Není to nezbytně nutné, nicméně tuto praxi doporučujeme. Jak naznačila definice, debata verdikt žádá a hlasování a zdůvodnění hlasování tento verdikt přináší.

Hlasování se může konat ihned po debatě. Když jsou řeči završeny, může následovat krátká přestávka a poté učitel požádá o hlasování zvednutím rukou – sečtením hlasů pro každý z týmů určí a oznámí verdikt. Jakkoliv je tento proces okamžitý a napínavý, vyvolává jistou nervozitu. Hlasování lze odložit, pokud žádáte odevzdat písemná zdůvodnění verdiktu. Učitel může vybrat rozhodnutí na začátku další hodiny. Tato rozhodnutí pročte a v další hodině konečně seznámí zúčastněné s výsledkem debaty, čímž se verdikt posouvá o dvě vyučovací hodiny. I když je takové rozhodnutí méně bezprostřední, tento proces nabízí zpětnou vazbu o rozhodnutí, aniž by některé účastníky debaty zbytečně znervózňoval.

Vyhlášení výsledku hlasování může být buď obecné, nebo konkrétní. Obecné vyhlášení hlasování znamená, že učitel oznámí, která strana získala více hlasů, ale neupřesní, kolik hlasů která strana získala. Tento postup je trochu méně přesný, ale vyhnete se tak nutnosti oznámit, že negativní strana v debatě, ve které afirmace obhajovala nutnost nukleárního odzbrojení, zvítězila poměrem dvaceti pěti ku jednomu hlasu. Konkrétní vyhlášení výsledku označí „vítěze" debaty, ale také konkrétně upřesní kolik hlasů která strana získala. Toto oznámení může být dobrým ukazatelem toho, zda jste byli svědky „těsné" debaty, jak naznačí poměr hlasování čtrnáct ku dvanácti, ale také naznačí, když byla debata a její výsledek jednoznačné.

Kapitola desátá
Hodnocení předmětových debat

- Cíle hodnocení
  - Hodnocení osvojení předmětu debaty
  - Hodnocení debatních dovedností a přípravy
  - Hodnocení argumentace
- Metody hodnocení
  - Žáky vypsaná zdůvodnění verdiktu
  - Hodnocení kolegy v týmu
  - Použití vašeho vlastního zdůvodnění verdiktu
  - Šablona hodnocení
  - Hodnocení zlepšení prostřednictvím opakování

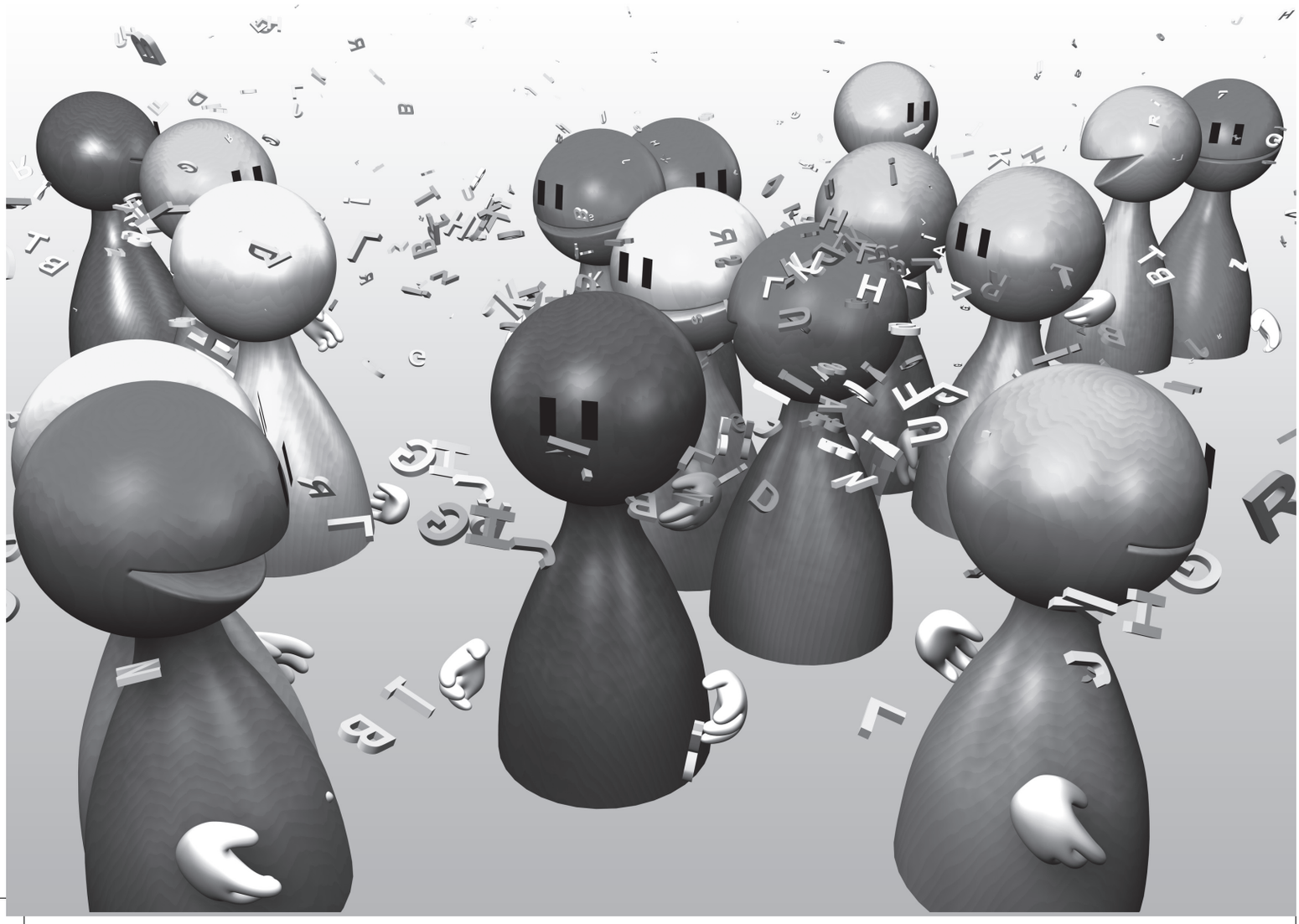

Tato kapitola probírá cíle a metody hodnocení předmětových debat. Poté, co si vybere formu debaty, která nejlépe vyhovuje záměrům a vzdělávacím požadavkům předmětu a poté, co debata zdárně proběhne, čelí učitel poslední „překážce“: jak ohodnotit výkony žáků. Tato kapitola vám pomůže ustavit schéma pro známkování žáků, ale také vám prostřednictvím hodnocení a stimulací žáků poskytne inovativní techniky pro další zapojení obecenstva do předmětových debat.

Protože debata je ve svých samotných základech subjektivní, lze výkony žáků obtížně hodnotit. Dalším faktorem je, že mnoho učitelů nemá s debatou zkušenosti. Tato kapitola představuje některá kritéria, které vám pomohou hodnotit předmětové debaty. Je rozdělena do dvou oddílů: „filozofické“ základy hodnocení výkonů v debatě a několik pragmatických metod, které vám pomohou ohodnotit debaty. Tato kapitola také nabízí návod žákům, jako hodnotit své spolužáky.

Cíle hodnocení

Tento oddíl zkoumá cíle v pozadí hodnocení debat. Probíráme v něm některé způsoby jak určit, zda se žáci „dostali” do předmětu debaty, způsoby, jak hodnotit dovednosti spojené s debatou a přípravu a argumentaci.

Hodnocení osvojení předmětu debaty

Pro většinu předmětových debat platí, že jejich hodnota je v tom, že dává žákům příležitost použít znalosti, které získali ve vyučovacích hodinách daného předmětu. Jedním ze základních úkolů, které na učitele po předmětové debatě čekají, je určit, zda zúčastnění žáci použili probranou látku vhodným způsobem. Potřebujeme vědět, zda se zapojení žáci „spojili” s vyučovanou látkou. Následující oddíl pomáhá učitelům tuto otázku zodpovědět.

Větší část hodnocení spočívá ve zdravém úsudku. Jako učitel předmětu více než pravděpodobně bezpečně poznáte, zda žáci porozuměli nebo neporozuměli probíraným konceptům. Mnohem obtížnější pro hodnocení je, do jaké míry problematiku absorbovali. Protože debaty jsou konkrétní, je obtížné testovat, zda si žák osvojil široké spektrum znalostí. Jedním z možných řešení tohoto problému je změnit rozsah debatovaných tezí. Spíše než debatu na konkrétní, „úzkou“ tezi „NATO by mělo stáhnout jednotky z Afghánistánu,“ si můžete zvolit obecnější, „širší“ tezi, která žákům umožní využít znalostí, které získali během vyučování. Můžete například zvolit debatu formou veřejného fóra na tezi „NATO by nemělo zasahovat mimo území svých členů.“ Takovýto druh doplňovací teze umožní žákům rozvíjet argumentaci za použití materiálu, který zazněl v hodinách.

Když používáte debatu jako alternativní metodu namísto testu zjišťujícího rozsah osvojených znalostí žáky, vaše zaměření bude odlišné. V takovém případě pravděpodobně využijete formu debaty hraním rolí nebo formy debat o plánu, protože tyto typy debat vyžadují přípravu do hloubky a vy pravděpodobně čekáte důkaz vhledu do problematiky, pocit porozumění, který takové debaty demonstrují. Aby dokázali, že látku bezpečně ovládají, musí žáci rozumět své roli a očekáváním, což zahrnuje oznámení teze v dostatečném předstihu a seznam tvrzení, která by se v debatě měla objevit. Máte-li takový soupis argumentů, které by v debatě neměly chybět, potom byste tato očekávání měli zahrnout do instrukcí před debatou a zohlednit je při jejím rozhodování.

Žáci také mohou prokázat svoji znalost látky prostřednictvím vyhledávání informací. Když hodnotíte žáky za jejich přípravu – vyhledání informací k debatě, můžete se zaměřit na tyto základní otázky:

Použil žák informace, které zazněly ve výuce a obecný znalostní základ žáka? Debaty se neodehrávají ve vzduchoprázdnu. Celá třída by měla znát koncepty, které jste probírali v hodinách. Schopnost žáka hladce integrovat tento typ informací svědčí o jeho zapojení v průběhu výuky předmětu a také o schopnosti probíranou látku použít.

Jsou vyhledané informace aktuální? Mnoho žáků bude poctivě vyhledávat informace, často se však na podporu svých argumentů spokojí se staršími a neaktuálními texty. Význam tohoto požadavku je relativní podle debatované teze. Pokud je problematika do značné míry otázkou historickou („Francie byla spoluviníkem úspěchu nacistů“) nehraje aktuálnost informace až takovou roli. Na druhé straně však, pokud je předmětem žhavá politická současnost („Írán představuje nebezpečí“), potom jsou aktuální a rozmanité zdroje důležité. Nezapomínejte přitom, že i historické debaty se dramaticky změnily po objevech nových informací a publikaci nových argumentů.

Jsou vyhledané informace úplné nebo existují mezi nashromážděnými fakty významné mezery? Pokud jste s tématem dobře obeznámeni, potom takovouto chybu ve vyhledávání informací odhalíte okamžitě. Dokonce i když nejste detailně obeznámeni s literaturou ke konkrétní tezi, je pravděpodobné, že takováto mezera bude odhalena v průběhu debaty, často tak, že ji odkryje druhá strana. Připomeňte žákům, že argumenty o aktuálních a relevantních zdrojích jsou významnou částí debaty.

Jsou přednesené důkazy nějakým způsobem zaujaté? V průběhu vyhledávání informací k danému tématu se žáci setkají s lidmi, kteří zaujatě argumentují ve prospěch věci. Takové citace mohou být výbornou podporou argumentace. Existuje však reálné nebezpečí, že tvrzení a fakta jsou pokroucena. Připomeňte žákům, že zaujatost je vcelku běžný jev a citace odborníků by měly být doplněny dalšími důkazy.

Hodnocení debatních dovedností a přípravy

Debatní dovednosti jsou přirozenými schopnostmi, které se zapojením do procesu debaty postupně zlepšují. Účastí v debatách se rozvíjí rychlé myšlení a sebedůvěra. Příprava a trénink žáků však výsledky tohoto procesu dále zvyšují. Je možné hodnotit debatní dovednosti žáků. Následující otázky vám mohou pomoci jejich výkony oznámkovat. Předpokládáme, že většina vašich žáků mnoho debatních zkušeností nemá, proto je tento oddíl zaměřen na ty dovednosti, které mohou být nácvikem a přípravou rozvíjeny.

Působí prezentace přesvědčivě? Přesvědčivá prezentace je jednou z dovedností, které se vyvinou prostřednictvím spojení sebedůvěry a cvičení. Zahrnuje nejen obsah argumentů, ale také jejich přednes z organizačně – logického a rétorického hlediska. Všímejte si, zda vaši žáci v průběhu svých řečí sledují obecenstvo a aktivně si získávají jeho pozornost,

nebo jen čtou z poznámek. Je projev přitažlivý? Přizpůsobují hlas a způsob přednesu obsahu? Všechny tyto dovednosti vytváří schopnost přesvědčivosti a mohou být prostřednictvím nácviku pěstovány. Pro učitele je vcelku snadné rozpoznat, zda žák řeč cvičil, přičemž pochopitelně vezmete v úvahu, že může trpět trémou a navzdory přípravě a cvičení před ním stále ještě stojí obtížný úkol přesvědčit publikum.

Jedním z nejlepších standardů pro hodnocení přesvědčivé řeči je množství času, který žák věnoval výběru slovní zásoby. Vizualizace, použití metafor, analogií a řečnických figur obecně, to vše jsou příznaky, že žák vzal přípravu na řeč vážně. Pokud si debatér dal čas, aby vypracoval formulaci jistého argumentu, a ujistil se, že argument vysvětluje úplně a srozumitelně, potom si za přesvědčivost a svědomitou přípravu zaslouží uznání (výborné hodnocení).

Přispívá organizace přesvědčivosti? Organizace řeči je důležitou dovedností přednesu a pro české žáky jednou z největších překážek. Vyhovují řeči žáků časovým parametrům stanoveným pro daný úkol? Významně krátká a extrémně dlouhá řeč jsou příznaky nedostatku přípravy nebo špatné organizační strategie. Řeč vašich žáků by měla začínat krátkým úvodem, informujícím posluchače o čem hodlají argumentovat. Dále by se měl držet hlavních bodů, tak jak byly v úvodu avizovány. Řeč by měla plynout a argumenty by měly být od sebe zřetelně rozlišitelné. Jasnost záměru a jeho provedení jsou znaky dobré organizace. Dokonce i u nepřipravených debat by žáci měli organizovat své řeči do podoby zásadních argumentů a tyto předem avizovat. Bez ohledu na to, kolik času mají žáci na přípravu, můžete jejich přípravu hodnotit na základě organizace řečí a argumentů.

Soustředí se žáci na ústřední myšlenku debaty? Jednou z nejdůležitějších dovedností, kterou debata učí, je dovednost rozlišit důležité od nevýznamného. Žáci se často nadchnou nějakou myšlenkou či se nechají rozptýlit jistým problémem. Stejně tak rádi tráví hodně času a energie diskusí o jim blízké či důvěrně známé problematice, případně o tom, o čem si myslí, že je důležité. U všech těchto situací se přitom často stává, že si ve svém nadšení či zaujetí nevšimnou zásadních sporných otázek.

Jednou z nejjednodušších cest, jak toto zjistit, je předem se zamyslet, jaký směr debaty očekáváte. Máte-li představu, co by měly být hlavní argumenty v debatě na tezi „Zvířatům by měl být přiznána práva," potom budete připraveni hodnotit jaké argumenty žáci představí. Jednou ze zásadních otázek je, zda žáci svá tvrzení úspěšně spojují s debatovanou tezí.

Hodnocení argumentace

O zkoumání kvality argumentace byly popsány celé knihy, nebudeme tedy předstírat, že se v tomto krátkém oddíle chystáme v rámci problematiky probrat vše nezbytné. Namísto toho je tento oddíl stručným shrnutím na pomoc učitelům, kteří nemají příliš zkušeností s hodnocením argumentů debaty.

Hned na začátku je dobré si uvědomit, že učitel má veškerou průpravu, kterou k hodnocení argumentace potřebuje. Život vás připravil tím, že jste se denně potýkali se stovkami argumentů a otázek. Protože vaše předmětové debaty budou na témata, kterých jste velmi dobře znalí, budete je schopni úspěšně hodnotit, protože můžete poskytnout konkrétní komentáře k obsahu.

Formou otázek následuje několik jednoduchých postupů, jak hodnotit argumenty. Otázky lze použít k hodnocení jakéhokoliv argumentu. Můžete také použít „List rozhodčího" z Příloh.

Vztahují se představené argumenty k ostatním argumentům debaty? Mnoho debatérů si připravuje argumenty, které vidí jako ústřední pro danou debatu. V debatě samotné se však věci pohnou nečekaným směrem. Dobrý debatér sleduje cestu, kterou se debata vydala a přináší relevantní argumenty. Mnoho žáků naneštěstí prostě pokračuje se svojí připravenou argumentací bez ohledu na její význam pro nový směr debaty. Vždy byste měli kontrolovat, zda se argumenty předkládané žáky vztahují k debatě, protože dokonce i zdánlivě silné argumenty mohou být podružné ve vtahu k hlavním bodům, které určily směr debaty.

Obsahuje argument tvrzení, zdůvodnění a důkazy? V kapitole druhé jsme hovořili o používání formy TZD (Tvrzení/Zdůvodnění/Důkazy). Většina potíží s argumenty v debatě se redukuje na neschopnost použít formu TZD. Tvrzení, které není zdůvodněno a které nemá oporu ve faktech či jiném důkazním materiálu, obvykle nemá vysokou hodnotu.

Vyhodnotili žáci správně příčinné souvislosti? Žáci se velmi rychle naučí rozpoznávat, že argumenty založené na příčině a následku jsou velmi silné. Tyto však sebou nesou minimálně dvě významná rizika. Prvním je nutkání rozšířit následky do extrémů. Druhým je zjednodušování příčinného vztahu na jedinou příčinu dané události. Této kritice podléhá naprostá většina tvrzení založená na vztahu příčiny a následku – každá událost má obvykle více než jednu příčinu, odhalit vztah příčiny a následku vyžaduje podívat se na rozsah odpovědnosti za následek.

Jaký je dopad argumentace, proč vlastně žák mluví? Mnoho debatérů se spokojí s tvrzením, ve kterém vyloží své důvody a podpoří argument nějakými důkazy. Mohou sestavit celou linii a nikdy nehlesnout o dopadech své argumentace. Ignorování důsledků je velmi běžné. Největší chybou debatéra je absence vysvětlení, proč je přednesený argument důležitý. Mnoho debatérů se tak hluboce zabere do malichernosti vítězství, že zapomínají odpovědět na základní otázku, kterou si po přednesení jakéhokoliv tvrzení všichni kladou: „No a co?" Vysvětlení dopadu argumentů je naprosto nezbytné pro porozumění, proč vlastně žák debatuje!

Hodnocení argumentů je současně velmi prosté i složité. Jednoduché proto, že máte veškeré potřebné základní nástroje, komplikované proto, že každý argument obsahuje jemné nuance, které můžete postihnout za použití některého z představených nástrojů. Prozkoumáním vztahů mezi argumenty, TZD formy, problematiky příčinnosti a dopadu na debatu můžete doplnit své porozumění argumentaci a cítit se jistější ve schopnosti hodnotit argumenty debaty.

Metody hodnocení

Tento oddíl se zabývá praktickými metodami hodnocení debat. Podíváme se na pět metod, které pomohou implementovat myšlenky představené v předchozím oddíle. Doporučujeme zkoušet různé druhy hodnocení – využijte vlastních zkušeností, které vás povedou k pro vás nejvhodnějším hodnocení.

Žáky vypsaná zdůvodnění verdiktu

Písemné zdůvodnění verdiktu je nejen způsobem jak zapojit třídu do debaty, ale i možností pro hodnocení. Zadání bude vyžadovat písemné zdůvodnění, který z týmů v debatě zvítězil. Pokud jste se v průběhu debaty rozhlédli a zjistili, že žáci podřimují či se dívají z okna, můžete vcelku oprávněně předpokládat, že obecenstvo bylo mentálně nepřítomno. Zdůvodňování verdiktu je způsob, jak vtáhnout zbytek třídy do debaty – zvláště tehdy, pokud samotné zdůvodnění bude známkováno.

Debaty jsou dobrou intelektuální zkušeností jak pro účastníky, tak pro publikum. Žák nikdy nemůže získat tolik zkušeností v hodnocení argumentů a rozhodování, aby jich nemohl získat ještě více. Jestliže se po žácích chce, aby byli aktivními posluchači a zapisovali si během debaty pečlivě poznámky, potom budou zapojeni do debaty a argumenty a myšlenkové postupy si lépe osvojí. Co je ještě významnější, budou muset nějaký čas přemýšlet a porovnat hodnoty jednotlivých argumentů. Jako publikum – rozhodčí budou muset porovnat význam argumentů, spor mezi myšlenkami debaty a důkazy.

Napoprvé to bude pro žáky obtížné. Protože nemají v této oblasti žádné zkušenosti, mohou se v bezbřehých vodách verdiktu cítit ztraceni. Proto vám doporučujeme, alespoň v začátcích, nechat žáky zdůvodnit rozhodnutí do připraveného formuláře. Po jisté zkušenosti ve sledování debat můžete zdůvodnění rozhodnutí zadat jako písemný domácí úkol.

Je na vás, zda vezmete v potaz vyplněná zdůvodnění rozhodnutí, když budete známkovat účastníky debaty. Na jedné straně rozhodnutí publika může ukázat, jak úspěšní debatéři byli při přesvědčování obecenstva. Na druhé straně, pokud mezi žáky nepanují zrovna vřelé kolegiální vztahy, potom mohou být v pokušení vtáhnout své osobní problémy do výuky. Pokud se rozhodnete při stanovení hodnocení (známky) za debatu respektovat pohled žáků, měli byste rozhodně připomínky publika sdělit debatérům. Pokud se rozhodnete dát debatérům kopie vyplněných zdůvodnění rozhodnutí, nezapomeňte to celé třídě předem oznámit.

Hodnocení kolegy v týmu

Účastnit se skupinové práce může být pro žáky obtížné. Problém může být v nevyváženosti množství práce, které odvedou jednotliví členové týmu. Řešení je například použít takové formy debaty, které nevyžadují týmovou spolupráci, anebo se zaměřit na formy debat bez přípravy. Odstranit pocit neférovosti může pomoci i metoda hodnocení kolegy v týmu.

Schopnost týmové práce je velmi cenná a po právu ji řadíme mezi *klíčové* kompetence. Když žáci společně přicházejí na myšlenky a připravují se k debatě, mohou vytvořit synergický vztah, který tento proces posiluje. Týmová práce je nezbytnou dovedností používanou ve většině forem debaty. V soutěžní debatě je úspěch bez týmové spolupráce vyloučen. Hodnocením kolegy v týmu vyjde najevo, zda některý z žáků odvedl výrazně více práce než ostatní. Také uvolní napětí spojené se skupinovou prací, protože žáci mají příležitost případnou nespokojenost ventilovat. Navíc vás informují o úrovni přípravy žáků.

Použití vašeho vlastního zdůvodnění verdiktu

Písemné zdůvodnění verdiktu učitelem poskytuje žádoucí zpětnou vazbu. Jestliže žáci strávili mnoho času přípravou, chtějí vědět, jak se jim vedlo a kde se mohou zlepšit.

Šablona hodnocení

Pokud se vám nelíbí „volná forma“ zdůvodňování verdiktu či předtištěný formulář Přílohy 1, mohla by vhodným nástrojem být „šablona hodnocení“. Šablona hodnocení nabízí standardy. Můžete vypsat všechny cíle, které chcete, aby předmětová debata splnila a poté vytvořit škálu. Může to být tak prosté jako odškrtávání „splněno“, nebo přiřazování symbolů pro „plus“ a „minus“. Můžete používat písmena nebo číslice anebo škálu vyjádřenou zaškrtávacími políčky. Pokud požíváte šablonu hodnocení, nebude od věci zahrnout prostor pro komentář, ve kterém budete chtít vysvětlit, proč žák dostává takové či onaké hodnocení.

Hodnocení zlepšení prostřednictvím opakování

Pokud úspěšně zapojíte debatu do výuky vašeho předmětu, pravděpodobně budete chtít organizovat další předmětové debaty. Můžete také vyzkoušet možnost formy rozšířené debaty, kdy se debatéři vrací k jistému tématu po celé pololetí nebo školní rok. (Více o tomto viz kapitola čtvrtá.) Pokud se tedy rozhodnete pořádat debat více či je konat pravidelně, potom nebude od věci zvážit hodnocení žáků prostřednictvím optiky opakování.

Jestliže lidé debatují více než jednou, jejich dovednosti se zlepší. To by měl být faktor pro hodnocení. Jako základ pro hodnocení debaty tak lze použít výkon debatérů v předchozí debatě. Pokud se žákovi v debatě nepodařilo uspořádat hlavní argumenty, může to být cílem pro druhou debatu. Pokud měl žák nedostatky ve vyhledávání informací, potom další debata může být skvělou příležitostí tento „zádrhel“ napravit. Můžete také za debaty dát jedinou známku a umožnit žákům, aby si tuto známku průběžně vylepšovali přepracováním těch částí či aspektů debaty, ve kterých nebyli zcela úspěšní. Pokud se rozhodnete pro tento přístup, bude vhodné mít všechna hodnocení žáka pohromadě, tak, abyste mohli porovnat jeho výkon v různých debatách.

Kapitola jedenáctá

Využití metody debatování ve vzdělávacích oblastech

- Jazyk a jazyková komunikace
- Matematika a její aplikace
- Člověk a příroda
- Člověk a společnost
- Člověk a svět práce
- Člověk a zdraví
- Umění a kultura
- Informační a komunikační technologie

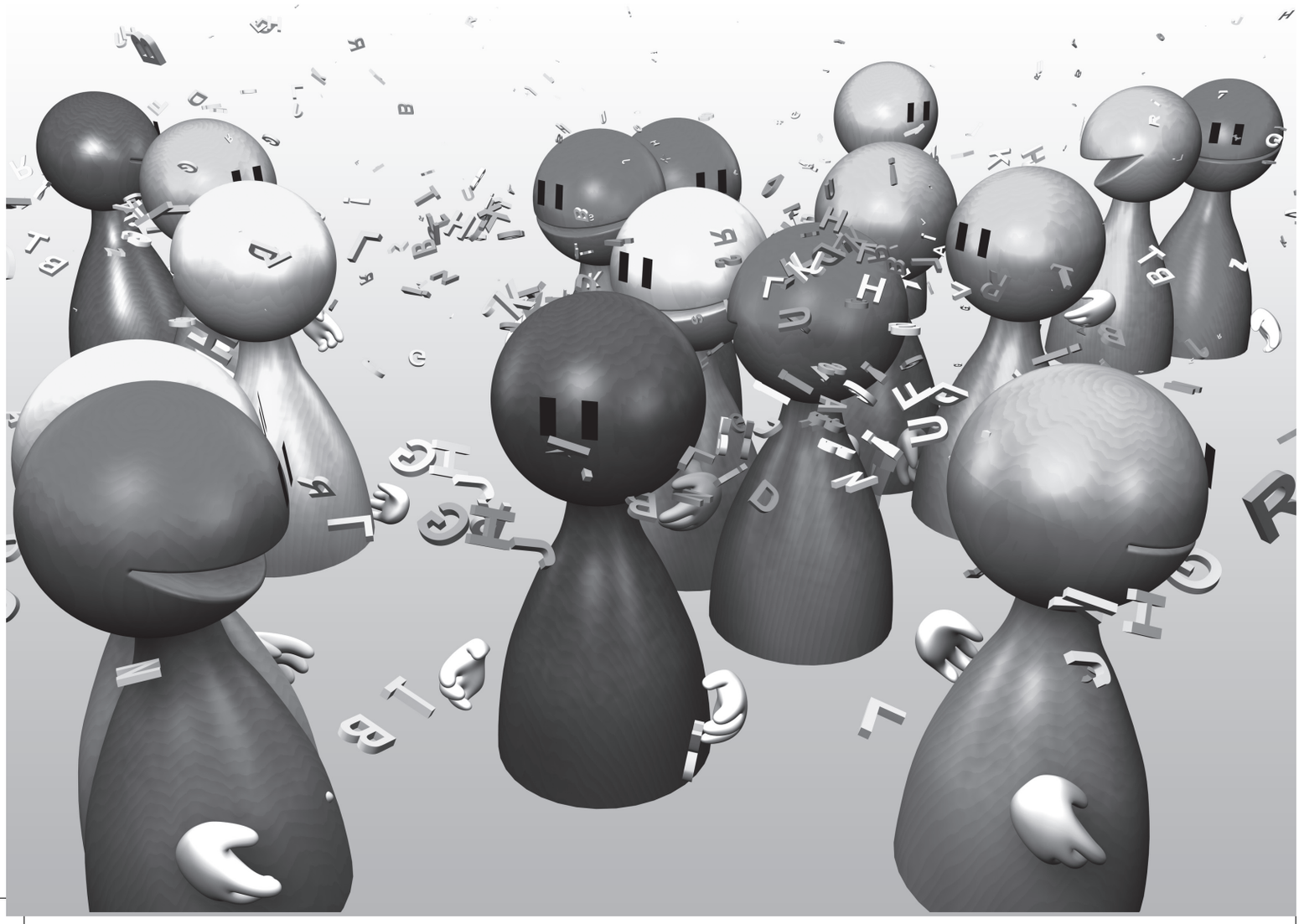

JAZYK A JAZYKOVÁ KOMUNIKACE

ČESKÝ JAZYK A LITERATURA

V rámci výuky českého jazyka lze uplatnit debatování nejvíce v literatuře. Ve slohu se debata může objevit při probírání řečnickém stylu a v uměleckém stylu jako základ úvahy. Ale i v mluvnici lze nalézt spory, například v oblasti kodifikace určitých jevů: Tvar slovesa „bysme" je natolik rozšířený, že by měl být zařazen do spisovné češtiny, Doslovné překlady (kalky) jsou pro češtinu potřebné, Dialekty v XXI. století zaniknou… Jsou to ovšem spory velmi zajímavé, ale nanejvýše odborné , proto se budeme v následující kapitole zabývat výhradně uplatněním forem debatování v literatuře.

Čím debata přispívá výuce literatury

Je mnoho způsobů, jak se učit z významných děl literatury a sdělovat si zážitky z četby. Debata je jedním z užitečných způsobů, které by učitelé měli zvážit. Existují čtyři důvody proč doporučit použití debaty ve výuce literatury:

Debata může do často pasivní činnosti přinést aktivní element. Zatímco mysl je při čtení aktivní, činnost je většinou kognitivní, ne až tak behaviorální. Když žáci debatují problematiku literatury, berou to, co zpracovali na kognitivní úrovni, a poté to prezentují a brání před publikem. Když se žáci zapojují do práce tímto způsobem, stává se výuka literatury osobnější.

Jak v literatuře, tak v debatě jsou významné elementy narativní a metanarativní. Literatura je vyprávěcí, ale debata může být také vyprávěcí. Debatér předkládá příběh o tom, jak se věci mají a jak by být mohly. Debatér také převypráví příběh svého oponenta a poté jej přeformulovává způsoby, které jsou méně lichotivé. Proces debaty zvyšuje úroveň komunikace vyprávěním a reinterpretací.

Debata povzbuzuje lidi k tomu, aby sdíleli své literární zážitky a učili se z této zkušenosti. Mnoho lidí shledává „literární kluby" (kde členové čtou stejnou knihu a poté se jedenkrát měsíčně setkávají, aby o ní diskutovali) užitečnými; debatní proces, když je zaměřen na literaturu, může nabídnout obdobnou zkušenost. Neustále nás překvapuje, jak ostatní mohou číst stejné literární dílo a ke sdílení přitom nabízet svůj jedinečný a cenný pohled. Osvětlující a povznášející výsledky literatury mohou být prostřednictvím takového sdílení posíleny a debata v tom není žádnou výjimkou.

Zapojení debaty do výuky literatury může učinit příběhy žákům osobnějšími. Často čteme skvělá díla z dávné minulosti, která se některým žákům zdají pro jejich jazyk nebo neznámé historické prostředí trochu bezbarvá. Tím, že vezmeme literární dílo a uspořádáme o něm debatu, debatující žáci zaujmou postoje, které zintenzívní jejich osobní zapojení. Literatura má mnoho co učit nás všechny a debata otevírá žákům dveře k osobnímu vztahu. Tito jsou potom schopni jej včlenit do výuky.

Příklady debatních tezí pro výuku literatury

Drama je mocnějším druhem umění než román.
Science fiction je nezralá literární forma.
Krásná literatura má nižší hodnotu než naučná literatura.
Film vždy zkazí literární předlohu.
Západní literatura je přeceňována.

Příklady debatních forem pro výuku literatury

Existuje množství forem debaty, které při výuce literatury dobře fungují. Debaty jsou poměrně nenáročné na organizaci, jestliže žáci pozorně četli dílo, o kterém se má debatovat. Na rozdíl od debat, které se odehrávají v určité době v historii a které potřebují rozsáhlé informace z pozadí, literární dílo je často jediným zdrojem, na základě kterého žáci vytváří přínosnou debatu. Na dalších řádcích nabízíme návrhy pro debaty při výuce literatury.

SPAR

V rámci čtenářké besedy lze zinscenovat krátké debatní střety jeden na jednoho (třeba i se zapojením publika), dokážeme si představit, že je možné při praktické znalosti této metody realizovat až 5 debat za jednu vyučovací hodinu (tedy minimálně 10 klasifikovaných). Spory se mohou zabývat detaily knihy (třeba její postavou, motivy, prostředím): Švejk vědomě zesměšňuje válku, Švejkova anabáze je nesmyslná, Dobrý voják Švejk… je nejlepším dílem české literatury XX. století, Feldkurát Katz je kladná postava, Švejk je hanebná karikatura českého vojáka za 1. světové války… apod. Knihu lze hodnotit jako celek: Babička by měla být povinnou literaturou, Babička je dílo realismu, Román Babička není románem, Božena Němcová idealizuje šlechtu, Filmové zpracování díla Babička bylo úspěšné… apod.

Rozbor díla je možné i za pomocí sice formálně stejných, ale při každé čtenářské besedě vlastně originálních tezí viz Postava X je skutečným hrdinou díla Y: Natasja Fillipovna je skutečnou hrdinkou díla Idiot či Julie skutečnou hrdinkou dramatu W. Shakespeara .

HRANÍ ROLÍ

Vtělení do libovolných postav

Prostřednictvím vtělení do postav můžeme umocnit emotivně silný prožitek z knihy a přitom se soustředit na zásadní dějové okamžiky z pohledu jednající postavy. Změna tradiční interpretace knihy er-formou na ich-formu čtenáře-postavy funguje překvapivě dobře. Sophie Zawistowská se zpovídá publiku ze svých životních „voleb", Anna Kareninová vypráví o lásce/láskách, Julian Sorell o svém vztahu k ženám. Jestli to vystupující zvládne, pak je zpětná vazba silnější při „vtělení" do záporných postav. Pozor, je lepší ponechat širokou míru dobrovolnosti. Georges Duroy s cynismem vypráví o svém vztahu k ženám, Burgessův Alex o svém patologickém chování a následné léčbě či Lolita o svém počínání…

Simulace soudu
Postavte hrdiny či instituce literárního díla před soud. Žákům můžete přidělit role žalobců, obhájců, soudce, poroty, svědků – postav díla, obžalované/ho a další role. Je Hamlet vinen vraždou? Je sketa skutečnou příčinou problému? Byla Moll Flanders vinna nemorálností? Jaký trest si zaslouží Raskolnikov? S trochou spolupráce lze zorganizovat soud na několik vyučovacích hodin. Máme reference od učitelů, že tato forma debaty je velmi přínosná.
Duel autora a kritika
V takové debatě jeden debatér hraje roli kritika a nabízí kritiku díla autora a druhý debatér představuje autora, bránícího své dílo. Tato forma může vést k živé a zábavné debatě, která je současně vzdělávací i zajímavá. Povzbuďte žáky, aby představovali autory, které mají rádi, a kritizovali autory, které rádi nemají, čímž dodáte debatě osobního zaujetí. Tento druh debaty probádává úrodnou půdu literární teorie a kritiky. Učí také žáky literatury základní dovednosti, kterou se řídí kritika – být chopen posuzovat a hodnotit literární artefakty prostřednictvím jisté optiky.
Interwiev
Obdobou duelu kritika a autora je fiktivní rozhovor novináře a autora díla. Bez znalosti díla to určitě nepůjde.

TÝMOVÉ DEBATY
Nevýhodou je, že týmové debaty musíme nejprve studenty naučit. Ovšem, jestli budeme trpěliví, vrátí se nám mnohonásobně energie do nácviku formy vložená. Pevně strukturované formy umožňují povýšit čtenářský zážitek o literárně teoretickou rovinu. Jsou to například debaty srovnávající dvě různá díla – ať již dvě díla stejného autora anebo dvou různých autorů píšících o podobné tématice – Román X je lepší literární dílo než román Y, Hra X je lepší dramatické dílo než hra Y. Neexistuje správná odpověď, ale taková debata nutí žáky vyvinout standardy pro hodnocení literárního díla a poté je aplikovat na konkrétní příklady.
2 × 2
Literatura je někdy členěna na „vysokou" či „brakovou", jindy na „alternativní" a „pro široký trh." Což nabízí široké možnosti využití debaty ke srovnání dvou odlišných žánrů. Někteří kritici považují science fiction a detektivky za nezralé žánry, protože forma je příliš svazující, aby skutečně něco odkrývala, zatímco jiní s takovým hodnocením rezolutně nesouhlasí. Jednotlivé žánry lze podrobit kritice a dokázat na příkladech
Teze: Detektivka/fantasy je kvalitní literatura. První mluvčí obou stran přinášejí do debatního sporu obecné literárně teoretická kritéria potvrzující či vyvracející pohled na „úpadkovou" literaturu. Druzí mluvčí mohou velmi trefně uvádět příklady kvalitního psaní Agaty Christieové či Ronalda Tolkiena, negace kontruje příklady epigonství P.D. Jamesové, schematičností Dicka Francise či hrůzostrašnou plytkostí Stephenie Mayerové.
3 × 3
Dokážeme si představit třeba v maturitním ročníku, kvalitní debaty formy KPDP, které by se zabývaly souhrným dílem libovolného autora. Musí být však všeobecně známý. V našem prostředí by snad mohlo jít o dílo Balzaca, Remarque, Puškina či Dostojevského. Aby však debata byla živá a zábavná, doporučujeme k analýze dílo Michaela Viewegha, neboť je značně pestré, všeobecně známé, filmově často zpracované a kritikou nejednoznačně přijímané – a tak mají studenti dostatek možností najít u renomovaných autorit oporu svých souhlasných či nesouhlasných názorů.
Při čtenářské besedě můžeme formou KPDP rozebrat do detailů příčiny chování jednotlivých postav a srovnat je. Mezi vyzkoušené oddechové a zábavné teze patří pseudoliterární Popelka je lepší než Sněhurka. Kvalitnější debatu by pak mohl nabídnout spor o charaktery ženských postav – Lady Chatterleyová je lepší než paní Bovaryová.

ZÁVĚR
Jakkoli debata ke studiu literatury není často používána, je to mocný nástroj, který stojí za zvážení. Když žáci osobně stojí tváří velkým literárním dílům před veřejným fórem, mohou se zajímavé diskuse změnit v dynamická a odhalující cvičení.

CIZÍ JAZYKY
Důvod pro debaty ve vyučování cizím jazykům je zřejmý. Žáci si osvojují cizí jazyk tím, že jej používají zvláštním a zaměřeným způsobem. Debaty se mohou konat v jakémkoliv jazyce, kterému účastníci rozumí a nemusí jej zcela ovládat. Na Světovém debatním institutu se značná část mezinárodního debatování odehrává v angličtině a ta je v současnosti i nejoblíbenějším cizím jazykem na školách v ČR, věříme však, že je důležité podporovat debatování v širokém spektru jazyků.

ČÍM DEBATA PŘISPÍVÁ VÝUCE CIZÍCH JAZYKŮ
Debata prokázala, že pro osvojení jazyka je výjimečně plodným cvičením, když má spontánní a logickou formu. Ve Spojených státech je nesmírně úspěšná v učení neanglicky hovořících žáků angličtině. Umožňuje jim získat významné lingvistické dovednosti nutné pro každodenní život. Cennou technikou k výuce angličtiny je ostatně debatování v zemích celého světa. Průkopníky této činnosti byli debatéři v Japonsku a setkali se s velkým úspěchem. Díky Mezinárodní asociaci vzdělávání debatou (IDEA) a spoluprací s vládami, školami a soukromými nadacemi se tato aktivita rozšířila po celém světě. Přesto však je tato technika ve výuce angličtiny, respektive jakéhokoliv cizího jazyka, stále ještě nedostatečně využívána.

Debaty staví žáky do situace, kdy musí „myslet" v cizím jazyce. Memorování začátečníky vybaví směsí slov a frází, které lze použít při komunikaci. Avšak život a „fungování" v jiném kulturním prostředí zahrnuje řešení problémů a významné procesy, které vyžadují nakládání s logickými koncepty, stejně jako debatování vyžaduje od žáků, aby kriticky analyzovali své vlastní argumenty i argumenty těch druhých. Tímto způsobem může být debatní trénink nesmírně cenný pro středně pokročilé a pokročilé studenty jazyků.

Debata je mechanismem pro posílení kulturního a sociálního učení vztahujícího se ke studovanému jazyku. Jazyk funguje v rámci kulturního a společenského kontextu a nelze mu dobře porozumět, je-li studován v izolaci. Okolo těchto kulturních a společenských aspektů mohou být formulovány debatní teze takovým způsobem, který dává žákům široký prostor k vyjádření jejich vlastních názorů, což snižuje obavy z učení se nové slovní zásobě. Teze nemusí být „závažné", aby vyvolaly přátelské a přínosné debaty v cizím jazyce. Mnoho současných učebnic cizích jazyků nabízí prakticky v každé lekci témata určená k diskusi. Není tedy nutně třeba vyhledávat témata další. Stačí nabízeným tezím dodat vhodnou formu (formalizovanou debatu), která napomůže daná témata živě a zajímavě diskutovat.

Na posílení výuky cizího jazyka lze použít libovolnou tezi – vůbec se nemusí týkat jazykovědy či kultury země, kde se danou řečí hovoří. Stačí prostě debatovat v daném jazyce. Ostatně mnoho mladých lidí, kteří se v Česku věnují soutěžnímu debatování, se mu věnují právě proto, aby se dobře naučili komunikovat v daném jazyce.

Příklady debatních tezí pro výuku cizích jazyků

Země X by měl mít jednotný oficiální jazyk.
V našich školách by se mělo více učit cizím jazykům.
Studium latiny a řečtiny je zbytečná ztráta času.
Je lépe trávit dovolenou v X než v Y.
Vídeň je německé město.

Příklady debatních forem pro výuku cizího jazyka

SPAR

Žáci více než pravděpodobně shledají nejužitečnější formou jednoduché, krátké debaty jeden na jednoho. Tato forma umožňuje v krátkém čase a s minimální přípravou účastnit se debaty mnoha žákům. Patrně nejvhodnější jsou pro takovýto druh debaty méně vážné teze. Centrem pozornosti jsou zde základní jazykové dovednosti, nikoliv používání nové, sofistikované slovní zásoby. Protože tyto debaty jsou krátké a jednoduché, doporučujeme používat formy debaty s maximálním zapojením publika. Vhodné je využití debaty k procvičování probraných témat, například po probrání učiva v kapitole gastronomie můžeme aplikovat na úvod hodiny tezi „Francouzská/německá/italská kuchyně je lepší než francouzská/německá/italská". U klasického tématu volného času či sportu můžeme debatovat na tezi „Individuální sporty jsou lepší než kolektivní". Ale nemusíme se vyhýbat ani látce složitější, která vyžaduje i hlubší znalosti reálií: „V Londýně se žije/nakupuje lépe než v New Yorku."

TÝMOVÉ DEBATY

Týmové debaty jsou užitečnější na vyšší úrovni zvládnutí jazyka. V těchto debatách lze debatovat na „závažnější" teze, které vyžadují více přípravy. Centrem pozornosti je zde formální používání jazyka ve veřejné situaci. Do těchto debat by se mělo obecenstvo zapojovat ať již jako rozhodčí, anebo jako přispěvatelé řečí z pléna. Velmi užitečné je v tomto případě odkrytí před debatou, tím dosáhnete zvýšení kvality debaty. Zajistěte, že k odkrytí teze i postoje v diskusi dojde v dostatečném předstihu a dostatečně podrobně. Například u teze z hodiny španělského jazyka „Španělsko je kulturně vyspělejší než Latinská Amerika" je třeba s dostatečným předstihem nastudovat nejen kulturu Španělska (architektura, tradice, hudba), ale i kulturu států Latinské a Jižní Ameriky, aby mluvčí používali relevantních důkazů na podporu svých argumentů. Například: Španělsko je kulturně vyspělejší než Latinská Amerika, protože má jednu z nejlepších světových architektur. Jako příklad nabízím unikátní komplex přelomu renesance a baroka El Escorial a z novodobých dějin uvádíme nezaměnitelnou Gaudího Barcelonu… Opozice: Jakkoliv uznáváme význam těchto památek, domníváme se, že klášter a mauzoleum El Escorial není unikátním palácovým komplexem (viz. monumentálnější Versailles), naproti tomu není pochyb, že aztécké pyramidy či komplex Machu Picchu jistě unikátní jsou a dosvědčují, že americká civilizace byla a je kulturněji vyspělejší než španělská…

HRANÍ ROLÍ

Tato forma nenabízí nic nového pod sluncem. Jan Amos Komenský ve svém spisku Schola ludus (po století zmateně překládané jako „škola hrou") vyzývá k učení právě prostřednictvím hraní rolí. Pro výuku cizích jazyků se vžilo hraní rolí podle kapitoly, která je právě probírána viz téma potraviny – prodavač a zákazník, téma bydlení – realitní makléř a kupující, téma cestování – průvodce a klient. Hraní rolí však může být účinná varianta k nácviku samostatné řeči, která nezbytně vyžaduje přípravu. Například simulace řeči Thomase Paineho na obhajobu republikanismu a samostatnosti (volná interpretace pamfletu Zdravý rozum, nikoliv memorování textu listiny).

Užitečným dodatkem každé debatní formy používané při výuce jazyků je „křížový výslech" – publikum, vybraná opozice či protivník v roli se účinně dotazuje na konkrétní podněty, které zaznamenal ve výpovědi. Je dialogický a přitom mnohem méně formálnější než běžná výuka konverzace, neboť je velmi spontánní a odhaluje žákovu úroveň osvojení jazyka. Navíc je často zajímavý a zábavný.

Závěr

Debatování může k výuce všech cizích jazyků přispět značnou měrou, protože zapojuje žáky do úrovně kritického myšlení, která přesahuje prostý překlad nebo konverzaci jako způsob výuky jazyka. Tuto skutečnost potvrzuje významné množství příkladů z celého světa. Schopnost komunikovat, oponovat partnerům a hájit svůj názor v cizím jazyce je jednou z nejdůležitějších věcí, které debatování může společnosti přinést.

MATEMATIKA A JEJÍ APLIKACE

Navzdory obecnému mínění, že matematika je obor, jehož výuce pro komplikovanou povahu obsahu nejlépe vyhovuje tabule a křída, k probádání mnoha aspektů oboru může být použita i debata. Sporné body zahrnující spektrum problémů od filozofických základů matematiky až po etickou zodpovědnost matematiků kladou otázky, které mají význam pro všechny lidi. Debata přispívá chodu výuky matematiky a pomáhá nám analyzovat složitosti předmětu. Třebaže nikdy nebude pro matematiku převládající vyučovací metodou, debata může být vzrušujícím doplňkem vašich standardních vyučovacích metod.

Čím debata přispívá výuce matematiky

Debata může přispět výuce matematiky ve třech směrech. Za prvé, může vaše žáky podnítit, aby se začali hlouběji zajímat o zdánlivě abstraktní elementy předmětu. Za druhé, debaty mohou umožnit pochopit historická pozadí matematické teorie. Za třetí, debaty mohou probádat etickou zodpovědnost matematiků, kterou v rámci své práce mají vůči světu.

Může být velmi obtížné zaujmout žáky pro studium matematiky. Astrofyzik Neil deGrasse Tyson si stěžoval na nezájem veřejnosti dát astrofyzikům v muzeích jejich zasloužený prostor:

„Veřejnost sotva kdy slyšela o úloze spektra v kosmickém výzkumu, protože tyto koncepce jsou na to, aby je bylo možné jednoduše vysvětlit prostě příliš vzdáleny od hmotného světa. Když se vytváří expozice v muzeích dějin přírody, případně v jakýchkoliv jiných muzeích, kde záleží na hmatatelných věcech, to, co autoři tradičně hledají, jsou předměty a artefakty vhodné k vystavení – kameny, kosti, nástroje, zkameněliny, memorabilie a tak dále."

Velmi podobně – studiu matematiky chybí viditelné artefakty, které by zažehly debatní spor. Tento nedostatek je však tím pravým důvodem, proč je debata pro učitele tak cenná, protože poskytuje kontexty a pozadí k překonání těchto obtíží v učení zdánlivě nevýznamných idejí. Představte si debatu formou hraní rolí o koperníkovské revoluci. Debata vedená žáky, kteří pečlivě vyhledali informace k rolím Ptolemaia a Koperníka, pravděpodobně povede ke vzrušujícímu dialogu, který může žákům pomoci pochopit, co bylo v tomto sporu v sázce. Debaty o dalších matematických objevech mohou dále pomoci žákům porozumět, že stará paradigmata myšlení byla úspěšná proto, že teorie fungovaly v kontextu starého světa, ne proto, že by lidé tehdy byli hloupí. Prostřednictvím debat žáci dokáží v duchu vidět, jak tyto změny v matematice ovlivňují okolní svět. Debata může pomoci zvýšit úroveň pochopení smyslu studia předmětu a může vaše žáky nadchnout.

Debata se nemusí jevit jako právě vhodná forma pro výuku tohoto předmětu, neboť mnoho lidí vnímá matematiku jako nekončící analýzu čísel, Lze si představit, že snad v oblastech geometrie anebo algebry dává smysl, aby žáci věnovali čas "znovuobjevování" nějakých historických teorémů, obecně je však studium matematiky vnímáno jako převážně odkázané na čísla. K mnoha změnám v matematice však nicméně došlo prostřednictvím vzrušených diskusí mezi renomovanými matematiky. Filozofické změny v matematice mohou vést vaši výuku k nejedné živé debatě. Představte si debaty o relativitě, teorii kvarků, dimenzionální matematice, teorii čísel, problematiku zvukových vln, teorie množin, teorie strun a neomezený počet radikálních teorií, jako byla například Xenonova neblaze proslulá debata o tom, proč Achilles nikdy nedožene želvu. Právě debaty o problémech jako jsou tyto, daly zdánlivě pozitivistické matematické vědě tvář téměř postmoderní. Debata pomáhá propojit teorie a představy s jejich důsledky, což je, při výuce matematiky, jednou z jejích základních hodnot.

Uvažte oblasti kontroverzních oborů, jejichž základem je matematika – biologie, genetické inženýrství, kryptologie, fyzika, počítačová věda a chemie (abychom vyjmenovali jen ilustrativní vzorek). Je důležité, aby budoucí matematici byli obeznámeni s etickými, ale třeba i mocenskými důsledky, které jejich práce může zplodit. Debaty mohou pomoci objasnit důsledky matematického bádání ukazujíce dopad, který pokrok v matematice může mít na okolní svět.

Příklady debatních tezí pro výuku matematiky

Představuje formalismus veškerou matematickou teorii?
Matematika je druhem umění.
Ptolemaios byl obviněn neprávem.
Matematika představuje absolutní pravdu.
V našich školách by se měly vyžadovat pokročilejší kurzy matematiky.
Při výuce matematiky by se mělo zakázat požívání kalkulátorů.
Matematici by měli být voláni k zodpovědnosti za zlo, které je důsledkem jejich objevů.
V ČR by se mělo povinně maturovat z matematiky.
Matematika je důležitější než čeština.

Příklady debatních forem pro výuku matematiky

Uspořádejte debatu na tezi: „Matematici by měli být voláni k zodpovědnosti za zlo, které je způsobeno důsledky jejich objevů." Můžete například rozebírat roli sofistikovaných matematiků u IBM, amerického počítačového giganta. Jejich úspěšné vytvoření samočinného počítacího stroje bylo významnou pomocí nacistickému režimu ke shromáždění a vyvraždění nevinných lidí během holocaustu. Nebo příklad amerických vědců, kteří sestrojili atomové bomby, jejichž hrozivé důsledky stále visí nad našimi hlavami. Tyto a jiné debaty směřují k otázce odpovědnosti. Druhá strana v této debatě může být prezentována otázkou, zda by matematikům měla být připsána k dobru pozitivní práce, kterou dělají, nebo nikoliv. Měly by se Einsteinovi připsat zásluhy za jeho objevy? Jiným přístupem by mohlo být argumentovat, že použití matematiky by mělo být pečlivě odlišováno od teoretického odhalování matematických představ. A že tedy žádný matematik nemůže být volán k zodpovědnosti za myšlenky, které proudí z jeho či její hlavy – že tato svoboda myslet je kořenem nových matematických objevů.

V této situaci funguje nejúčinněji parlamentní debata s širokým zapojením diváků, třeba se třemi žáky na každé straně, a dlouhou fází dotazování publika. Je také možné uspořádat na takovou tezi trojstrannou debatu, kdy jedna strana tvrdí, že matematici by za to, co se stane v důsledku jejich objevů, neměli nést žádnou zodpovědnost, druhá strana potom obhajuje stanovisko, že matematici by měli nést zodpovědnost za zlo, o kterém mohli tušit, že by z objevu mohlo vzejít, a třetí strana bude zastávat názor, že matematici by měli nést zodpovědnost za jakékoliv zlo, které vzejde z jejich práce.

Závěr

Jako u každého jiného oboru, i učitelé matematiky mohou použít pružnou povahu debat jako významné součásti výuky předmětu. Ať již využijete spontánních debat (SPAR) k povzbuzení účasti a k vyvolání zájmu během prvních dní výuky, nebo některou z forem debaty pro závěrečné projekty s cílem zapojení žáků do vyhledávání informací o slavných matematických teorémech, zvolená forma musí vyhovovat požadavkům výuky. Tento oddíl je jen stručným úvodem do možností debaty při výuce matematiky, přesto vám však doporučujeme její potenciál přinejmenším uvážit.

ČLOVĚK A PŘÍRODA

Základní prioritou každé oblasti přírodovědného poznávání je odkrývat metodami vědeckého výzkumu zákonitosti, jimiž se řídí přírodní procesy. Odkrývání přírodních zákonitostí je hodnotné jednak samo o sobě, neboť naplňuje přirozenou lidskou zvědavost poznat a porozumět tomu, co se odehrává pod povrchem smyslově pozorovatelných, často zdánlivě nesouvisejících jevů, a jednak člověku umožňuje ovládnout různé přírodní objekty a procesy tak, aby je mohl využívat pro další výzkum i pro rozmanité praktické účely.

Debata může pomoci přispět k hledání zákonitých souvislostí mezi poznanými aspekty přírodních objektů či procesů, a nikoli jen k jejich pouhému zjištění, popisu nebo klasifikaci. Takový přístup též v žácích podněcuje touhu po hlubším poznávání řádu okolního světa a nabízí jim možnost intenzivního prožitku z vlastních schopností tento řád hledat a poznávat.

Vzdělávací oblast Člověk a příroda má proto také umožnit žákům poznávat, že bariéry mezi jednotlivými úrovněmi organizace přírody reálně neexistují, jsou často jen v našem myšlení a v našich izolovaných přístupech. Svým obsahovým, strukturním i metodickým pojetím má oblast vytvářet prostředí koordinované spolupráce přírodovědných vzdělávacích oborů biologie, fyziky a chemie… a debaty.

Přírodovědné disciplíny jsou si velmi blízké i v metodách a prostředcích, které uplatňují ve své výzkumné činnosti. Používají totiž vždy souběžně empirické prostředky (tj. soustavné a objektivní pozorování, měření a experimenty) a prostředky teoretické (pojmy, hypotézy, modely a teorie). Přírodovědný výzkum má i své hodnotové a morální aspekty. Za nejvyšší hodnoty se v něm považují objektivita a pravdivost poznávání. Ty lze ovšem dosahovat jen v prostředí svobodné komunikace mezi lidmi a veřejné a nezávislé kontroly způsobu získávání dat či ověřování hypotéz. Přírodovědné vzdělávání musí proto též vytvářet prostředí pro svobodnou diskusi o problémech i pro ověřování objektivity a pravdivosti získaných nebo předložených přírodovědných informací. Lze toho dosahovat tím, že si žáci osvojují např. pravidla veřejné rozpravy o způsobech získávání dat či ověřování hypotéz, rozvíjejí si schopnost předložit svůj názor, poznatek či metodu k veřejnému kritickému zhodnocení, učí se nevnímat oponenta pouze jako názorového protivníka, ale i jako partnera při společném hledání pravdy.[2]

Vzdělávací oblast Člověk a příroda je členěna na vzdělávací obory **fyzika, chemie, biologie, geografie** a **geologie,** souhrně **přírodní vědy**. Vzdělávací obsah přírodovědného i společenskovědního charakteru oboru geografie byl v zájmu zachování jeho celistvosti zařazen do této vzdělávací oblasti. Naopak speciálně byl vyčleněna kapitola environmentální studia, která obsahuje v této publikaci výjimečně i analýzu průřezového tématu, které se ovšem váže především ke vzdělávací oblasti Člověk a příroda.

PŘÍRODNÍ VĚDY

Přírodní vědy by se bez debaty nevyvinuly, respektive by nedospěly. Nové poznatky zápasí se starými teoriemi, nové teorie jsou formulovány a kritizovány, přijímány, získávají souhlas a poté proces začíná znovu. Každý experiment je věcnou snahou prokázat, anebo vyloučit danou hypotézu. Ne vždy se podaří důkaz získat, poznávací proces však v průběhu procesu pokračuje.

Na první pohled by si člověk myslel, že debata a věda toho nemají mnoho společného a že tento oddíl bude poměrně stručný. Jsme přesvědčeni, že opak je pravdou. Věda jako metoda a obor studia se s debatou prolíná dobře a otevřeným kritickým dialogem nás zve vynášet verdikty.

Čím debata přispívá výuce přírodních věd

Veřejná diskuse v této oblasti nemá dlouhou tradici. Ale i přírodní vědy, ač je to překvapivé, skrývají artefakty, které mohou zažehnout debatní spor. V debatě nelze dost dobře popírat přírodní či fyzikální zákony, nebo diskutovat o platnosti vzorce, ale lze lépe pochopit příčiny vzniku těchto teorií a znovu objevit historické teorémy.

Dále je důležité, aby byli budoucí vědci obeznámeni s etickými, ale i mocenskými důsledky, které jejich práce může zplodit. Debaty tak mohou pomoci přinést na světlo důsledky bádání, které má vliv na okolní svět (pozitivní i negativní).

2 Viz RVP G

Přírodní vědy tedy skýtají zajímavé možnosti pro diskusi a vzájemnou argumentaci s nutným zapojením znalostí problematiky. Studium tak může zapojením debat do výuky žáky zaujmout a podnítit, je totiž mnoho důvodů, proč je debata slučitelná se studiem vědy. Níže uvedený stručný výčet popisuje úspěšné použití debaty při výuce přírodních věd.

Jak věda, tak debata jsou věci veřejné. Vědecký proces vyžaduje otevřenou výměnu poznatků a informací a otevřenou vědeckou komunikaci. Když nové vědecké poznatky zpochybní ty staré, proces se zřídkakdy odehrává v soukromí či důvěrných kruzích, ale v periodikách, sympóziích, a dokonce ve vědecky organizovaných debatách. Ačkoliv veřejnost nemusí mít vysokou úroveň vědeckého poznání, aktivně se nicméně zajímá o problémy a aplikace vědy, a tak zplnomocňuje média, aby přinášela vědecké problémy široké veřejnosti. Tato publicita umožňuje veřejnosti klást vědecké obci otázky.

Věda a debata jsou investigativní. Proces debaty vyzývá lidi ke zkoumání problematiky, aby odhalili problémy a zformulovali důkazy ne nepodobně vědě. Proces pátrání, objevování a důkazu je obdobný. Žáci, kteří si přejí stát se buď vědci, anebo debatéry se musí naučit dovednosti získávání informací, objevování problému a jejich následné analýze a syntéze.

Věda a debata jsou kritická cvičení veřejných úkonů. Stejně jako debatér, aby mohl protiargumentovat, podrobuje kritice argumenty opozice, i vědec ve snaze učinit objev neustále klade kritické otázky. Teorie, vysvětlení a nálezy jsou přijatelné jen tenkrát, když přečkají přísné kritické přezkoumání. Společenské a osobní svazky jsou kritickému bádání po tom, co by mohlo být přijato jako vědecká pravda, irelevantní. Debatéři horlivě usilují být kritickými, protože tak získávají úspěch, stejně tak horlivě usilují být kritičtí vědci, protože to jim umožňuje získat jak nový vhled, tak i úspěch. Debata je také důležitým nástrojem pro vědce, kteří pochybují o vlastní moci a místě ve společnosti. Debata může pomoci pěstovat sebekritiku, kterou poskytuje zvýšený etický dialog o moci a povaze vědy.

Věda a debata jsou cvičení opakováním. Experimenty se opakují za účelem verifikace výsledků stejně jako pro vyjasnění problémů. Některé experimenty podporují existující nálezy, jiné ne. Důvod, proč jsou tyto experimenty opakovány, je, že výsledky mohou být odlišné. V debatě je toto opakování stejně tak významné – je způsobem, jakým se žáci učí a rozvíjí. Debata je druh argumentační laboratoře, ve které jsou testovány a znovutestovány ideje a logika. Výsledky jsou často odlišné, ale učení stále probíhá, stejně jako výzkum, který neprošel testem reprodukce hypotézy, nám vždycky říká něco významného ať již o výzkumu, nebo o hypotéze.

Debata a věda mají tolik společného, že je mnoho důvodů pro vzájemné zúrodňování jednoho druhým ve výuce.

Příklady debatních tezí pro výuku teorie vědy

Vědci mají morální zodpovědnost za své objevy.
Názory „X – kritika daného oboru" by měly být brány vážně.
Věda triumfovala nad náboženstvím.
Svobodný trh nejlépe podporuje pokroky ve vědě.
Vědeckého objevu X bychom měli litovat.
Testování na zvířatech je neetické.
Klonování lidí je eticky nepřijatelné.
Země X má největší vědecké dědictví.
Měli bychom se zříci procesu institucionální kontroly.
Souhlas probandů testování není nutný.

Příklady debatních forem pro výuku teorie vědy

Použití debaty při výuce vědy bude, pochopitelně, záviset na konkrétní oblasti a úrovni studia, stejně jako na cílech výuky. Učitelé by měli použít debaty jako pomoci žákům v dosažení těchto cílů. V rámci těchto omezení může být debata použita při výuce teorie vědy mnoha různými způsoby.

SPAR

Na úvod studia kterékoliv předmětu přírodních věd je možné společně pátrat po důvodech, proč by toto studium nemělo být povinné, stejně tak jako s důvody, proč by povinné být mělo. Tato jednoduchá úvodní technika aktivně zapojuje žáky, aby upřímně řekli, co si mnoho z nich o předmětu myslí, a formuluje důvody, proč studovat tento konkrétní předmět. Cvičení připraví proaktivní zapojení žáků do předmětu, ne pasivní memorování, které mnoho oblastí výuky věd vyžaduje.

TÝMOVÉ DEBATY

Debaty 2 × 2 či 3 × 3

Pro týmovou debatu je složité vybrat vědeckou teorii, která by skýtala možnost sporu. Afirmativní tým by měl předložit linii proti obecně uznávané teorii, aby byl vzdělávací účinek znásoben. „Evoluční teorie neplatí", nebo „Dinosauři nevyhynuli nárazem asteroidu". Naopak zdánlivě banální tvrzení teze „Země je kulatá" může i dnes způsobit obhájcům značné problémy při hledání argumentů, obzvláště tehdy, když je debatér omezen pouze na důkazy z pobytu na Zemi (tzn. neuznává se výzkum vesmíru).

Detailní rozbor vědeckých prácí příbuzných oborů a hlavně aplikace výsledků bádání v reálném světě může dát základ pro tezi „Vědec X měl pro lidstvo větší přínos než vědec Y." Jednotlivé týmy musí proniknout do tajů objevů, ale hlavně si musí představit svět bez těchto vynálezů či technologií. Je pak překvapivé, jak byl pro vývoj lidstva důležitý Alfred Nobel, Curie Sklodowská, Jan Jánský či Johann Mendel v porovnání s Albertem Einsteinem.

HRANÍ ROLÍ

Vtělení do postav

Ztvárněte tyto debaty, ne jakoby se odehrávaly dnes, ale jakoby se odehrávaly v dané době v minulosti. Budete muset poskytnout odpovídající materiály k pozadí stejně jako biografie všech historických postav, které budou v debatě vystu-

povat. Takové debaty mohou pomoci lidem porozumět historickému kontextu vědy a poskytnout jim lepší porozumění průběhu dnešních vědeckých rozprav. Jednotliví studenti představují (klidně i opakovaně) ikony přírodních věd a tito v kontextu své doby (!) obhajují před veřejným fórem své teorie : Koperník obhajuje nový pohled na základním uspořádání sluneční soustavy před stoupenci Ptolemaia, podobně Galileo vysvětluje svá zjištění zástupcům katolické inkvizice, Enrico Ferni obhajuje před tribunálem objev jaderných reakcí, Darwin vysvětluje nevěřící Královské společnosti teorii evoluce apod.

Udělení Nobelovy ceny za …

V rámci ročníkového opakování učiva předmětu rozdělte třídu na komise, které se pokusí o nominaci svého vědce na Nobelovu ceny. Můžete určit dobové mantinely, nebo naopak nemusíte. Zástupci komise pak s chutí prezentují svého kandidáta a ani neví, že se všichni přítomní právě učí. Záleží jen na průběhu první hodiny, jestli by stálo za to, zinscenovat další kola, neboť na příště by si komise musely připravit nové argumenty, tedy hlouběji zkoumat.

Novináři

Požádejte svoji třídu, aby v průběhu týdne (měsíce) sledovala tisk a zaznamenala objevy, které se alespoň vzdáleně týkají předmětu. Tyto pak seriózně odprezentují a publikum vznáší při křížovém výslechu dotazy, které mohou objasnit probíranou látku. Téma může zahrnovat lidské bioinženýrství, manipulace s klimatem, boje proti nemocem, aktuální vědecké objevy o minulosti anebo testy DNA jako důkaz v kriminalistice. Činnost nejenže žáky blíže seznamuje s těmito kontroverzními oblastmi, ale také jim naznačuje význam a bezprostřednost vědy jako části našeho vyvíjejícího se světa.

Závěr

Výuka základů a teorie přírodních věd je příliš často viděna jako předmět nudný, pasivní a irelevantní. Prostřednictvím jedné či více naznačených debatních technik výuka teorie vědy lépe dosahuje cíle předávání informací a rozptyluje uvedené stereotypy tím, že ukazuje žákům, že vědecká aktivita je plná života, přístupná a osobně relevantní. Stejně jako žáci milují pokusy a práci v laboratoři, stejně tak si jako součást studia zamilují debaty.

ENVIRONMENTÁLNÍ STUDIA

Čím debata přispívá environmentálním studiím a vědám o Zemi

Debata může přispět vzdělávacímu klimatu ve vaší výuce věd o Zemi podnícením zájmu žáků dozvědět se více o tématech a vidět důležitost a význam věcí, které studují. Debaty ve výuce environmentálních studií zprostředkovávají žákům složitost vědeckých otázek a dopadů vědecké rozpravy na politiku. Debaty ve výuce věd hrají významnou reflexívní roli, kde žáci zkoumají někdy nebezpečné důsledky a etickou odpovědnost vědeckého výzkumu.

Debaty jsou vzrušující. Jakmile žáci zvládnou šablonu debaty a mají jistou znalost tématu, dostaví se radost z debatování. Debata žákům umožňuje používat znalosti, jejichž osvojení je stálo tolik času a energie. Debaty dodávají žákům sebedůvěru k tomu, aby se podívali na problematické otázky z různých úhlů pohledu, objevili myšlenky, které třeba předtím pustili z hlavy a viděli, že obecná znalost je mylná. Protože debaty jsou aktivní, účastnické, významné a cílevědomé události, podněcují žáky vidět váš předmět jako zajímavé místo, kde učení je vzrušující.

Rozměr vědeckých znalostí a potenciální dopad vědeckých debat někdy může přesahovat chápání žáků. Porozumění vztahu mezi Měsícem a přílivem je cenné, ale mnoho žáků nedokáže uchopit významné důsledky tohoto poznatku. Prostřednictvím debat si žáci mohou uvědomit a formulovat podstatu tohoto fenoménu. Například, žáci debatující o využití přílivové energie k výrobě elektrického proudu mohou narýsovat obrázek mocné síly spojené s planetárním tahem vysvětlujíce (stejně tak sobě jako ostatním) význam tohoto vztahu.

Debata je příznivá pro komplexní pohled na environmentální otázky. Mnoho z našich znalostí o vědeckých otázkách je pro snadnou konzumaci veřejností zjednodušeno. Složitosti spojené s kauzálními řetězci vědeckého významu jsou zploštěny tak, aby mohly být vysvětleny na grafu nebo v krátkém odstavci. Globální oteplování je tohoto dobrým příkladem. Globální oteplování je obvykle vykresleno jako jednoduchá záležitost příčiny a následku, kde teplota Země stoupá, protože nárůst kysličníku uhličitého zachytává sluneční paprsky v atmosféře. Ve skutečnosti existují tucty dalších smyček zpětné vazby, které ovlivňují proces globálního oteplování, včetně role stromů a rostlin, které proměňují kysličník uhličitý na kyslík, významu teploty oceánů jako akumulátoru tepla a role kysličníku dusičitého NO_2, dalšího znečišťujícího činitele, který se objevuje společně s kysličníkem uhličitým a ve skutečnosti se zdá planetu v noci ochlazovat. Všechny tyto vztahy zvyšují a snižují proces, kterému se říká globální oteplování. Přesto však v populárně naučné literatuře se s nimi většinou nesetkáme. Proces debaty umožňuje žákům vyjasnit takové komplikované vztahy. V průběhu vyhledávání informací k tezi potřebují porozumět složitosti kteréhokoliv vědeckého problému a být schopni jej vysvětlit obecenstvu, což je velmi důležitý tréninkový proces pro budoucí vědce a cenná součást vědeckého vzdělání.

Debata podporuje přemýšlení o komplikovaných problémech. Navzdory představě, že věda je neutrální, je ve skutečnosti často použita za účelem politického nebo společenského zisku. Etické úvahy o roli vědy v naší společnosti jsou důležité. Uvažte intenzivní studium migrace, stravovacích návyků, páření a status ohroženého druhu karibu, kteří byli loveni téměř k vyhynutí. Výzkum je slušně financován a jeho záměrem je pomoci vědcům pochopit, jak mohou druhu karibu pomoci. Poté, co je výzkum dokončen, pytláci využijí zveřejněné údaje, aby se rozmístili podél tradičních migračních cest a získali výhodu při lovu a zabíjení karibu. Věříme, že věda má zodpovědnost spojovat své díla se zbytkem světa. Toto spojení znamená zapojit se do debat o pokusech na zvířatech a otázek epidemiologie vztahující se k AIDS a HIV. Vědci si musí uvědomit, že proto, že jsou respektováni, mají moc ovlivnit využití svých poznatků. Debata je jedním z mála prostředí, které máme k dispozici pro diskusi o nově získaných znalostech. Debata je vytrvalá a kritická – jako proces nás nutí zkoumat možné nevýhody, které se mohou objevit a rozpoznat náklady a výhody spojené s výsledky výzkumu.

Příklady debatních tezí pro výuku environmentálních studií a věd o Zemi

Měli bychom obětovat hospodářský růst pro dobro životního prostředí.
Ochrana životního prostředí je významnější cíl než uspokojování energetických potřeb.
Svět by měl významným způsobem zvýšit využití zdrojů oceánů.
Ve školách by se měl učit kreacionismus.
Stát by měl chránit ústí svých řek před znečištěním.
Měli bychom přijmout katastrofickou teorii Immanuala Velikovského.
Náraz asteroidu vedl k vyhynutí dinosaurů.
Zemětřesení mohou být předpovězena.
Toxické odpady směřují k chudým.
Enviromentalismus je současné náboženství.

Příklady debatních forem pro výuku environmentálních studií a vědy o Zemi

SPAR

Je velmi těžké, žádat po mladých lidech, aby v spontánní debatě zpochybňovali ochranu životního prostředí. To je stejné, jako zpochybňovat potřebu světového míru. Na druhoplánové propojení ekologie, politiky a ekonomiky musí žáci přijít v připravených tezích.

TÝMOVÁ DEBATA

Na debatě o geneticky modifikovaných organismech (GMO) mohou žáci vidět rozsah důsledků vědy na politiku. Problematika geneticky modifikovaných plodin je tou, která vyvolává mnoho vědeckého rozruchu a málo analýzy veřejné politiky. Věda o genetickém inženýrství je stará tisíce let. Po staletí hospodáři pěstovali nejrůznější odrůdy obilnin, aby získali odolnější, úspěšnější nebo výnosnější plodiny. Tato přirozená věda se vyvinula do „hi-tech" vědy o spojování genů, kde se spojují geny zdánlivě nepříbuzných druhů (jako ryb a rajčat). Geneticky modifikované plodiny vyvolaly masivní odpověď od aktivistů, spotřebitelů, nadnárodních korporací a politiků. Jedním ze vzrušujících aspektů této debaty je, že má mnoho stran. V debatě nad tezí „Měli bychom podporovat výzkum a vývoj geneticky modifikovaných organismů" strana afirmativní může navrhovat, že geneticky modifikované potraviny jsou dobré a měly by být zbaveny veškeré regulace, protože jejich využití povede k lepší budoucnosti (boj proti hladomoru, široké využití technických plodin, minimalizace umělých hnojiv, rezistence vůči škůdcům apod.) Strana negativní tyto argumenty popírá a naopak protiargumentuje návrhem regulace či úplného zákazu GMO, neboť nevýhody (dopad na zdraví, narušení ekosystémů, lobbing) převyšují nad zisky.

Stejně tak teze „Boj proti globálnímu oteplování přináší více škody než užitku", není jen ideou pana profesora Václava Klause, ale je ideální tezí k podrobnějšímu zkoumání.

HRANÍ ROLÍ

Soud

Je velmi výhodné uspořádat debatu o aktuálních problémech. Při tezi „Politika vlády ČR v oblasti solární energie je krok špatným spěrem" lze před soud postavit imaginárně celou vládu (metaforicky předsedu vlády). Obžaloba pak může vznášet obvinění v oblasti legislativy, ekonomiky a překvapivě i ekologie. Obhajoba bude bránit rozhodnutí linií postavenou na prokazatelných ekologických aspektech.

Zasedání vlády

Na zasedání vlády přinese premiér (učitel) návrh na zvýhodnění podpory biopaliv. Jednotliví ministři se postupně vyjadřují, předseda vlády moderuje a sepisuje návrh zákona.

Závěr

Je důsledkem těchto diskusí, že se objevují nové myšlenky a ukáže se potenciální síla vědy pomoci vyřešit některé z problémů současného světa. Co je však ještě důležitější, prostřednictvím těchto debat si žáci uvědomují význam vědy, její moc a povinnost vědců být sebekritičtí ke své vlastní práci a svým nápadům. Věda není uzavřena ve vakuu a je to právě toto poznání, které debaty zprostředkovávají.

ČLOVĚK A SPOLEČNOST

Debata jako forma výuky je přímo stvořena pro vzdělávací oblast Člověk a společnost, neboť předkládá minulé či existující spory a netrvá na dogmatickém výkladu, nabízí k dispozici mnoho konkurenčních interpretací faktů, příčin a následků. Žáci mohou zkoumat práci filosofů, politologů, sociologů i historiků a srovnávat je v kritických cvičeních nebo diskutovat otázky příčin a následků, to vše v rámci organizované formy kritické komunikace, která může být upravována pro potřeby konkrétní látky. Je snadné přijít s relevantní tezí pro debatu v rámci prakticky jakékoliv oblasti studia.

OBČANSKÝ A SPOLEČENSKOVĚDNÍ ZÁKLAD

V rámci výuky předmětů občanské výchovy či základů společenských věd se debatování jako forma výuky uplatňuje prakticky ve všech oblastech – v oblasti člověk ve společnosti, občan ve státě, občan a právo, mezinárodní vztahy a globální svět a konečně úvod do filosofie a relioginistiky.

Marshall Gregory, profesor didaktiky a pedagogiky na Marshall University, upozorňuje na problémy při vzrušení z četby obtížných textů: „Je důležité, aby si učitelé pamatovali, že závažná pojednání, krásné umění a osvobozující látka nejsou pro většinu žáků významná, krásné a osvobozující automaticky a na první pohled. (A ve vší upřímnosti, toto platí i pro většinu učitelů.) Stejně jako u našich žáků dnes, pouhé přiblížení se významnému umění, závažným pojednáním nebo vznešeným tématům nemuselo hned zažehnout náš zájem, když jsme sami byli žáky. Pravděpodobnější je, že náš zájem zažehl učitel, který se z důvodu své lásky k předmětu zdál být jaksi naplněn nějakým zvláštním druhem života. Když se dívám zpět, uvědomuji si, že jeden společný rys sdílený všemi mými oblíbenými učiteli je způsob, jakým se zdáli být naplněni a oživováni duchem síly jazyka Jane Austenové, Kantovy hloubky myšlení, Wollstonecraftových argumentů o vzdělávání žen, Bachovy hudby, čímkoliv. K tomu jsem zjistil, že čím hlubší dopad měly tito duchové na mé učitele, tím přesvědčivější byly i pro mne. Byl jsem přitahován do jejich světa jako je noční motýl přitahován světlem. A jakmile jsem tam jednou byl, cítil jsem se příjemně zaujat, potěšitelně spoután."

FILOZOFIE

Spojení mezi debatou a filozofií sahají hluboko do historie. Starověcí řečtí a římští filozofové jsou historickými předchůdci metody debaty. Konfucius a čínští filozofové napsali slavná pojednání ukazující debatu jako cennou metodu učení. Samotný spor idejí má své kořeny ve filozofii. Filozofové kladou těžké otázky o tom, kdo jsme, proč jsme tady a o povaze našeho bytí, to všechno jsou nesmírně závažné oblasti pro debatu. Mezi touto metodou a touto disciplínou existují přirozená spojení.

Čím debata přispívá výuce filozofie

Základní důvod, proč zahrnout debatu do výuky filozofie je didaktický. Filozofie se obtížně učí! Jako mnoho z nejdůležitějších oblastí studia je těžké žáky nadchnout ke studiu filozofie, protože je obtížné žáky upoutat tématy, která zdánlivě nepatří k jejich životům. Přesto však je prostřednictvím debaty můžeme zaujmout, aby viděli hodnotu studia zdánlivě nevýznamné látky. Cesta za poznáním může být vzrušující a může prostupovat vaší výukou, protože žáci budou látkou předmětu zaujati. Žáky bude spíše přitahovat účast v realizaci znalostí a s tím spojené očekávání, než zdánlivě bezobsažné přednášky.

Dalším významným důvodem, proč je debata cenná pro filozofii, je, že tyto aktivity se dobře prolínají s tématy výuky. Studium bytí, času, poznání, porozumění, výzkumy vědomí, metafyziky, povaha etiky a přírody, to jsou všechno témata, která se propůjčují k dialogu mezi informovanými řečníky a filosofové v nich formulují zásadní změny ve vnímání světa. Debaty o filozofii mohou učit žáky o tématech výuky, ukázat jejich znalosti a uvádět tato témata.

Ukázky debatních tezí pro výuku filozofie

Skutkům musí předcházet znalost.
Příroda je důležitější než výchova.
Nietzsche byl posledním metafyzikem.
Postmodernismus zkrachoval.
Bůh je mrtvý.
„Myslím, tedy jsem." (Descartes)
Měli bychom se vzdát logického pozitivismu.
Měli bychom přijmout filozofii X.
Morálka je názorem pozorovatele.
Etika je první filozofií. (Levinas)

Příklady debatních tezí pro výuku filosofie

Protože existuje bezpočet variant vyučování filozofie, je obtížné poukázat na jedinou formu debaty, ze které by žáci měli přínos. Jsme spíše toho názoru, že forma a vyučovací metoda musí být flexibilní, aby vyhovovaly vašemu učebnímu plánu. Příklady uvedené v tomto oddíle jsou specifické pro konkrétní výuku a téma.

HRANÍ ROLÍ

Veřejné fórum

Představte si, že učíte západní filozofii a sledujete kořeny tradiční filozofie od Egypťanů po Johna Deweye. Těžké časy žákům přinese studium oddílu o německém filozofovi Fridrichovi Nietzschem, protože je pro ně obtížné porozumět jeho základním argumentům, pokud si nedokáží představit situaci, ve které by morálka založená na zdravém rozumu mohla být zpochybňována. Rozhodnete se proto, že o této problematice uspořádáte debatu formou veřejného fóra a zadáte polovině třídy, aby uvažovala o ospravedlnitelných mravních postojích, a druhé, aby uvážila příklady mravních postojů, jejichž prospěšnost je mrzačena strnulostí.

Žáci zahájí debatu jednoduchým příkladem krádeže z hladu, rychle se přesunou k problematice potratů a eutanázie. Jakkoliv jsou přednesené příklady výborné a téma jistě třídu zaujme, dovednosti debatéra se prokáží teprve tehdy, když žáci nejen nabízí příklady k podpoře vlastního stanoviska, ale také začnou napadat příklady oponentů. Jeden žák může vzít otázku domněle nenapadnutelného mravního postoje „nezabiješ," tvrdíc přitom, že za jistých okolností zabití může být ospravedlnitelné (eutanázie, za války, na ochranu vyšší hodnoty, atp.).

Prostřednictvím této formy žáci začnou vnímat pružnou povahu morálky, jeden z kořenů Nietzscheho kritiky. Některé části morálky mohou být viděny jako příklady nestejně aplikovaných soudů (mravní nesouhlas s nahotou v příkladech

pornografie a vznešeného umění). Žáci mohou zkoumat Nietzscheho ideu, že morálka slouží sama sobě k ospravedlnění konkrétní volby spíše, než k obhajobě zdánlivého absolutna.

Možná, že tato spojení budete muset učinit v diskusi po debatě, ale používáním debat žáci začnou v duchu vidět, jak jsou argumenty a ideje tvořeny a jak fungují. Právě v tomto procesu se objevuje nová znalost.

Závěr

Ať již se jedná o žhavou spontánní debatu o významu postmodernismu anebo informacemi pečlivě zaštítěnou debatu hraním rolí o koperníkovské revoluci, debaty poskytují metodu učení filozofie, která podněcuje žáky zajímat se o látku předmětu a umožňuje lépe předávat informace o disciplíně.

OBČAN A PRÁVO

Obor studia výkonu práva je plný příležitostí k debatě. Ve složitém systému vymáhání práva je potenciál pro kvalitní debaty o sporných otázkách právních, taktických i etických. V tomto oddíle prozkoumáme hodnotu debaty pro studium výkonu práva, stejně jako některé možné teze a formy, které mohou být v hodině použity.

Příklady debatních tezí pro výuku výkonu prava

Studium výkonu práva je základním pilířem každé společnosti. Během vzdělávání orgánů odpovědných za vymáhání práva je složitost jejich vztahu k zákonu, občanům a státu neustálým předmětem diskuse. Debaty tomuto vzdělávání přispívají tím, že pomáhají žákům zreálnit probíraná témata, dodávají jim sebedůvěru uvědomit si vlastní roli ve společnosti a moc, kterou jim tato společnost svěřila. Protože detaily práva jsou velmi důležité, potencionální zástupci budoucích orgánů činní v trestním řízení si musí být vědomi komplikovaných konceptů, historie a ospravedlnění zákonů, pravidel a nařízení. Uvážlivým použitím debat metody hraní rolí a debatováním složitostí těchto témat lze tyto koncepty přinést do jasného světla. Uvědomění si vlastní role v systému prosazování práva ve společnosti je pro žáky často obtížné.

V rámci debaty přijdou vaši žáci s mnoha tvrzeními, které se mohou objevit později v jejich každodenní praxi. Debatou v rámci studia budou na tyto situace lépe připraveni a budou vnímavější k postojům občanů, kterých se výkon práva bude týkat.

Ukázkové debatní teze pro výkon práva

Vždy bychom měli chránit osobní svobody.
Měli bychom mít nějaký limit pro svobodu projevu.
Policie by měla mít více pravomocí.
Měli bychom usilovat o vyrovnání mezi obětí a pachatelem.
Spravedlnost je důležitější než veřejný pořádek.
Tělesné tresty jsou pro nezletilé delikventy nezbytné.
Měli bychom liberalizovat vězeňská nápravná zařízení.
Práva obžalovaných byla příliš zvýšena.
Policie by měl být vyzbrojena jen zbraněmi, které nemohou zabít.
Trest je stejně důležitý jako náprava.

Příklady debatních forem pro výuku výkonu práva

S formou a rolemi si zpočátku nedělejte přílišné starosti. Žáci hovořící mimo pořadí anebo v přestávce debaty jsou součástí přirozeného procesu. Namísto toho se soustřeďte na to, aby debata plynula a diskutovalo se o problému.

SPAR

Jedno cvičení, které navrhujeme, je prozkoumat metodou SPAR běžné pojmy, jako je spravedlnost, práva žen, dětí a veřejný pořádek, a nechat vaše žáky zjistit, co si myslí, že tyto ideje představují. Tím, že žákům poskytnete příležitost vyjádřit se k těmto konceptům, můžete jim pomoci najít jejich místo ve společnosti a předejít tak budoucím potížím.

HRANÍ ROLÍ

Vhodnými formami debaty pro žáky výkonu práva je simulace reálných situací, ve kterých mohou reprezentovat sami sebe, současně do diskuse a volné výměny názorů zapojíte žáky.

V rámci debaty mohou na sebe žáci brát role občanů a z jejich pozice diskutovat problémy různých způsobů vymáhání práva.

Zasedání vlády

Ministr spravedlnosti přinese do vlády kontroverzní návrh: „Váha volebního hlasu občana ČR by měla záviset na výši jím odvedených daní“ Ministerský předseda pak moderuje zasedání a žádá po jednotlivých resortech vyjádření v rámci jejich gesce. Je jen na pedagogovi, jestli zúží počet na zainteresované ministry (sociálních věcí, financí, školství, průmyslu…), nebo pouhou zdánlivou pasivitou nezainteresovaných resortů v rozpravě a aktivitou při dotazech či hlasování poukáže na demokratický mechanismus přijímání zákonů. Obsahově se debata okamžitě přenese do roviny „Kdo nepracuje, ať nejí“ versus „rovné právo pro všechny občany.“ Střet o různé sociální skupiny bude určitě zajímavý (důchodci, studenti, nezaměstnaní, invalidé…), pozor na porušování etického kodexu debatéra.

TYMOVÉ DEBATY

2 × 2

Vyberte si tezi jako „Nenásilní pachatelé drogové kriminality by neměli být trestáni odnětím svobody" a určete dva žáky, kteří budou hlavní mluvčí ve prospěch teze, a dva žáky, kteří budou hlavní mluvčí proti platnosti teze. Od těchto žáků se očekává, že představí šíři argumentů a údajů, tyto poskytnou základ pro debatu. Zbytku třídy můžete pro přípravu zadat přečíst několik článků se základními informacemi o problematice. Připomeňte jim, že poté, co jednotliví mluvčí domluví, mohou přijímat otázky publika.

Můžete v jediné hodině uspořádat debaty na několik tezí, přičemž budete měnit "hlavní mluvčí". Chcete-li do projektu vložit více času, nechejte žáky k tématům vyhledat informace několik týdnů předem a poté jim doporučte, aby každý představil nějakou změnu v trestním právu, o které si myslí, že je významná. Poté uspořádejte debatu s plánem (policy debate), jak je výše popsáno – místo argumentů nabízí afirmace řešení. Vyberte opozici – negaci schopnou pružné oponentury. Po každé debatě požádejte žáky, aby hlasovali pro anebo proti navrhované změně.

3 × 3

Jakkoliv je forma KPDP vrcholem debatní pyramidy u nás, samotná teze nemusí být přísně odborná. Žáci ZŠ bez problému zvládají tezi: „Hranice trestní odpovědnosti by se měla snížit." Afirmace přichází s návrhem snížení (například na 14 let) s vidinou racionálního cíle – bezpečnější společnosti. Argumentuje pak například tím, že si současní mladí uvědomují dopad svých činů, proto by se měla snížit hranice, nebo prostě tím, že roste množství trestných činů mladistvých, a proto je v zájmu dosažení bezpečnější společnosti snížení hranice trestní odpovědnosti… Negace buď vyvrací linii afirmace s poukazem na absenci důkazů, souvislostí, chyb v argumentaci, nebo může v zájmu společného cíle (bezpečnější společnosti) vyrukovat s úplným zrušením hranice trestní odpovědnosti.

Závěr

Učení výkonu práva je více než jen pouhé přenášení informací žákům. Učitelé výkonu práva musí žákům vštípit ideje a směry myšlení, které mohou zachránit životy jejich i občanů. Současně se žáci musí učit etice a vztahovat ji na své postavení a privilegia s ním spojená. Debaty nám pomáhají více si uvědomovat, jaký význam (smysl) se skrývá za zákony a nařízeními, a učí žáky uvědomovat si vlastní roli ve společnosti.

MEZINÁRODNÍ VZTAHY

Studium mezinárodních vztahů je pro porozumění světu nezbytné. Teoretici mezinárodních vztahů pomáhají mapovat a popisovat proměnlivost mezinárodní politiky. Oborem studia mezinárodních vztahů jsou otázky tak rozličné, jako je nezávislost nevládních organizací či význam hospodářských sankcí nebo taktiky mezinárodní politiky. Učit mezinárodní vztahy je více než prostě poskytovat informace o smlouvách, kterými se řídí využití oceánů, učení je velmi často o metodách a základních principech předmětu studia, o dozvídání se o názorech na svět jiných lidí a států a často zkoumání nejtemnějších částí našich civilizací, válek. Vzdělávací cíle předmětu mezinárodních vztahů mohou být demonstrovány prostřednictvím předmětových debat. Z těchto i dalších důvodů se domníváme, že debatní techniky by měly být významnou metodou vyučování mezinárodním vztahům.

Čím debata přispívá výuce mezinárodních vztahů

Studium mezinárodních vztahů žáky vábí kouzlem cizích míst, koncepty moci a významu, představami, že dějiny jsou tvořeny mezinárodními vztahy, a z dalších důvodů. Žáci přivábení k této oblasti však mohou být překvapeni množstvím obtížné práce a přípravy nezbytné k ovládnutí oboru. Znalost historie, geografie, ekonomie, kultur a vyjednávání jsou důležité součásti výuky mezinárodních vztahů, ale komunikace je dovednost, která je přesahuje všechny. Debata je tomuto tréninku nedocenitelná.

Mezinárodní vztahy, tak jako debata, jsou spekulativní povahy. Badatel v oblasti mezinárodních vztahů klade otázky „co kdyby...?" o minulosti, současnosti a budoucnosti. Jako debatér přemýšlí, jaké důsledky bude mít navržený postup na další oblasti, stejně tak předmět mezinárodních vztahů vyzývá účastníky, aby přemýšleli o tom, co se může stát. Debata nutí žáky „myslet dopředu" na důsledky jakéhokoliv daného postupu, což samo o sobě je pro budoucí diplomaty cenným tréninkovým cvičením. Debata a mezinárodní vztahy vyžadují použití perspektivy, čili vidění sporu očima někoho jiného. Významná a kritická komunikace musí probíhat na jisté úrovni vzájemného porozumění. V mezinárodním měřítku může být hierarchie hodnot jednotlivých subjektů dosti odlišná, je proto nezbytné zapojeným stranám porozumět a pochopit je. Debata dokáže postavit žáky do situací, ve kterých se budou muset dívat očima jiných a činit rozhodnutí na této perspektivě založená. Účastí v takovém procesu mohou žáci rozvíjet významnou dovednost empatie.

Příklady debatních tezí pro výuku mezinárodních vztahů

Pro EU by bylo přínosem přijmout Turecko.
„První svět" je vinen chudobou „třetího světa".
Globální trh je pro nás dobrý.
Západní státy by měly snížit svoji podporu státu Izrael.
Měli bychom otevřít dveře imigrantům.
Měli bychom zvýšit mezinárodní význam nevládních organizací.
Měli bychom aktivně usilovat o světovou vládu.
Spojené národy by měly činit méně, ne více.
Stát X má platné teritoriální nároky vůči státu Y.
Mezinárodní organizace X by měla být zrušena.

Příklady debatních forem pro výuku mezinárodních vztahů

Specifická oblast studia mezinárodních vztahů obvykle diktuje formy a použití debaty. Učitel by se však neměl obávat zvolit formy a teze, které nejlépe vyhovují probíranému tématu a jeho či jejímu osobnímu stylu. Debaty jsou velmi flexibilní a udržují si většinu svého přínosného charakteru bez ohledu na to, jakou konkrétní formou jsou organizovány.

SPAR

V úvodních hodinách lze debat využít k ustavení významu této oblasti studia. Teze lze volit ze současných událostí nebo z historie, měly by se však snažit ukázat, že mezinárodní vztahy jsou významným oborem.

Dobrou rozcvičkou jsou debaty typu „co kdyby?" V těchto krátkých debatách může teze spekulovat o historických událostech i o budoucnosti: „Co kdyby státy Osy zvítězily ve druhé světové válce?", „Co kdyby se USA stáhly z Afganistánu?", „Co by se stalo, kdyby se Ukrajina stala členem NATO?". První mluvčí představuje svoji interpretaci toho, jak by svět vypadal. Druhý mluvčí poté nabídne kritiku představ prvního mluvčího a představí svoji alternativu. Debatu lze zakončit fází dotazování a připomínek zbytku třídy. Třída může poté hlasovat pro řečníka, který nejlépe zodpověděl otázku „co kdyby?"

TÝMOVÉ DEBATY

Můžete uspořádat debatu o „meta-problémech" mezinárodních vztahů. V takových debatách budou několikačlenné týmy buď zpochybňovat převažující obecný názor, anebo představí alternativní perspektivu. Tyto druhy debat se zabývají hlubší problematikou a poskytují pochopení odpovědí na otázku, proč jsou v mezinárodních vztazích činěna jistá rozhodnutí. Nutí také žáky zpochybňovat své vlastní přístupy k oboru studia a přehodnotit způsob, jakým sami dochází k rozhodnutí.

Debata 3 × 3

V rámci formátu KP nebo KPDP je vhodné uplatňovat jednak návrhové teze, jednak debaty s plánem. Jedná se o připravené debaty, neboť si strany musí vyhledat podklady k problematice. Návrhy jsou pak podloženy argumenty, které se snaží podpořit tezi či hodnotu, ke které směřují. V tezi „Mezinárodní společenství by mělo zasahovat do vnitřního vývoje méně rozvinutých zemí," se snaží afirmace dokázat, že je důležitější životní úroveň občanů než státní suverenita. Debatní utkání na „Prvky přímé demokracie jsou škodlivé" se snaží nejprve analyzovat tezi, nadefinovat pojmy, stanovit si cíl a pak přichází s konkrétní argumentací.

Debata s plánem, má nabízet řešení. Zastánci teze „Arabsko – izraelský konflikt má řešení v XXI. století" budou muset přicházet s plánem na řešením situace v době blízké. Obě strany se tak nezbytně musí seznámit nejen se současným územním rozdělením státu Izrael, s předchozími konflikty i s množstvím schválených a nerealizovaných návrhů.

HRANÍ ROLÍ

Mezinárodní konference

Lze použít historickou scénu. Žáci mohou na sebe vzít role aktérů dané události. Tato forma vyžaduje jisté historické studium, které mohlo již být částí výuky. Ti žáci, kteří nebudou reprezentovat delegáty, mohou vystupovat jako zástupci tisku nebo dalších zainteresovaných stran. Budou přitom nabízet svoji interpretaci jednání poté, co strany přednesly své prezentace.

Je možné zvolit zásadní konference, které měly vliv na formování světové politiky (Berlínská, Versailleská, Jaltská, Postupimská).

Závěr

Pro svůj obecně informativní význam přináší soutěžní akademické debaty mezinárodních vztahů příležitost pro jedny z nejživějších a ke sledování nejzajímavějších soutěží. Je mnoho důvodů přinést toto vzrušení z debatování dané problematiky i do výuky.

NÁBOŽENSTVÍ A RELIOGIONISTIKA

Na první pohled se náboženství a debatování zdá jako podivný pár. Obvykle není velmi produktivní diskutovat s lidmi o jejich náboženské víře, ačkoliv evangelia nejrůznějších druhů jsou hlásána od počátků lidstva. Náboženské názory jsou pevně zakořeněny v kognitivních procesech člověka vytvářejíce úhel pohledu, kterým lidé vidí své životy. Náboženství se zabývá věcmi ducha, často viděnými jako nekompatibilní s racionalitou. Pro věřící mohou otázky „víry" přesahovat problémy „racionality". Avšak náboženství a duchovno mají velký význam pro mnoho, mnoho lidí. Nechystáme se nabídnout návod, jak lze debatou měnit náboženské předsvědčení člověka, spíše jak lze debatou pomoci člověku dozvědět se o náboženství a jeho kontroverzních problémech.

Čím debata přispívá výuce náboženství

Debata může při výuce náboženství hrát smysluplnou a tvořivou roli, protože náboženství je často předmětem argumentu a debaty. Debata také může pomoci lidem pochopit různá náboženská přesvědčení, zvláště ta, která sami nevyznávají. Český proklamovaný ateismus je však dvojsečný – nabízí svobodnější debatování, na druhé straně však ponechání výkladu duchovních záležitostí laikům bude značně kontroverzní.

V rámci různých náboženství existuje mnoho tradic v debatě. Židovská víra podporuje učená studia posvátných textů a debatu o jejich interpretaci jako bohatou součást své intelektuální tradice. Lubavitcherského rabína Menachema M. Schneersona proslavily jeho vášnivé přednášky a je autorem textu komplikované diskuse o interpretaci a významu Tóry. Tibetský buddhismus zdůrazňuje svým stoupencům nezbytnost praktické debaty o víře. Je zde zvykem předložit argumenty a debatovat o nich v rámci vzdělávacího a meditatiho cvičení. Ve starověké Číně a Indii jsou jako náměty pro debatu pravidelně používána Buddhova mystéria. V Americe vyrostlo mnoho vysokoškolských debatních společností v 18. a 19.

století z potřeby lépe připravit žáky na kariéru křesťanských pastorů a v současnosti mnoho křesťanských universit zdůrazňuje debatování, protože jsou přesvědčeny, že takové dovednosti jsou významnou částí jejich nejvyššího evangelizačního poslání. Toto jsou bohaté tradice, které mohou být probádány v rámci výuky náboženské výchovy.

Debatování dává vhled do náboženství srovnáním různých stavů rozhodování. Relevantní je zde koncepce Kennetha Burkeho o získávání pohledu na něco prostřednictvím zkoumání nesouladů. Lépe rozumíme konceptu života lepším porozuměním smrti. V případě náboženství může být racionální diskuse o kontroverzních problémech standardně vyčleněných do říše neracionální víry velmi objasňující. Žáci se mohou učit o víře aplikací logiky na ni, stejně jako se mohou dozvídat o racionalitě porozuměním roli víry v lidském myšlení.

Žáci se mohou učit o víře prostřednictvím debaty tím, že zaujmou jistou sadu náboženských přesvědčení. Stejně jako u mnoha jiných debatních zkušeností, dozvídáme se o našem přesvědčení prozkoumáním protikladných a nesouhlasných přesvědčení. Když „ujdeme míli" v kůži někoho jiného, lépe chápeme situaci a pohled toho druhého. Tím, že požádáme křesťana a buddhistu, aby si vyměnili role a účastnili se debaty, ve které do opozice postavíme křesťanství a buddhismus, vytváříme skutečné vzdělávací příležitosti. William E. Paden, profesor náboženství na University of Vermont tvrdil, že rozpoznání chápání víry jiné osoby je základním krokem k uznání humanity tohoto člověka. Debata může pomoci vyvolat tento druh uctivé kritiky a bádání stejně jako nové porozumění studiu náboženství.

Debata má objasňující moc, která je pružná a široce použitelná v mnoha oborech. Náboženství není z tohoto pravidla výjimkou.

Příklady debatních tezí pro výuku náboženství

Ekumenická hnutí, která se pokoušejí sbližovat náboženství jsou neuvážená.
Bůh není a nikdy nebyl.
Instituce náboženství přinesla v průběhu historie více škody než užitku.
Lidé si vytvářejí náboženství pro vlastní potřeby.
Věda a technologie se staly naším novým náboženstvím.
Náboženství je opium lidstva.
Náboženství by mělo být individuální, nikoliv institucionální.
Rozvod je slučitelný s křesťanstvím.
Morálka je oddělitelná od náboženství.
Všem by nám bylo lépe, kdybychom byli ateisté.

Příklady debatních forem debaty pro výuku náboženství

Tak jako u všech debat obecně, dávejte zvláště pozor na to, aby žáci nebyli tezí debat dotčeni anebo abyste po nich nežádali něco, co by se jich dotknout mohlo. Se všemi náboženskými přesvědčeními musí být zacházeno s úctou, i když jsou třeba energicky kritizována. Učitelé mohou žákům nabídnout, v případě, že tito nemají z debatované teze dobrý pocit, aby se jim před debatou svěřili. Ve skutečnosti mohou někteří žáci zastávat takové náboženské přesvědčení, které jim na některá z navrhovaných témat neumožňuje účastnit se debat. Jakkoliv víme, že se s podobnou situací učitelé náboženství jistě nepotkávají poprvé, upozornění na citlivý a obezřetný přístup je zde na místě.

SPAR

V rámci debatní rozcvičky můžeme použít jeden typ teze, ale vícero krátkých sporů. Cenná bude analýza společných výstupů a ujasnění vztahu studentů. Zkušenosti pak lze volně využít v seriózních týmových debatách. Jako příklad uvádíme tezi: „Právo na náboženský život je důležitější než jiná práva," která je konkretizovaná na příkladech Santeriánská zvířecí oběť a práva zvířat, kouření marihuany rastafariány a protidrogové zákony, katolické přijímání a zákony proti alkoholu, polygamie a zákony proti bigamii, náboženství, která porušují Všeobecnou deklaraci lidských práv a svobod, používání meskalinu v církvi Indiánů a protidrogové zákony, víra Indiánů v nerušení klidu mrtvých a archeologické vědecké vykopávky, atd.

HRANÍ ROLÍ

Soud

znovuvytvořte významné náboženské soudní procesy minulosti tím, že poskytnete žákům fakta o daném případu, biografie obviněných a pozadí náboženské instituce, která žaluje. Žáci také budou potřebovat čas na přípravu a vyhledání informací. Požádejte žáky, aby vystupovali v roli poroty, soudce, obhajoby, obžaloby a svědků. Svědci a další postavy budou požádáni, aby hráli jim určené role. Žáci se naučí o historickém období a roli náboženství tím, že se dostanou dovnitř dané konkrétní víry a porozumí argumentům a idejím použitým na podporu obvinění a těm, které byly použity na obhajobu. Aplikujte a modifikujte tezi „Osobnost X je vinna narušením dogmatu náboženství Y" – Galileo a katolicismus, Darwin a fundamentální křesťanství či Salman Rushdi a íránský islám, atd.

Závěr

Ačkoliv náboženství může být záležitost silného individuálního přesvědčení, debata může nabídnout metodu porozumění předmětu a kontroverzních otázek. Výuka náboženství je dobrým prostředím pro otevřené bádání o problémech vztahujících se k jednotlivým náboženstvím nebo náboženskému životu obecně. Když jsou použity citlivě a s otevřeností názorům debaty ve výuce náboženství, mohou objasnit podobnosti a odlišnosti v náboženské víře.

DĚJEPIS

Debata bezesporu psala dějiny, začínaje starověkými vystoupeními na fóru či v senátu až po dnešní mezinárodní konference. Debata je také užitečným způsobem jak dějinám porozumět, protože osobní odpovědností žáků za kritickou komunikaci o dané látce nechává problematiku „ožívat".

Čím debata přispívá výuce dějepisu

Debata povzbuzuje žáky dějin nacházet spojení a užitečné informace tím, že nutí žáky jim rozumět. Rozumět mimo jiné tomu, odkud jsme přišli a kam jdeme. Debaty jsou žákům historie cenné následujícími způsoby.

Samotný předmět studia dějin je diskutabilní. Neexistují žádné dokonalé dějiny jakékoliv události, jsou spíše procesem vypravěčství v jeho největší nádheře. Mnoho žáků okouzluje historické studium exotických a cizích míst a časů. Přesto existují soupeřící příběhy na každé úrovni historického výzkumu. Na proces debatování o dějinách lze jistým způsobem nahlížet jako na cvičení v soutěživém vypravěčství, kde každá strana maluje vlastní obraz událostí a možných budoucností, když znovu interpretují příběhy strany druhé. Žáci se mohou více dozvědět o způsobech interpretování a porozumění toku dějin.

Když debatujeme o dějinách, obnovujeme minulost. Debaty vymezené konkrétním místem a časem staví žáky do situací velmi aktivním a bezprostředním způsobem. Prostřednictvím představování historických postav a skupin nabízí debaty lepší porozumění historickým textům a snad i historické realitě. Ve svých argumentech a prezentacích se žáci mohou pokoušet znovu přivádět k životu myšlení a logická spojení minulosti. Tento proces jistě nemůže být nikdy završen, ale snaha – pokus porozumět jiným lidem a jiným časům – je pro žáky nesmírně důležité cvičení.

Debatování umožňuje žákům zaujmout k významným problémům nové, odlišné postoje, vidět je v jiných souvislostech. Mnoho z otázek, které se objevují při studiu dějin, se vztahují k tomu, jak jednotlivci vidí jiné lidi – zda jejich význam snižují nebo zvyšují. Zřídkakdy se po nás chce, abychom přemýšleli o tom, kdo jsme a předpokládali, alespoň na chvíli, že bychom mohli být někým jiným. Prostřednictvím debatních aktivit mohou žáci rozvinout schopnost pracovat „zevnitř" historických stanovisek jiných lidí a jiných skupin. Jakkoliv nás jedna jednoduchá debata nemůže plně naučit vidět věci tak, jak je jiní viděli, je to užitečný začátek tohoto procesu a něco, co se zdá, že žáci mají rádi a oceňují.

Příklady debatních tezí pro výuku dějepisu

Dějinám se nedá věřit, protože je píší vítězové.
Dějepis vysvětluje, ale nedokáže předvídat.
Nacionalismus je ctnost.
Vyzrňovací stroj na bavlnu je významnějším vynálezem než telegraf.
Oliver Cromwell byl významnější než Napoleon Bonaparte.
Atény byly jako politický subjekt lepší než Sparta.
Čínská civilizace byla mnohem vyspělejší než evropská.
Žižka je národní hrdina.
Bratři Mašínové jsou hrdinové.
Česká republika by se měla vypořádat se svou minulostí.

Příklady debatních forem pro výuku dějepisu

SPAR

Poučné a inspirující jsou debaty o tom, zda dějiny přepisovat. Mnoho obecně přijímaných pohledů na historii, její interpretaci je předmětem kritiky natolik závažné, že některá tvrzení vyžadují zásadní revizi. V této souvislosti lze jistě debatovat o potřebě revidovat učebnice a školní systémy. Tento předmět pomáhá žákům pochopit povahu interpretace historie a požaduje od nich, aby zkoumali daná historická období nebo líčení.

„České baroko je obdobím rozkvětu." Na tuto tezi mohou studenti okamžitě spontánně reagovat a uplatňovat znalosti nabyté v hodinách dějepisu a češtiny. Spor může být veden o Jiráskovo pojetí baroka, jako doby temna. Další rovinou sporu mohou být klady a zápory nové architektury a nové kulturní trendy.

„Válka stimuluje pokrok." Jeden z účastníků poukazuje na nezpochybnitelný rozvoj techniky a technologií v průběhu války, druhý může úspěšně relativizovat tato tvrzení na základě vyvracení vedeném v morální rovině (viz. zneužití technologií).

„Objevitelské cesty od 16. století nebyly motivovány touhou po poznání." Účastníci mohou řešit spor o snaze poznání současného světa nebo tento svět ovládnout.

Žáci se mohou zapojit do debat „co kdyby?", kterým se také říká historické kratochvilné nebo historicky alternativní debaty. V těchto debatách si žáci představují, co by bylo, kdyby se něco v dějinách stalo jinak, stejně jako v oblasti výuky mezinárodních vztahů, s větším důrazem na historický kontext (Jak by pokračovala 2. světová válka, kdyby nebyly svrženy atomové bomby. Jak by vypadal svět, kdyby se Napoleon vylodil ve Velké Británii, Co by se stalo, kdyby nevstoupila vojska Varšavské smlouvy do Československa).

TÝMOVÁ DEBATA

2 × 2

Tento formát se může uplatnit při tezi Měli bychom odpouštět diktátorům, kdy 1. mluvčí obou stran přináší svůj pohled na dané téma v obecné rovině (hypotetické předpoklady a vývody, za jakých okolností bychom měli odpustit). Druzí mluvčí pak tyto řeči dále rozvádí pomocí konkretizace činů jednotlivých diktátorů, které jsou pochopitelně z dnešního pohledu obhajitelné (Vláda Francisca Franca, Pinocheta, Salazara).

3 × 3

Abychom dosáhli vzdělávacího efektu u debaty „Individuální vzpoura je legitimním způsob boje proti společnosti", je třeba delší přípravy. Téma, které se dá při zadávacím braimstormingu zjednodušit na tezi „Pro jednoho terorista, pro druhého bojovník za svobodu", může učitel žáky odkázat na různé příklady a ideje, které mohou rozšířit záběr a nefixovat se pouze na jeden konkrétní politický zápas. Je také důležité stanovit časové úseky, ve kterých se žáci mohou vyjadřovat. Tato teze, jako i ostatní v této oblasti, musí mít bezpečnostní přetlakový ventil, pomocí kterého umožníme žákům v obecenstvu k prasknutí nabitým rozčilením, aby v rámci řízené diskuse přednesli argument anebo položili otázku. Můžete navrhnout, aby žáci zapsali reakce na debatu na papír, což jim poskytne čas na rozmyšlenou. Písemná forma současně dále napomůže zchladit nejprudší reakce.

Afirmativní tým musí představit linii, podle které může člověk oprávněně vnímat každého teroristu jako bojovníka za svobodu. Při rozvíjení argumentace asi použijí příklady Irské republikánské armády, Židů, kteří povstali ve varšavském ghetu, a Afrického národního kongresu v Jihoafrické republice, který bojoval proti apartheidu, afghánského Talibanu, který permanentně bojuje proti přítomným Britům, Rusům či Američanům.Všechny tyto skupiny byly současně označeny za teroristy a současně si jich občané daných zemí cenili a v jejich očích byly činy v rámci boje za svobodu ospravedlnitelné. Připomeňte žákům, že nesoupeří pouze s logikou a argumenty opozičního týmu, ale také provokují myšlenkové koncepce diváků.

Zručný opoziční tým může označit některé postupy (jako je zabíjení civilistů nebo použití anonymních bomb) za znak, který odlišuje teroristy od bojovníků za svobodu. Mohou si také vybrat jednotlivou skupinu „teroristů", které považují za neobhajitelné a pokusí se dokázat, že představují výjimku z pravidla (militantní palestinské hnutí Hamas, Al-Kajda). Konečně může tvrdit, že někteří členové IRA jsou bojovníky za svobodu, avšak jiní, kteří používají taktiku vraždy, jsou teroristy. Spojením této argumentace s tvrzením, že tyto druhy taktiky obvykle organizaci diskreditují, může opoziční tým posunout debaty do roviny, která jim dává více prostoru k debatě.

Mezinárodní společenství mělo zasáhnout ve Rwandě 1994 byla jedna z nejúspěšnějších tezí Debatní ligy, formy Karl Popper 3 × 3. Na přípravu velmi náročná, protože na začátku měli účastníci programu problém vůbec zařadit Rwandu do místopisu a netušili nic o genocidě, která zde probíhala v roce 1994. Obě strany se musely řádně připravit, aby mohly vést spor, navíc podložený relevantními důkazy.

Debata s plánem má nabízet řešení. Zastánci teze „Košický vládní program měl vypadat jinak" by měli přijít s alternativními řešeními pro nově budovanou resp. obnovovanou republiku v roce 1945.

HRANÍ ROLÍ

V dějepise se žáci mohou s úspěchem zhostit mnohých rolí. Žák si musí nastudovat fakta o dané době, události a postavě samotné. Na učiteli je, zda studentům materiály poskytne nebo nechá prostor jejich iniciativě.

Vtělení do libovolných postav

Napoleon obhajuje útok na Evropu. Atentátník na Hitlera obhajuje své jednání.

Veřejné fórum

Žák si nastuduje plán, který poté předkládá fóru, tj. zbytku studentů a snaží se je přesvědčit o platnosti a prospěšnosti svého řešení. Příklad: Abraham Lincoln prosazuje zrušení otroctví. Senátor Ron Paul prosazuje důležitost auditu centrální banky USA FED.

Simulace soudu

V této aktivitě závisí víc než u ostatních forem na výběru kontroverzních témat učitelem. Úspěch, tedy vzdělávání a zábavu, zaručuje předchozí příprava účastníků. Simulaci soudu chceme ukázat na fiktivním soudu Dr. Emila Háchy za vlastizradu, bratří Mašínů za hrdinný boj proti komunismu, Robespiera za obhajobu Jakobínské diktatury.

Poznámka: Debaty se mohou konat v zadaném čase anebo se zadanými historickými osobnostmi anebo skupinami. Zasazeny do minulosti proběhly vynikající debaty o takových věcech jako prohibice alkoholu, zrušení otroctví, dekolonizaci, ženském hlasovacím právu či vytvoření Společnosti národů. Je však třeba vyslovit varování: žáci se nemusí cítit dostatečně sebejistí, aby představovali, dejme tomu, Napoleona anebo Ramsese II. Technikou k překonání tohoto nedostatku je chtít po nich, aby v debatě vystupovali jako prostředník dané osoby.

Závěr

Na podporu svých argumentů debatéři často přináší historické příklady a ponaučení. Debaty používají znalost historie jako základ pro rozhodování o budoucnosti. Hodnotové teze umožňují zkoumání měnících se etických a morálních standardů. Prostřednictvím zapojení debatování do výuky dějepisu lze dosáhnout hlubší úrovně poznání.

ČLOVĚK A SVĚT PRÁCE

Vzdělávací oblast Člověk a svět práce se cíleně zaměřuje na praktické pracovní dovednosti a návyky a doplňuje celé základní vzdělávání o důležitou složku nezbytnou pro uplatnění člověka v dalším životě a ve společnosti. Tím se odlišuje od ostatních vzdělávacích oblastí a je jejich určitou protiváhou. A proto je těžší přicházet s nabídkou rétorických cvičení tam, kde je základem spíše manuální činnost viz šest z osmi tematických okruhů RVP ZV: Práce s technickými materiály, Design a konstruování, Pěstitelské práce a chovatelství, Provoz a údržba domácnosti, Příprava pokrmů a Práce s laboratorní technikou. Ani využití digitálních technologií není prvoplánově spojeno s metodou debatování, neboť v rámci prezentace omítáme pomoc moderních technologií při prezentaci – spoléháme se pouze na řečnické schopnosti. A tak nalézáme průsečík debatních metod a RVP ZV především v rámci okruhu Svět práce, vzdělávací oblast Člověk a svět práce v rámci RVP G i RVP OV pak nabízí více možností propojení.

Čím debata přispívá výuce Člověka a světa práce

Vzdělávání v dané vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí (pracovní a k podnikavost) tím, že vede žáka k pochopení mikroekonomických i makroekonomických vztahů a jejich praktickému uplatňování, k zodpovědnému využití možností sociálního státu, k optimálnímu zacházení s finančními prostředky s ohledem na vlastní možnosti a potřeby a konečně ke schopnosti analyzovat působení médií v ekonomickém světě a využít aktuální mediální informace při analýze české i světové ekonomiky.[3]

Informace studenti získávají v hodinách **občanské výchovy** resp. **společenských věd** a tyto jsou důležité pro další rozvoj osobnosti studentů a pro vytváření předpokladů pro kvalitní profesní a zaměstnanecké vztahy. Debatní metody především napomáhají ujasnit postoj mladého člověka ke své budoucnosti tím, že mu nejenom předají informace, ale přinutí jej hlavně přemýšlet o vztazích a vazbách světa práce i světa ekonomiky prostřednictvím modelových situací blížících se realitě, neboť jsou při nich používány autentické materiály (informace). Je důležité, aby student nepodléhal povrchnímu úsudku a byl schopen aktuální situaci správně analyzovat a reagovat na ni.

Příklady debatních tezí pro výuku Člověka a světa práce

Peníze přinášejí štěstí.
Na vesnici se žije lépe než ve městě.
Šrotovné je vhodným nástrojem boje proti ekonomické krizi.
Mít veřejné služby v soukromých rukou je lepší než ve vlastnictví státu.
Pozitivní diskriminace žen by vyřešila nespravedlnost pracovních vtahů v ČR.
Obamův plán řešení ekonomické krize je cestou ke zkáze.
Otevírací doba v supermarketech/úřední hodiny by se měla změnit.
Způsob platového ohodnocení manažerů by se měl změnit.
Zvyšování státních výdajů ekonomickou krizi nezastaví.
Na českých vysokých školách by mělo být zavedeno školné.

Příklady debatních forem pro výuku Člověka a světa práce

SPAR

Jedna z forem, která se hodí pro debaty ze světa práce. Metoda spontánního sporu se zapojením publika může žákům ZŠ či studentům SŠ pomoci ujasnit, co je pro jejich budoucnost lepší: „Studium na gymnáziu je lepší než na jiných školách", „Po maturitě je vhodné jít pracovat". Pro žáky ZŠ může rozkrýt klady a zápory některých povolání teze: "Řemeslo má zlaté dno", „Rčení zlaté české ručičky stále platí", či prvoplánové: „Zaměstnání X je lepší než zaměstnání Y".

TÝMOVÉ DEBATY

Debata 2 × 2

Dvoučlenné týmy se mohou zapojit do delších debat o společenských důsledcích oblastí technologického rozvoje. Často dojde ke sporu mezi podstatným přínosem v jedné technologické oblasti a společenskými škodami, které použití technologie způsobí. Například teze: „Automatizace výroby je krok správným směrem". Afirmace jistě použije k argumentaci zvýšení produktivity práce směřující k růstu životní úrovně. Negace zcela platně zpochybní, že automatizace přispěje k lokální nezaměstnanosti, což rozhodně zvýšení životní úrovně nepřinese. Spor rozhodnou důkazy a relevantní příklady.

3 × 3

Pro debaty KPDP je vhodné vybrat aktuání témata, která se dotýkají všech lidí a jsou námětem celospolečenské (nebo alespoň mediální) rozpravy. Jsou to teze, které se týkají především kapitoly Národní hospodářství a úloha státu v ekonomice a Tržní hodpodářství. Navrhujeme dvě teze, které zohledňují dění u nás i ve světě, ale víme že za pár let to budou již témata jiná: „Progresivní daň je pro ČR řešením", „Evropa by měla opustit koncepci sociálního státu".

HRANÍ TOLÍ

Výběrové řízení

Učitel přednese dopředu zadání: V městě X se na hlavní třídě uvolnily prostory ve správě města (150 m^2), které je chce zdarma pronajmout tomu, kdo přinese nejlepší projekt. Vybraní studenti (resp. pracovní skupina) si pak připraví tříminutové představení projektu – Souvislý monolog se silnými argumenty, ideálně bez použití techniky. Komise města, tvořená žáky, pak má možnost se mluvčího dotázat na jakékoliv detaily projektu. Odpovídá mluvčí či členové týmu. Komise určí vítěze a poskytne prostory, učitel klasifikuje.

3 RVP ZV

Soud
Studenti SŠ (ideálně obchodních akademií či gymnázií) by mohli zinscenovat soud s vládou, která navrhuje pro dobro státu a jeho občanů deficitní rozpočet nad 4% HDP.

Další příklad vychází bezprostředně z reality ČR. Studenti mohou inscenovat soud, kdy na lavici obžalovaných usedne vláda ČR, která je obviněna z nerovného přístupu k občanům, neboť zavedla regulaci nájemného.

Závěr

Metody debatování nejsou v oblasti Člověka a světa práce sice využitelny naplno, ale připravují aktivně zapojené účastníky na výběr budoucího studia či povolání a pomáhájí jim i orientovat se v aktuálním dění tím, že studentům vysvětlují současné sociálně ekonomické vztahy na základě dostupných informací.

ČLOVĚK A ZDRAVÍ

Zařazení oblasti Člověk a zdraví do vzdělávání umožňuje prohloubit vztah žáků ke zdraví, posílit rozumové a citové vazby k dané problematice a rozvinout praktické dovednosti, které určují zdravý životní styl a kvalitu budoucího života v dospělosti. Zařazení této vzdělávací oblasti do výuky vychází i z předpokladu, že dobře připravení a motivovaní studenti mohou později výrazně ovlivňovat životní a pracovní postoje ke zdraví svému i v celé společnosti,

Významnou roli při tom hraje větší schopnost žáků získávat informace, analyzovat jejich obsah, ověřovat (uplatňovat) poznané v praktických činnostech, diskutovat o vzniklých problémech, o jejich prožívání, o vlivu konkrétních postupů řešení na zdraví atd. Zde je tedy značný prostor pro uplatnění různorodých debatních forem.

Vzdělávací oblast Člověk a zdraví je rozčleněna na dva vzdělávacími obory Výchova ke zdraví a Tělesná výchova

VÝCHOVA KE ZDRAVÍ

Výchova ke zdraví má ve vzdělávání především praktický a aplikační charakter a směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k poznávání tělesných, duševních a sociálních potřeb i důsledků jejich naplňování či neuspokojování.

Výchova ke zdraví je zařazena do učiva **společenských věd** resp. občanské výchovy a obsahuje kapitoly Zdravý způsob života a péče o zdraví, Změny v životě člověka a jejich reflexe, vztahy mezi lidmi a formy soužití a rizika ohrožující zdraví a jejich prevence. V hodinách **biologie** se pak většinou učí Ochrana člověka za mimořádných událostí.

Čím debata přispívá výuce výchovy ke zdraví

Debatování může pomoci ujistit žáky o intuitivním, nebo výukou potvrzeném směřování mladých lidí ke zdravému způsobu života. V této vzdělávací oblasti dochází k poznávání životních hodnot a formování odpovídajících postojů souvisejících se zdravím a mezilidskými vztahy; k přebírání odpovědnosti za zdraví, bezpečnost a kvalitu životního prostředí.

Příklady debatních tezí pro výuku výchovy ke zdraví

Homosexuálové by měli mít právo adoptovat dítě.
Náhradní rodičovská péče je pro dítě nejlepší.
Vegetariánství je nezdravé.
Panenka Barbie přinesla více škody než užitku.
Kouření na veřejných místech by mělo být zakázáno.

Příklady debatních forem pro výuku výchovy ke zdraví

SPAR
Pro tyto jednodušší duely s účastí publika je vhodné vybrat společensky kontroverzní témata týkající se výchovy ke zdraví: školní stravování, dotované potraviny, mezigenerační soužití, homosexualita, prohibice, legalizace měkkých drog apod.

TÝMOVÉ DEBATY
Týmové debaty skýtají možnost výběru především hodnotových tezí, které budou téma nazírat z úhlu daného předem a zapojení studenti se budou muset na debatu připravit a přinést relevantní důkazy na podporu argumentace své strany například „Euthanázie je ospravedlnitelná“, „Interupce je vražda“.

Mezioborové (resp. mezipředmětové) debaty jsou vždy atraktivní. Například téma asistované reprodukce řeší otázky biologické, etické, psychosociální, ale i právní třeba u teze „Osamělé a neprovdané ženy by měly mít možnost podstoupit umělé oplodnění“.

Značně atraktivní bývá téma legalizace měkkých drog, velmi úspěšná je v tomto směru argumentačně vyvážená teze „Výroba a distribuce drogy marihuany by měla být legalizována“.

HRANÍ ROLÍ
Veřejné fórum
Moderátor–učitel rozdělí třídu na několik pracovních skupin a teprve poté žákům přednese (například formou citace) část případ projevu sociálně patologického chování. Jednotlivé skupiny se snaží nabídnout své jedno konkrétní řešení situace.

Diskuse nad návrhy má pak nedocenitelný přínos pro zapojené a moderátor lehce představí nejlepší z možných řešení. Tématem může být domácí násilí, šikana na pracovišti, znásilnění, projevy pedofilie či projevy autodestrukce.

Zasedání vlády

Pedagog či student v roli premiéra přinese na zasedání vlády zákon o zákazu kouření na veřejných místech, tedy i v restauracích, který zcela jistě rozpoutá spor ministrů zdravotnictví a financí, ale zajímavé reakce lze očekávat i u ministra spravedlnosti, průmyslu, ale i dalších.

Před zasedáním členů polské vlády seznámí učitel studenty s odlišností situace v ČR a Polsku speciálně v oblasti náboženské. Premiér pak přednese návrh zákona legalizující interupci a postupně se k němu vyjádří ministři zasažených resortů dle své „role."

Závěr

Výchova ke zdraví resp. ke zdravému životnímu stylu je značně individuální záležitost, škola a vzdělávání v procesu uvědomování hraje druhé housle. Přednější jsou vzorce chování, které získali žáci doma. Debatování přináší také individuální přístup a zasáhne každého, kdo se aktivně zapojil ať už do přípravy, nebo do samotného debatního střetu. Snad je to tedy metoda, která může objektivně přispět ke zdravější populaci.

TĚLESNÁ VÝCHOVA

TV usiluje o trvalý vztah k pohybovým činnostem a o optimální rozvoj tělesné, duševní a sociální zdatnosti. Vychází především z motivující atmosféry, zájmu žáků a z jejich individuálních předpokladů (možností). Jakkoliv debata přímo neasociuje pohyb, má sport a debata své průniky. Obojí je hra a kolektivním hrám sportovci rozumí a dokáží se brzy vcítit do role. Strany jsou vlastně týmy, a pak už je to stejné – zápasy, rozhodčí, pravidla, trénink, turnaje, ligy a všechno ostatní, co ke sportu patří. Místo balónu je tu spor a místo hokejek mluvené slovo, ale pořád se musí spolupracovat a plnit trenérem stanovené úkoly.

Čím debata přispívá výuce tělesné výchovy

Předně musíme uvést, že se nedomníváme, že debatování v hodinách tělesné výchovy by přispělo více k zlepšení zdraví člověka. Ponecháváme tělocviku, obzvláště zdravotnímu, jeho nezaměnitelnou funkci a chceme apelovat na využití debatování buď na akcích s tělocvikem spjatých (lyžařské, sportovní či seznamovací kurzy), nebo na volnočasové aktivity, kde může být „sport" dobrým úvodním tématem.

Debatování umožňuje probádat pozitivní dopad TV na zdraví člověka i společenský dopad sportu a rekreace. Tělesná výchova je jako výukový předmět nastavena tak, aby v průběhu školní docházky posílila v dnešní době značně sníženou fyzickou kondici, předala základy zdravého životního stylu a ukázala v kladném světle rozmanité druhy sportovní činnosti (a v ideálním případě někoho pro daný druh sportu zapálila). Mimo výuku je sport formou aktivní rekreace a naplňuje základní lidské potřeby, sociální a individuální, fyzické i duševní.

Příklady debatních tezí pro výuku tělesné výchovy

Sportovní kurzy na SŠ by měly být zrušeny/posíleny.
V moderní společnosti se klade příliš velký důraz na profesionální sport.
Soutěžení je často destruktivní silou ve sportu a rekreaci.
Tělesná výchova na středních školách by měl být volitelná.
Olympijské hry by měly být zrušeny.

Příklady debatních forem pro výuku tělesné výchovy

Debatu lze tvořivě využít. Sportovci jsou soutěživí a hraví, a proto by zvolené formy měly odrážet situaci a přesahovat obsah výuky a umožnit žákům probádat celou oblast sportu plodným a zajímavým způsobem, jak naznačujeme níže.

SPAR

Inscenujte zábavné spory z různých oblastí sportu. Jednoduché teze typu: „Kolektivní sport X je lepší než kolektivní sport Y" („Fotbal lepší než košíková", „Florbal je lepší než hokej") mohou přinést spoustu zábavy a při losování zastánců toho či onoho sportu laiky i kouzlo nechtěného, které umocní i dotazy z publika. Při výběru zdánlivě nesrovnatelných oblastí sportu můžeme dospět i k překvapujícím střetům, tedy jestli budou nalezeny („Balet/společenský tanec je sport pro chlapy", „Box je zábava", „Desetiboj je málo"). Nezapomeňme na aspekt zdraví („Bez sportu není zdraví", „Sportem k trvalé invaliditě!").

TÝMOVÉ DEBATY

Při výběru tezí pro týmové debaty bychom měli vybírat ty, které pojí tělocvik či sport s vyššími hodnotami člověka (morálka, zdraví, blaho společnosti), nebo nabízí nějaké řešení.

Hodnotová teze Doping ve sportu by měl být povolen se na problematiku neetického chování dívá z překvapivé perspektivy. Zastánci této teze jistě nejsou ti, kteří by chtěli medikamenty zničit zdraví sportovců, naopak mohou apelovat na zdravý rozum sportovců (dnes již vidíme katastrofický zdravotní stav dopujících sportovců NDR), na smysl pro fairplay a nakonec i na nespravedlnost nepostižitelnosti všech. Negace trpělivě vyvrací a trvá na nemorálností rezignace na nešvary doby.

V řešitelské debatě lze nabízet alternativy k současnému stavu, například v tezi „Výuka tělesné výchovy na naší škole by se měla změnit" nás jistě dovede k návrhům představ optimálního obsahu hodin dle studentů. Nepředpokládejte objektivitu, ale jako zpětná vazba je tento typ debaty velmi efektivní.

Závěr

Jakkoliv debaty nebudou v této oblasti základní učební metodou, mohou svým odhalováním témat relevantních oboru výuce značně přispět. Sportovně nadaní žáci pak obvykle dávají před pasivními formami práce přednost výuce aktivnější, a tak může být debatování užitečným přínosem i pro ně.

UMĚNÍ A KULTURA

Lidé se vyjadřují prostřednictví umění od prvopočátků existence druhu. Umění je základním nutkáním všech společností a každé historické období a každý národ na světě má kypící kulturu uměleckých úspěchů. Světem otřásly velké spory o hudbě, poezii, dramatu, malířství, sochařství a grafickém umění. Diskuse o stylu, formě a obsahu jsou po dlouhou dobu součástí světa umění. Tyto otázky nabízí plodný zdroj pro debaty.

Murray Edelman ve své knize *From Art to Politics* staví umění nejen jako tvořivé nutkání ve společnosti, ale také jako základní kámen samotného našeho vědomí:

„Umění vytváří reality a světy. Lidé vnímají a utváří si představy ve světle příběhů, obrazů a symbolů. Proto je umění základnou pro politiku, stejně jako je základnou pro společenské vztahy a víru o přírodě. ... Protože vytváří něco odlišného od běžného vnímání, umělecká díla jsou prostředkem, jehož prostřednictvím se objevují nové významy."

Podle Edelmana je umění fundamentální částí toho, čím jsme jako lidé. Jeho argument ukazuje na význam umění nejen jako na záležitost estetickou, ale jako téma sociální, kulturní i politické. Debaty nás mohou dovést k novému pochopení nejen umění, ale také toho, kdo jsme.

Čím debata přispívá výuce umění

Může se zdát, že hodiny umění jsou oblasti, kde se člověk učí technikám umělecké tvorby, a že debata je zde zbytečná. Věříme, že debata může předmětu přispět cenným porozuměním dějinného kontextu a významu předmětu. Debaty o umění mohou poskytnout kontext vlastních uměleckých snah žáků a prozkoumat předmět, který by mohl být pro žáky polemický nebo nový. Debaty jsou účinným způsobem, jak žáky zaujmout a poskytnout jim informace o okolnostech zrodu uměleckých děl. Jakkoliv mohou být někteří učitelé přesvědčeni o tom, že účelem výuky umění je předat dovednosti, jak tvořit umělecké dílo, myslíme si, že by se současně měl vytvářet náhled jedince na umění a měly osvětlovat ideje prostřednictvím debaty.

Používání debaty v hodinách umění pomáhá učitelům probádat obtížnou hranici mezi teorií a praxí. Christopher Knight vedl v *Los Angeles Times* následující polemiku: „Pro žáky umění je praxe důležitější než teorie, protože být umělcem není akademickou disciplínou. Přistupovat k umělecké tvorbě jako k předmětu akademického studia je pokusem ustavit autoritářskou společnost vzdělanců – jinými slovy ustavit akademii. Cílem je akademické umění. Umění se vždy obtížně přizpůsobuje školní výuce, protože na vytváření nového umění nelze aplikovat objektivní kritéria, která školy mohou snadno testovat a známkovat. To je jeden z důvodů, proč je většina uměleckých škol špatnými uměleckými školami. Zdůrazňují techniku, protože technika zapadá do schématu objektivně měřitelných kritérií vhodných k testování a aplikaci na typické akademické školní osnovy."

Při střetu s těmito pochybnostmi jak učit umění, se debata zabývá jak technickou, tak i praktickou stránkou, stejně jako teoretickými inovacemi. Prostřednictvím debaty lze tuto polarizaci mezi teorií a praxí, na kterou si Knight stěžuje, vyřešit.

Příklady debatních tezí pro výuku umění

Umění nemůže uniknout politice.
Na umělci ve skutečnosti nezáleží.
Umění nelze definovat.
Prostředky z veřejných rozpočtů by neměly být používány k financování umění.
Cenzuru nelze nikdy ospravedlnit.
Kvalitu života lze nejlépe měřit prostřednictvím estetiky.
Moderní umění je méně morální než umění středověku.
Změny v umění jsou předzvěstí změn ve společnosti.
Neexistuje nic takového jako obscénní umění.
Andy Varhol/Milan Knížák je umělec druhé kategorie.

Příklady debatních forem pro výuku umění

V tomto oddíle načrtneme modelové debaty pro široké spektrum hodin umění. Tyto modely nejsou ani ty nejdůležitější, ani doporučením odkud začít. Uvádíme je proto, abychom vám pomohli porozumět roli debaty ve vyučování.

SPAR

Rozcvička jednoduchou formou spontánního sporu může napomoci zatraktivnění výuky teorie umění. „Impresionismus je esteticky nejhezčí směr moderního umění", „Surrealismus je zbytečný", „Díla socialistického realismu jsou hodnotná". Stejně tak se lze přít o různé druhy společenských činností ve vztahu k umění: „Reklama je umění", „Móda je umění", „Tetování je umění". Posledním příkladem, který ovšem zohledňuje alespoň základní znalosti problematiky, je demonstrace zdánlivě jednoduchého srovnání: „Umělec X je lepší než umělec Y", Umělecké dílo X je hodnotnější než dílo Y".

TÝMOVÁ DEBATA

Grafický design je v současnosti velmi progresivní forma umění a jeho cíle se zdají být navždy spojeny s komerční reklamou. Poskytuje však prostor pro debatu na tezi „Designéři by měli používat svých schopností k boji proti konzumerismu". Jestliže budeme chápat tuto tezi jako tezi o postupu, měla by afirmace nabídnout několik řešení, jak by umělci mohli bojovat proti hmotným zájmům, navrhovat výrobky, které vydrží sto let, nebo preferovat ekologičnost designu. Negace se může opřít o citaci profesora Kellyho z kalifornského Institutu uměleckého grafického designu, který napadá vizi aktivistických designérů s tím, že vzrůst počtu aktivistických názorů přichází proto, že designéři přišli o místa: „V kontextu grafického designu je antikonsumerismus radikální myšlenkou přesně proto, že nedává mnoho smyslu. Grafičtí designéři jako antikonsumeristé zní asi jako likérka podporující střídmost v pití alkoholu nebo tabáková společnost odrazující od kouření mladistvých – třeba to myslí upřímně, těžko se tomu ale věří. Možná, že prasknutí bubliny e-byznysu a náhlý zájem o antikonsumeristický design je více, než jen pouhá shoda okolností. Navrhují nyní designéři, kteří přišli o práci, navrhování webových stránek prodejců inkoustových kartridgí až do domu webové stránky o zneužívání námezdní práce v průmyslu výroby inkoustových kartridgí?"

Při týmové debatě na tezi „Evropské umění nebylo nikdy svobodné", vítězí ten tým, který obhájí platnost teze na více případech, což přirozeně vede zapojené ke studiu vývoje vztahu donátora a umělce od středověku po současnost. Téma vyžaduje širší míru znalostí, takže jej lze cyklicky použít při probírání umění renesance, baroka, 19. století, moderny či současného umění.

HRANÍ ROLÍ

Veřejné fórum

Učit „Úvod do studia umění" je obtížné z důvodu obrovského rozsahu informací, které učitel potřebuje předat žákům. Když se k tomu přidá nepříliš živý zájem, který žáci někdy (ne)projevují, když před nimi stojí nový předmět, výsledkem může být, že si během několika prvních dnů užijete své. Proč tedy exkurz nezačít debatou o inovacích a dopadu nových forem umění? Rozdělte třídu do pěti skupin a každé skupině určete oblast umění, o které mají přemýšlet a obhájit ji. Inscenujte schůzku, kde na veřejném fóru každý žák představoví odlišnou, třeba kontroverzní formu umění: grafitti, koláž, umělecký happening, animace videoher a bodyart.

Můžete scénu inscenovat jako setkání rodičů žáků, kteří se právě zapsali na školu. Chystá se opatření k omezení financování výuky umění (běžná situace). Můžete instruovat žáky k obhajobě hodnoty každé z oblastí umění, nebo hovořit o tom, proč je důležité obhajovat všechny formy umění bez ohledu na obsah. Další možný přístup je nechat žáky rozhodnout, která z forem umění je nejhůře obhajitelná a kterou by obětovali, jestliže dojde ke snížení financování výuky.

Závěr

Debaty v hodinách umění mohou být vervní, zajímavé a podnětné. Učitelé by měli mít na mysli, že jednou z největších předností debaty je to, že je to metoda nesmírně pružná. Povzbuzujte sebedůvěru žáků používat pro důkazy svých argumentů umělecká díla, probádávat radikální a zajímavé nové myšlenky a posouvat hranice nejen ve své tvorbě, ale také svého myšlení. Debata může odhalit spory mezi uměleckou společností a veřejnou politikou a osvětlovat názory.

INFORMATIKA A INFORMAČNÍ A KOMUNIKAČNÍ TECHNOLOGIE (ICT)

Technologie má tradičně významný dopad na společnost. Neolitický přechod k zemědělství, objev střelného prachu, využití páry a objev tranzistoru měly zásadní dopad na společenskou strukturu a způsob, jakým lidé žijí své životy. Všechny tyto změny nabízí oblasti, které jsou bohaté možnostmi pro debatu. Ale v minulosti měly významné technologické změny dopad na několik generací, dnes ovlivňují každou generaci, speciálně technologický pokrok je v současné době jednou z nejmocnějších sil formující globální lidskou společnost 21. století. Historici po letech sporů, jak začlenit epochu, ve které teď žijeme, do systému, zvažují název „doba technologická" či „doba informací" (respektive doba ICT).

Oblast Informatika a ICT prohlubuje u žáka schopnost tvůrčím způsobem využívat informační a komunikační technologie, informační zdroje a možnosti aplikačního programového vybavení s cílem dosáhnout lepší orientaci v narůstajícím množství informací při respektování právních a etických zásad používání prostředků ICT.

Cílem je zpřístupnit žákům základní pojmy a metody informatiky, napomáhat rozvoji abstraktního, systémového myšlení, podporovat schopnost vhodně vyjadřovat své myšlenky, smysluplnou argumentací je obhajovat a tvůrčím způsobem přistupovat k řešení problémů. Jsme přesvědčeni, že k tomuto cíli může dopomoci právě debatování.

Čím debata přispívá výuce informační a komunikační technologie

Debatování uplatňuje ICT ke zvýšení efektivnosti studia, k dokonalejší organizaci práce a k týmové spolupráci až v druhém plánu. Informační a komunikační technologie se využívají zásadně pouze pro přípravu na debatu, při sběru informací. Při uplatněním samovzdělávání je pak nutné naučit studenty odlišovat informační zdroje dle jejich věrohodnosti, ideálně bychom mohli vést studenty k nezbytnosti získávání údajů z většího počtu alternativních zdrojů. V samotném výstupu je naopak používání jakékoliv techniky zapovězeno, debatér se musí spolehnout jen na své řečnické schopnosti.

Primárním cílem spojení debaty a ICT je možnost uvědomění si negativních vlivů, jejich respektování a zmírnění negativních dopadů moderních informačních a komunikačních technologií na společnost a na zdraví člověka. Také bychom měli předat znalosti způsobů prevence a ochrany před zneužitím a omezováním osobní svobody člověka a poznání základních právních aspektů a etických zásad týkajících se práce s informacemi a výpočetní technikou, k respektování duševního vlastnictví, copyrightu, osobních dat a zásad správného citování autorských děl.

Debatování může být velmi účinným řešením, jak aktivně zapojit žáky do diskuse o širokém spektru problematiky dopadu technologií na jedince. Samotní studenti jeví o pokrok značný zájem a přijímají převratné změny jakoby mimochodem, jako nedílnou součást jejich života, jako samozřejmost. Nevnímají však mnohdy v plné síle kontroverzní dopady na etiku, morálku či práva jedince. Debata pochopitelně nemůže dost dobře nabízet kvalifikované spory o technických parametrech, ale pomáhá nastolovat právě otázky dopadů využití (resp. zneužití) nových informačních a komunikačních technologií v různých oblastech našeho života.

Příklady debatních tezí pro výuku předmětu technologie a společnost

Česká pošta směřuje k zániku.
Možnosti státu sledovat své občany by měly být omezeny.
Internet snížil kvalitu života.
Na SŠ by měla být zavedena elektronická forma evidence klasifikace.
Světu by bylo lépe, kdyby objev X byl učiněn o 100 let později.
Počítače jsou odpovědí.
Internet je novým opiem lidstva.
Vědci nesou morální odpovědnost za své objevy.
Obchod s informacemi je nejvýnosnější.
Sociální sítě by se měly zakázat.

Příklady debatních forem pro výuku předmětu technologie a společnost

Množství témat je v rámci vzdělávací oblasti informatiky a ICT omezeno. Našli jsme v podstatě tři oblasti, které by mohly být v rámci výuky IVT, společenských věd a hodin českého jazyka a literatury debatovány.

Za prvé je to oblast lidských práv. V souvislosti s moderními ICT se objevily nové fenomény, na které jen stěží reaguje legislativa a jurisdikce. Různé sociálně-patologické jevy jsou součástí života především mladých lidí, a proto je třeba o nich diskutovat (kybergeooming, kybersex, kyberstalking, flaming). Další kapitolou je však i využívání (možná až zneužívaní) ICT soukromými organizacemi a institucemi (hoax, sms spoofing, phishing, sociální inženýrství), nebo dokonce státem (monitoring pohybu, odposlechy, vytváření databází státem).

Druhou oblastí je diskuse o změnách využívání volného času, který zaznamenal přechod od knihy přes televizi k internetu a jiným multifunkčním a multimediálním zařízením. Také trávení volného času planými diskusemi na sociálních sítích je značně výbušné téma mezi mládeží (hlavně mezi rodiči a dětmi). Třetí oblastí je diskuse o samotné využívání ICT ke vzdělávání.

Jestliže máme tematicky vymezený prostor k debatě, pak rozdíl bude ve formě, jakou se rozhodne pedagog použít.

SPAR

Žáci se mohou zapojit do velmi krátkých debat jeden proti jednomu o výhodách a problémech konkrétních technologií. Tyto debaty nejsou náročné na přípravu a mohou být organizovány v průběhu celého školního roku, reagují na vnější podněty (na probírané učivo či na aktuální společenský problém). Každý žák se může zapojit, neboť má už i vlastní empirickou zkušenost. Tím je debatování o ICT relevantní a snadné k dosažení.

Tématem mohou být spory o internet jako zdroj informací. Snadná dostupnost a přehlednost je vyvažována nevěrohodností obsahu, dalším rozměrem jsou otázky současného využití tradičních (tedy doposud vnímaných jako tradiční) zdrojů – knih, publikací, referátů.

TÝMOVÉ DEBATY

Dvojčlenné či trojčlenné týmy se mohou zapojit do delších debat o společenských důsledcích různých oblastí rozvoje. Zde je kladena pozornost na oblasti technologie a zda je tato pro společnost přínosná. Často dojde ke sporu mezi podstatným přínosem v jedné technologické oblasti a společenskými škodami, které použití technologie způsobí. Týmy se mohou zapojit do strukturované debaty o samotný smysl podpory nových technologií. Například na tezi „Internet přináší více škody než užitku", mohou postupně přinášet důkazy na podporu z různých oblastí života (viz výše). Spor rozhodnou důkazy a relevantní příklady.

V rámci čtenářské besedy v hodinách českého jazyka a literatury lze zinscenovat týmovou debatu na téma „Vize George Orwella se vyplnily". Studenti potvrdí znalost četby a budou dále rozvíjet a modifikovat Orwellovy vize z románu 1984. Bude určitě zajímavé zjistit, jestli nás podle žáků Big Brother sleduje, či nikoliv.

HRANÍ ROLÍ

Soud

Lze inscenovat potenciální soud, kdy mohou být komunikační technologie paradoxně obviněny z úbytku komunikace ve společnosti. Výrazné zmenšení počtu dopisů, snížení jazykové úrovně v důsledku užívání nových technologií, ale hlavně pokles obsahu komunikace. Obhajoba může s úspěchem odvracet nemožností kvantifikovat množství komunikace prostřednictvím nových ICT a neracionálním brzděním pokroku.

Zasedání vlády

Premiér by na zasedání zúžené vlády mohl přinést návrh zákona o plošném zavedení vysoce kvalitních a zdravotně nezávadných podkožních čipů. Jednotliví vybraní ministři by měli vznášet svá stanoviska dle svých resortů. Ministr vnitra by zřejmě přivítal zvýšení bezpečnosti občanů, ministr financí by s určitostí uvítal zefektivnění výběru daní, zástupce zdravotnictví by kvitoval okamžitě dostupná data o zdravotním stavu jedince. Snad by pan ministr spravedlnosti poukázal na pošlapání lidských práv…. Zasedání vlády končí hlasováním o předloženém, případně lehce modifikovaném návrhu zákona.

Závěr

Informativní a komunikační technologie jsou bohatou a stále živou tématickou oblastí pro debaty ve výuce. Žáci si elementární spory o kladných či záporných aspektech jejich uplatnění a dopadu zapamatují. Střety hodnot se pak jistě opakovaně objeví v průběhu životů žáků a ti si na ně mohou vzpomenout a vrátit se k nim, když budou činit rozhodnutí jako jednotlivci při volbě životního stylu, či jako občané při vybírání směrů postupů pro společnosti.

Přílohy

- Asociace debatních klubů, o.s., program KPDP
- List rozhodčího formou zaškrtávání polí
- List rozhodčího formou udělování pomocných bodů řečníkovi
- List rozhodčího formou souhrnné hodnotící tabulky

ASOCIACE DEBATNÍCH KLUBŮ, o.s.

Debatní program Karla Poppera

Posláním Asociace debatních klubů, o.s. je podporovat mravní, sociální a intelektuální rozvoj dětí a mládeže. Svého cíle dosahujeme organizací mezinárodního **Debatního programu Karla Poppera**. V duchu Popperovy teorie falzifikace nehledáme debatou odpovědi a už vůbec ne kompromisy. Spíše se snažíme učit klást otázky a přiblížit se tak pravdě. Podporujeme otevřené myšlení a otevřenou společnost.

Debatní program Karla Poppera byl do ČR uveden Nadací Open Society Fund Praha v roce 1995. V roce 1999 se program osamostatnil vznikem Asociace debatních klubů, o.s., která jej dále rozvíjí.

Debatní program – soutěžní akademické debatování je zájmovou mimoškolní činností rozvíjející přitažlivou formou dovednosti kritického myšlení, argumentace a rétoriky, prohlubující znalosti účastníků a v konečném důsledku podporující hodnoty tolerance a kritické úcty k názorům druhých.

ADK organizuje soutěže v českém a anglickém jazyce. Dlouhodobě se zaměřujeme na tři významné skupiny dětí a mládeže – talentovanou mládež, neorganizovanou mládež a menšiny. Jim jsou určeny soutěže **Debatní liga**, **Debatiáda** a **Romská debatní liga**. Cílovou skupinou soutěží jsou převážně děti a mládež 2.stupně ZŠ a středoškoláci, ale založili jsme i program debatování vysokoškoláků.

Za patnáct let existence prošlo programem přes 3 000 mladých lidí, kteří osvojené znalosti a dovednosti využívali během studia a víme, že je využívají stále i ve svých současných profesních životech, což je nejvyšším uznáním a cílem práce ADK. Nelze však přehlédnout ani významné sportovní úspěchy – např. titul Mistrů světa v debatování žáků středních škol v on-line debatování (2010), titul nejlepšího řečníka Mistrovství světa v debatování žáků středních škol formou Karl Popper (2005) a titul vicemistrů světa v debatování žáků středních škol formou Karl Popper (2004).

Kromě soutěží pořádáme školení pro žáky a pedagogy, letní debatní institut a prázdninové pobyty. Naši členové se pravidelně zúčastňují mezinárodních soutěží a vzdělávacích akcí a podílí se na realizaci mezinárodních i místních projektů na podporu demokratického dialogu a lidských práv..

Asociace debatních klubů je zakládajícím členem největší světové debatní organizace – International Debate Education Association (**IDEA**), splňuje její kvalitativní standardy, využívá její know how a podílí se na jeho dalším rozvoji. Dále je ADK členem České rady dětí a mládeže (**ČRDM**).

Základní jednotky asociace, debatní kluby, které se účastní Debatního programu Karla Poppera, vedou dobrovolníci – učitelé a vysokoškolští studenti. Kluby samotné pracují v rámci neformálního vzdělávání. Praxe debatování u nás i ve světě přitom dokazuje, že debatování může mít významnou roli i ve formálním vzdělávání – mimo jiné významným způsobem rozvíjí *všechny* sledované kompetence, učí učit se, vyvolává aktivní přístup ke vzdělávání, dokáže převést školní poznatky do funkční podoby, vytváří vzdělávání orientované na argumentaci, učí kritickému myšlení. Debatování může vést k *jinému* učení. Projekt **Debatování napříč osnovami** takové učení nabízí a klade si za cíl vytvořit v České republice alternativu k dosud běžným metodám vzdělávání ve školách, nabídnout své i zahraniční zkušenosti s prací se studenty a žáky na bázi budování vzájemně odpovědného vztahu k vzdělávacímu procesu.

Debatní program Karla Poppera a jiné „diskusní“ programy

Asociace debatních klubů o.s. je sice nejstarší, zdaleka však ne jediná organizace, která se v ČR „zabývá“ debatováním. Zvýšený zájem o moderní interaktivní metody a rozvoj kompetencí, důraz na participaci mládeže a negativní obraz stavu veřejné diskuse dospělých vedl ke vzniku celé řady aktivit, které pěstují „debatování“. Koncept, či spíše slovo „debatování“ se tak postupně dostává do povědomí odborné pedagogické i laické veřejnosti. Jednotlivé aktivity a organizace, které je propagují však nemají stejné cíle – dochází tak ke zmatení pojmů a „debatování mládeže“ zahrnuje jak činnosti ze vzdělávacího hlediska chvályhodné, tak, bohužel, i aktivity, které si tento přívlastek nezaslouží.

Nepovažujeme přitom za špatnou samotnou existenci takových aktivit – koneckonců i firemní marketingová kampaň maskovaná za žákovskou soutěž účastníkům něco přináší (vítězům třeba notebooky, horská kola a hodinky s vodotryskem). Za špatné považujeme, když taková soutěž tvrdí, že přináší něco více, než právě ony pověstně hodinky s vodotryskem. Nejenže je to nefér, ale současně v očích zúčastněných devalvuje hodnotu skutečného debatování a konečně znesnadňuje potenciálním zájemcům přístup k debatování, které vzdělávací skutečně je.

Jak tedy rozpoznat debatování a „takydebatování“? Jak si z nabídky vybrat program, který Vám bude vyhovovat? Nabízíme tři kritéria:

1) Jaké jsou cíle aktivity? Zvítězit? Vyhrát hodnotnou cenu? Podpořit participaci mládeže? Prohloubit znalostí a rozvíjet kompetence? Všechny tyto cíle jsou hodnotné – ne však pro každého stejně.

2) Jaké jsou nástroje k dosažení cíle? Vede aktivita k naplnění cíle? Je pouhá účast v diskusní skupině podporou participace? Předpokládá soutěž, že dovednosti „padají shůry“, že děti jsou jimi jaksi automaticky vybaveny, nebo je založena na *dlouhodobé* trpělivé práci?

3) Má soutěž etické základy? Vyzdvihuje vysoké mravní hodnoty, anebo jsou principy obětovány ve prospěch cílů (vítězství, kompromisu)?

Po přečtení základních dokumentů a metodických postupů některých diskusních soutěží, včetně soutěží podporovaných z veřejných prostředků (MŠMT), přitom bohužel najdete takové, které v lepším případě mají minimální vzdělávací efekt, v horším jsou přímo škodlivé – například tím, že učí a k užívání doporučují eristické argumentační triky.

Jak budou znít odpovědi na výše uvedené otázky v případě Debatního programu Karla Poppera Asociace debatních klubů, o.s.?

Ad 1) Cílem je „podporovat mravní, sociální a intelektuální rozvoj dětí a mládeže". Detailní přehled výchovných a vzdělávacích cílů ADK přináší dokument „Cíle ADK".

Ad 2) Nástrojem je soutěžní debata – argumentační duel, který podléhá písemným pravidlům a splňuje definici soutěžní debaty, jak ji přináší tato kniha. Soutěž a vítězství v debatě i soutěži jsou motivačním faktorem, ne cílem. Debaty rozhodují akreditovaní rozhodčí, kteří povinně poskytují ústní i písemnou zpětnou vazbu.

Debata nejběžnější formy našeho programu trvá podle pravidel 58 minut. Dosažení verdiktu rozhodčích trvá cca 30 minut, zpětná vazba 20–30 minut. Debaty se účastní 6 diskutujících. Každý jednotlivec v průběhu debaty necelých 8 minut hovoří, 40 minut aktivně naslouchá a píše, 12 minut se radí s kolegy v týmu. Téma debat znají soutěžící předem, každoročně se vyhlašují 4 oficiální teze. Příprava na novou tezi (vyhledávání a kritická analýza informací, sestavení argumentace a protiargumentace) trvá cca 2 měsíce, průměrně 5 hodin týdně. To je 40 hodin. Úprava a vylepšování argumentace na již debatovanou tezi zabere zhruba čtvrtinu až polovinu tohoto času. Průměrný debatér nastoupí k 20 debatám ročně (ti nejlepší zvládnou za svou středoškolskou debatní kariéru cca 100, ale i 150 debat). Násobte s námi: motivovaný debatér během své účasti v našem programu stráví „v přímé akci" 5800 minut debatováním, z toho 800 minut vystupuje na veřejnosti, 4000 minut stráví pozorným nasloucháním a psaním poznámek, 1200 minut řeší v časovém stresu nejlepší strategii dalšího postupu; vyslechne 2500 minut hodnocení a doporučení rozhodčích, přípravou (práce s informacemi, spolupráce v týmu) stráví cca 2320 hodin. Kolik stovek či spíše tisíců stran textu žáci v přípravách na debatu přečtou či se s nimi seznámí, se neodvažujeme odhadnout. Hodně. V případě soutěží v angličtině toto vše probíhá pochopitelně v angličtině.

Asociace debatních klubů skutečně nečeká, že dovednosti „padají shůry". Vytváříme předpoklady k tomu, aby se dlouhodobě rozvíjely. Pouhé srovnání čísel s jinými programy je vypovídající.

Ad 3) Debatní program Karla Poppera se opírá o řadu vnitřních dokumentů – pravidla, soutěžní řád, rukověť rozhodčího a další. Nad všemi však ční základní dokument – etický kodex. Soubor pravidel chování zdůrazňuje výchovný a formativní rozměr debatování. Soutěž a vítězství není cílem, je prostředkem výchovy a vzdělávání. V našich debatách nám nejde o to, naučit se, jak deklasovat partnera či oponenta v diskusi, nevychováváme politiky a nehledáme kompromisy. Nevěříme, že v kontroverzních sporech se lze dobrat absolutní pravdy – společně s Karlem Popperem se domníváme, že významnější je učit se klást otázky, jak zdánlivé pravdy demaskovat a k ideálu pravdy se tak přiblížit. Slovy Karla Poppera: *„Mohu se mýlit, ty mne můžeš opravit a společně se můžeme dostat pravdě blíž."*

Netvrdíme, že jsme programem pro každého. Kdo chce notebooky a hodinky s vodotryskem, najde si jiný, v tomto směru lepší program. Pokud Vám jde o to, zatrhnout si pokud možno bez námahy v seznamu úkolů (participace, moderní metody atd.) kolonku „splněno", i zde jsou jiné a lepší programy. Pokud Vám jde o sice namáhavý, zato však skutečný rozvoj znalostí a kompetencí na etickém základě, potom se zapojte do Debatního programu Karla Poppera, který v ČR organizuje Asociace debatních klubů, o.s.

LIST ROZHODČÍHO
FORMA ZAŠKRTÁVÁNÍ POLÍ

Jméno žáka: Teze:

Hodnocení obsahu

Do jaké míry účelně použil žák informace získané v průběhu výuky a sdílenou vědomostní základnu žáka?
☐ Slabý ☐ Průměrný ☐ Obstojný ☐ Vynikající ☐ Úžasný

Do jaké míry se žákovi podařilo shromáždit aktuální informace?
☐ Slabý ☐ Průměrný ☐ Obstojný ☐ Vynikající ☐ Úžasný

Do jaké míry jsou shromážděné informace úplné?
☐ Slabý ☐ Průměrný ☐ Obstojný ☐ Vynikající ☐ Úžasný

Do jaké míry se žák vyrovnal se zkresleností/jednostranností informací?
☐ Slabý ☐ Průměrný ☐ Obstojný ☐ Vynikající ☐ Úžasný

Hodnocení debatních dovedností a přípravy

Do jaké míry je žák přesvědčivý?
☐ Slabý ☐ Průměrný ☐ Obstojný ☐ Vynikající ☐ Úžasný

Do jaké míry je utříděný?
☐ Slabý ☐ Průměrný ☐ Obstojný ☐ Vynikající ☐ Úžasný

Do jaké míry účinně se dokáže soustředit na klíčové oblasti debaty?
☐ Slabý ☐ Průměrný ☐ Obstojný ☐ Vynikající ☐ Úžasný

Hodnocení argumentace

Vztahují se přednesené argumenty k ostatním argumentům debaty?
☐ Slabý ☐ Průměrný ☐ Obstojný ☐ Vynikající ☐ Úžasný

Obsahují argumenty tvrzení, zdůvodnění a důkazy?
☐ Slabý ☐ Průměrný ☐ Obstojný ☐ Vynikající ☐ Úžasný

Vysvětlil žák implikace argumentů?
☐ Slabý ☐ Průměrný ☐ Obstojný ☐ Vynikající ☐ Úžasný

LIST ROZHODČÍHO
FORMA UDĚLOVÁNÍ POMOCNÝCH BODŮ ŘEČNÍKOVI

Debata formou „Karl Popper" – konverzní matice (indikátory pro udělování pomocných bodů)

	Celkem (100)	Obsah (40)	Strategie (30)	Forma (30)	Křížový výslech (10)
Absolutní špička Kdybych neviděl, nevěřím, že je možné tolik říci v daném čase v takovém stylu a tak dokonale. Byla to nejlepší řeč ze všech nejlepších řečí, které jsem kdy viděl.	100	40	30	30	10
Vynikající Tohle je asi nejlepší řeč letošního ročníku. Nebo možná druhá nejlepší. Každopádně patří do první pětky.	91–99	37–39	28–29	28–29	9
Výborný Řeč splnila veškeré formální požadavky a nabídla ještě něco navíc.	86–90	34–36	26–27	26–27	8
Nadprůměrný Řečník splnil svou úlohu. Projev byl téměř bez chyb.	77–85	31–33	24–25	24–25	7
Dobrý Debatérka ničím nepřekvapila. Existují oblasti, v nichž by se mohla mírně zlepšit. Takovýchto řečí vídáme nejvíce.	74–76	30	22–23	22–23	6–5
Obstojný Řečník by se v příštích debatách svůj projev zdokonalit v jednom podstatném aspektu, nebo v několika méně významných.	65–73	27–29	20–21	20–21	4
Uspokojivý Debatérka by se měla výrazně zlepšit v jednom nebo ve více hodnocených parametrech.	60–64	24–26	18–19	18–19	3
S rezervami Řečník by se měl ujistit, zda správně pochopil svou úlohu v debatě.	51–59	21–23	16–17	16–17	2
Nedostatečný Debatér se výrazně prohřešil proti Etickému kodexu a měl by zpytovat svědomí. Eventuálně vůbec nenastoupil k debatě.	50	20	15	15	1

LIST ROZHODČÍHO
FORMA SOUHRNNÉ HODNOTÍCÍ TABULKY

DEBATA FORMOU „DEBATOVÁNÍ NAPŘÍČ OSNOVAMI 5 × 5“

Událost: **Místo a čas:**

Téma debaty: **Rozhodčí:**

Hodnocení:

MLUVČÍ	OBSAH	STAVBA	RÉTORIKA	SOUČET BODŮ
	1–5	1–5	1–5	
A1				
A2				
A3				
TAZATEL				
A4				
A5				
TÝM ZÍSKAL CELKOVĚ				

MLUVČÍ	OBSAH	STAVBA	RÉTORIKA	SOUČET BODŮ
	1–5	1–5	1–5	
N1				
N2				
N3				
TAZATEL				
N4				
N5				
TÝM ZÍSKAL CELKOVĚ				

Mluvčí se hodnotí dle škály individuálních bodů, které hodnotí obsah řeči a její stavbu a rétorické schopnosti mluvčího

5 bodů výborný
4 body nadprůměrný
3 body dobrý
2 body průměrný
1 bod s rezervami

Tazatelé jsou hodnoceni na stupnici 1–3 body.

3 body výborný
2 body dobrý
1 bod s rezervami

POPIS ROZHODNUTÍ DEBATY

asociace debatních klubů
české republiky

Debatování napříč osnovami

Metodická příručka pro pedagogy

Upraveno podle knihy Alfreda Snidera a Maxwella Schnurera
„Mnoho stran – debatování napříč osnovami“

V roce 2011 vydala Asociace debatních klubů, o.s., www.debatovani.cz
Vydání umožnil projekt OPVK CZ.1.07/1.1.00/14.0104 DEBATOVÁNÍ NAPŘÍČ OSNOVAMI
Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky
Originál SNIDER, Alfred – SCHNURER, Maxwell.
Many sides: Debate across the curriculum. IDEA, New York 2002.
© Copyright 2002 by International Debate Education Association
2003 přeložil a doplnil: René Brinda
2011 upravil a doplnil: Petr Kouba
Jazyková korektura: Dagmar Slováková
Film, amimace, grafika a DTP: YASCHA design s r.o., Denisova 16, Olomouc 779 00, www.yascha.cz

ISBN 978-80-254-9095-2